

**T.C.
DİYARBAKIR VALİLİĞİ
ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK İL MÜDÜRLÜĞÜ**

DİYARBAKIR İLİ 2019 YILI ÇEVRE DURUM RAPORU

**HAZIRLAYAN:
ÇED VE ÇEVRE İZİNLERİ ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ**

DİYARBAKIR - 2020

İÇİNDEKİLER

Sayfa

GİRİŞ.....	1
A. HAVA	4
A.1. HAVA KALİTESİ.....	4
A.2. HAVA KALİTESİ ÜZERİNE ETKİ EDEN KİRLİTİCİLER	7
A.3. HAVA KALİTESİNİN KONTROLÜ KONUSUNDAKİ ÇALIŞMALAR.....	10
A.3.1. <i>Temiz Hava Eylem Planları</i>	10
A.4. ÖLÇÜM İSTASYONLARI.....	11
A.5. GÜRÜLTÜ	13
A.6. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ EYLEM PLANI ÇERÇEVESİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	14
A.7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	14
B. SU VE SU KAYNAKLARI.....	16
B.1. İLİN SU KAYNAKLARI VE POTANSİYELİ	16
B.1.1. <i>Yüzeysel Sular</i>	16
B.1.1.1. Akarsular	16
B.1.1.2. Doğal Göller, Göletler ve Rezervuarlar	16
B.1.2. <i>Yeraltı Suları</i>	17
B.1.2.1. Yeraltı Su Seviyeleri	17
B.2. SU KAYNAKLARININ KALİTESİ	18
B.3. SU KAYNAKLARININ KİRLİLİK DURUMU	18
B.3.1. <i>Noktasal kaynaklar</i>	19
B.3.1.1. Endüstriyel Kaynaklar	19
B.3.1.2. Evsel Kaynaklar	19
B.3.2. <i>Yayılı Kaynaklar</i>	19
B.3.2.1. Tarımsal Kaynaklar	19
B.3.2.2. Diğer	19
B.4. DENİZLER	19
B.4.1. <i>Deniz Kıyı Sularının Kirlilik Durumu</i>	19
B.4.2. <i>Plajların Su Kalitesi ve Mavi Bayrak Durumu</i>	20
B.4.3. <i>Acil Müdahale Planları</i>	20
B.4.4. <i>Atık Kabul Tesisleri ve Atık Alma Gemileri</i>	20
B.4.5. <i>Denizdeki Balık Çiftlikleri</i>	20
B.5. SEKTÖREL SU KULLANIMLARI VE YAPILAN SU TAHSİSLERİ	20
B.5.1. <i>İçme ve Kullanma Suyu</i>	20
B.5.1.1. Yüzeysel su kaynaklarından kullanılan su miktarı ve içme suyu arıtım tesisi mevcudiyeti.....	20
B.5.1.2. Yeraltı su kaynaklarından temin edilen su miktarı ve içme suyu arıtım tesisi mevcudiyeti.....	22
B.5.1.3. İçme Suyu temin edilen kaynağın adı, mevcut durumu, potansiyeli vb.....	22
B.5.2. <i>Sulama</i>	23
B.5.2.1. Salma sulama yapılan alan ve kullanılan su miktarı	23
B.5.2.2. Damlama, yağmurlama veya basınçlı sulama yapılan alan ve kullanılan su miktarı	23
B.5.3. <i>Endüstriyel Su Temini</i>	24
B.5.4. <i>Enerji Üretimi Amacıyla Su Kullanımı</i>	24
B.5.5. <i>Rekreasyonel Su Kullanımı</i>	25
B.6. ÇEVRESEL ALTYAPI	26
B.6.1. <i>Kentsel Kanalizasyon Sistemi ve Atıksu Arıtma Tesisi Hizmetleri</i>	26
B.6.2. <i>Organize Sanayi Bölgeleri ve Münferit Sanayiler Atık su Altyapı Tesisleri</i>	30
B.6.3. <i>Katı Atık (Düzenli) Depolama Tesisleri Atık suları İçin Önlemler</i>	31
B.6.4. <i>Atıksuların Geri Kazanılması ve Tekrar Kullanılması</i>	31
B.7. TOPRAK KİRLİLİĞİ VE KONTROLÜ	31

<i>B.7.1. Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalar</i>	31
<i>B.7.2. Arıtma Çamurlarının Bertaraf Yöntemi</i>	32
<i>B.7.3. Madencilik faaliyetleri ile bozulan arazilerin doğaya yeniden kazandırılmasına ilişkin yapılan çalışmalar</i>	33
<i>B.7.4. Tarımsal Faaliyetler ile Oluşan Toprak Kirliliği</i>	33
B.8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	34
C. ATIK	36
C.1. BELEDİYE ATIKLARI (KATI ATIK BERTARAF TESİSLERİ)	36
C.2. HAFRIYAT TOPRAĞI, İNŞAAT VE YIKINTI ATIKLARI	38
C.3. SIFIR ATIK YÖNETİMİ	38
<i>C.3.1. Eğitimler</i>	38
<i>C.3.2. Atık Getirme Merkezleri</i>	39
<i>C.3.3. Atık Miktarları</i>	39
<i>C.3.4. Sisteme Geçen Kuruluş Sayısı</i>	40
<i>C.3.5. Ekipman</i>	41
<i>C.3.6. Kompost</i>	41
C.4. AMBALAJ ATIKLARI	41
C.5. TEHLİKELİ ATIKLAR	44
C.6. ATIK MADENİ YAĞLAR	45
C.7. ATIK PİL VE AKÜMÜLATÖRLER	46
C.8. BİTKİSEL ATIK YAĞLAR	48
C.9. ÖMRÜNÜ TAMAMLAMIŞ LASTİKLER	48
C.10. ATIK ELEKTRİKLİ VE ELEKTRONİK EŞYALAR	49
C.11. ÖMRÜNÜ TAMAMLAMIŞ ARAÇLAR	50
C.12. TEHLİKESİZ ATIKLAR	50
<i>C.12.1 Demir ve Çelik Sektörü ve Cüruf Atıkları</i>	52
<i>C.12.2 Kömürle Çalışan Termik Santraller ve Kül</i>	53
<i>C.12.3 Atıksu Arıtma Tesisi Çamurları</i>	53
C.13. TIBBİ ATIKLAR	53
C.14. MADEN ATIKLARI	54
C.15. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	55
Ç. BÜYÜK ENDÜSTRİYEL KAZALARIN ÖNLENMESİ ÇALIŞMALARI	57
Ç.1. BÜYÜK ENDÜSTRİYEL KAZALAR	57
Ç.2. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	57
D. DOĞA KORUMA VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK	58
D.1. FLORA	58
D.2. FAUNA	62
D.3. ORMANLAR VE MİLLİ PARKLAR	78
<i>D.3.1. Ormanlar</i>	78
<i>D.3.2. Milli Parklar</i>	80
<i>D.3.3. Tabiat Parkları</i>	80
D.4. ÇAYIR VE MERA	82
D.5. SULAK ALANLAR	82
D.6. TABİAT VARLIKLARINI KORUMA ÇALIŞMALARI	87
<i>D.6.1. Tabiat Anıtları</i>	87
<i>D.6.2. Tabiatı Koruma Alanları</i>	87
<i>D.6.3. Anıt Ağaçlar</i>	88
<i>D.6.4. Özel Çevre Koruma Bilgileri</i>	90
<i>D.6.5. Doğal Sit Alanları</i>	90

D.7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	91
E. ARAZİ KULLANIMI.....	92
E.1. ARAZİ KULLANIM VERİLERİ	92
E.2. MEKÂNSAL PLANLAMA.....	94
E.2.1. Çevre Düzeni Planı.....	94
E.3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	96
F. ÇED, ÇEVRE İZİN VE LİSANS İŞLEMLERİ	97
F.1. ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ İŞLEMLERİ	97
F.2. ÇEVRE İZİN VE LİSANS İŞLEMLERİ	99
F.3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	100
G. ÇEVRE DENETİMLERİ VE İDARİ YAPTIRIM UYGULAMALARI.....	101
G.1. ÇEVRE DENETİMLERİ.....	101
G.2. ŞİKÂyetLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	102
G.3. İDARİ YAPTIRIMLAR	103
G.4. ÇEVRE KANUNU UYARINCA DURDURMA CEZASI UYGULAMALARI	104
G.5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	104
H. ÇEVRE EĞİTİMLERİ.....	105

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge A.1 – Hava kalitesi değerlendirme ve yönetiminde limit değerlerinde kademeli azaltım ve uyarı eşikleri	5
Çizelge A.2 - Ulusal hava kalite indeksi kesme noktaları	6
Çizelge A.3 - Ulusal hava kalitesi indeksi.....	6
Çizelge A.4 – Diyarbakır ilinde 2019 yılı itibariyle sürekli emisyon ölçüm sistemleri	7
Çizelge A.5 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında kullanılan yakıt türleri ve miktarları	9
Çizelge A.6 - 2019 yılında Diyarbakır ilindeki araç sayısı ve egzoz ölçümü yaptıran araç sayısı	10
Çizelge A.7 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında hava kalitesi ölçüm istasyon yerleri ve ölçülen parametreler	11
Çizelge 8 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı hava kalitesi parametreleri aylık ortalama değerleri ve sınır değerinin aşıldığı gün sayıları ($\mu\text{g}/\text{m}^3$; CO : mg/m^3).....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Çizelge B.9 – Diyarbakır ilinin akarsuları.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Çizelge B.10 - Diyarbakır ilinde mevcut göl, gölet ve rezervuarlar ...	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Çizelge B.11 – Diyarbakır ilinin yeraltı suyu potansiyeli	17
Çizelge B.12 – Diyarbakır ili yeraltı su seviyesi ve bunun yıllar içindeki değişimi	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Çizelge B.13 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı yüzey ve yeraltı sularında tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan nitrat kirliliği ile ilgili analiz sonuçları.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Çizelge B.14 – Diyarbakır ilinde toprak kaynaklarının kullanım durumu	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Çizelge B.15 – Diyarbakır ilinde 2019 yılı itibariyle kentsel atıksu arıtma tesislerinin durumu.....	29
Çizelge B.16 – Diyarbakır ilinde 2019 yılı OSB, Serbest Bölgeler ve Sanayi Sitelerinde atıksu arıtma tesislerinin (AAT) durumu	30
Çizelge B.17 – Diyarbakır ilinde 2019 yılı itibariyle münferit sanayiye ait atıksu arıtma tesisi (AAT) sayısı.....	31
Çizelge B.18 – Diyarbakır ilinde 2019 yılı itibariyle arıtıldıktan sonra bertaraf edilen atıksu durumu	31
Çizelge B.19 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı için tespit edilen noktasal kaynaklı toprak kirliliğine ilişkin veriler	32
Çizelge B.20 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında kullanılan ticari gübre tüketiminin bitki besin maddesi bazında ve yıllık tüketim miktarları	33
Çizelge B.21 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında tarımda kullanılan girdilerden gübreler haricindeki diğer kimyasal maddeleri (tarımsal ilaçlar vb)	34
Çizelge C.22 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı için il/ilçe belediyelerince toplanan ve yerel yönetimlerce (büyükşehir belediyesi/ belediye/ birliklerce) yönetilen belediye atığı miktarı ve toplanma, taşınma ve bertaraf yöntemleri	37
Çizelge C.23 – 2019 yılında sıfır atık yönetimi kapsamında verilen eğitimler	38
Çizelge C.24 – 2019 yılı itibariyle Atık Getirme Merkezleri	39
Çizelge C.25 – 2019 yılında sıfır atık yönetimi kapsamında toplanan atık miktarı	39
Çizelge C.26 – 2019 yılı itibariyle sıfır atık sistemini uygulayan kurum/kuruluş sayısı.....	40
Çizelge C.27 – 2019 yılı itibariyle sıfır atık yönetimi kapsamındaki ekipmanlar	41
Çizelge C.28 – 2019 yılı itibariyle sıfır atık yönetimi kapsamında kompost üretimi bilgileri	41
Çizelge C.29 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı ambalaj ve ambalaj atıkları istatistik sonuçları*	42

Çizelge C.30 - 2019 yılında Diyarbakır ilinde kayıtlı ekonomik işletme sayısı	42
Çizelge C.31 - 2019 yılında Diyarbakır ilinde kayıtlı ambalaj atığı toplama ayırma tesisi sayısı	43
Çizelge C.32 - 2019 yılında Diyarbakır ilinde ambalaj atığı geri kazanım tesisi sayısı	43
Çizelge C.33 – 2019 yılında Diyarbakır ilinde Belediyelerin Ambalaj Atık Yönetim Planı durumu...	44
Çizelge C.34 - Diyarbakır ilinde 2018 yılında atık işleme ve miktarı*	45
Çizelge C.35 – Diyarbakır ilinde 2018 yılı için atık madeni yağ geri kazanım ve bertaraf miktarları*	46
Çizelge C.36 – Diyarbakır ilinde 2018 yılında toplanan akümülatörlerle ilgili veriler*	47
Çizelge C.37 – Diyarbakır ilinde yıllar itibariyle toplanan atık akü miktarı (kg)*	47
Çizelge C.38 - Diyarbakır ilinde yıllar itibariyle toplanan atık pil miktarı (kg)*	47
Çizelge C.39 – Diyarbakır ilinde 2018 yılı için atık bitkisel yağlarla ilgili veriler	48
Çizelge C.40 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında oluşan ömrünü tamamlamış lastikler ile ilgili veriler..	49
Çizelge C.41 – Yıllar itibariyle Diyarbakır ilinde geri kazanım tesislerine ve Atık Yakma Tesislerine gönderilen toplam ÖTL miktarları (ton/yıl)	49
Çizelge C.42 – Diyarbakır ilinde 2019 yılı AEEE toplanan ve işlenen miktarlar	50
Çizelge C.43 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı hurdaya ayrılan araç sayısı	50
Çizelge C.44 – Diyarbakır ilinde 2018 yılı için sanayi tesislerinde oluşan tehlikesiz atıkların toplanma ve bertaraf edilmesi ile ilgili verileri	51
Çizelge C.45 – Diyarbakır ilinde 2019 yılı için ildeki demir ve çelik üreticileri, cüruf ve bertaraf yöntemi	52
Çizelge C.46 – Diyarbakır ilinde 2019 yılı termik santrallerde kullanılan kömür, oluşan cüruf ve uçucu kül miktarı	53
Çizelge C.47 – 2019 yılında Diyarbakır ili sınırları içinde oluşan yıllık tıbbi atık miktarı	54
Çizelge C.48 - Diyarbakır ilinde yıllara göre tıbbi atık miktarı	54
Çizelge C.49 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında maden zenginleştirme tesislerinden kaynaklanan atık miktarı	54
Çizelge C.50 – 2019 yılı itibariyle Diyarbakır ilinde bulunan atık işleme tesisi sayısı	56
Çizelge Ç.51 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında BEKRA kuruluşlarının sayısı	57
Çizelge Ç.52 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında BEKRA bildirimleri sorgulanan kuruluş sayıları	57
Çizelge D.53 – Diyarbakır ili çayır mera ve orman varlığı durumu	82
Çizelge D.54 – Diyarbakır ili tescilli doğal sit alanları	91
Çizelge E.55 – Diyarbakır ilinde arazi kullanım sınıflandırması	93
Çizelge F.56 – Diyarbakır İlinde Bakanlık merkez ve ÇŞİM tarafından 2019 yılı içerisinde alınan ÇED Olumlu ve ÇED Gerekli Değildir Kararlarının sektörel dağılımı	97
Çizelge F.57 – Diyarbakır İlinde Bakanlık merkez ve ÇŞİM tarafından 2014 - 2019 yılı içerisinde alınan muafiyet Kararlarının sektörel dağılımı	98
Çizelge F.58 – Diyarbakır ilinde 2014-2019 yılları arasında verilen iade /iptal kararlarının sektörel dağılımı	98
Çizelge F.59 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında Bakanlık Merkez teşkilatı ve ÇŞİM tarafından verilen Geçici Faaliyet Belgesi ve Çevre İzni/Çevre İzni ve Lisansı Belgesi sayıları	99
Çizelge G.60 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇŞİM tarafından gerçekleştirilen denetimlerin sayısı	101
Çizelge G.61 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇŞİM’e gelen tüm şikâyetler ve bunların değerlendirilme durumları	102
Çizelge G.62 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇŞİM tarafından uygulanan ceza miktarları ve sayısı	103

GRAFİKLER DİZİNİ

	Sayfa
Grafik A.1 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında Diyarbakır istasyonu PM ₁₀ parametresi günlük ortalama değer grafiği*	11
Grafik A.2 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında Diyarbakır istasyonu SO ₂ parametresi günlük ortalama değer grafiği*	12
Grafik A.3 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında gürültü konusunda yapılan şikayetlerin dağılımı	13
Grafik B.4 – Diyarbakır ilinde 2019 yılı kentsel su temini için kullanılan kaynaklar	20
Grafik B.5 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında endüstrinin kullandığı suyun kaynaklara göre dağılımı...	24
Grafik B.6 – 2019 yılında Diyarbakır ilinde kanalizasyon hizmeti verilen nüfusun belediye nüfusuna oranı	26
Grafik B.7 – 2019 yılında Diyarbakır ilinde atıksu arıtma tesisi ile hizmet edilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı.....	26
Grafik B.8 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında belediyelerden kaynaklanan arıtma çamurunun yönetimi	32
Grafik B.9 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında sanayiden kaynaklanan arıtma çamurunun yönetimi.....	33
Grafik C.10 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı itibariyle katı atık kompozisyonu	36
Grafik C.11 – Yıllar bazında sıfır atık yönetimi kapsamında verilen eğitimlere katılan kişi sayısı	38
Grafik C.12 – Yıllar bazında sıfır atık yönetimi kapsamında toplanan atık miktarı	40
Grafik C.13 – Yıllar itibariyle sıfır atık sistemine geçen kurum/kuruluş binası sayısı	41
Grafik C.14 – Yıl bazında Diyarbakır ilinde kayıtlı ekonomik işletme sayısı.....	42
Grafik C.15 – Yıl bazında Diyarbakır ilinde bulunan ambalaj atığı geri kazanım tesisi sayısı	44
Grafik C.16 – Atık yönetim uygulaması verilerine göre ilimizdeki tehlikeli atık yönetimi*	46
Grafik C.17 – Yıllar itibariyle Diyarbakır ilinde atık madeni yağ toplama miktarları &*	46
Grafik C.18 – Diyarbakır ilinde yıllar itibariyle atık akü toplama ve geri kazanım miktarı (kg)*	47
Grafik C.19 – Yıllar itibariyle Diyarbakır ilinde geri kazanım tesislerine ve Atık Yakma Tesislerine gönderilen toplam ÖTL miktarları (ton/yıl)	49
Grafik C.20 - Diyarbakır ilinde yıllar itibariyle atık elektrikli ve elektronik eşya toplama miktarları (ton).....	50
Grafik C.21 - Yıllar itibariyle Diyarbakır ilinde AEEE işleyen tesis sayısı	50
Grafik C.22 – Diyarbakır ilinde 2019 yılı kül atıklarının yönetimi	53
Grafik C.23 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında madencilikte proses atıklarının bertarafı	55
Grafik E.24 – Diyarbakır ilinde 2019 yılı arazi kullanım durumuna göre arazi sınıflandırması	92
Grafik F.25 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇED Olumlu Kararı alınan projelerin sektörel dağılımı	97
Grafik F.26 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇED Gereklidir Kararı alınan projelerin sektörel dağılımı	98
Grafik F.27 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında verilen Çevre İzin/ Çevre İzin ve Lisans Belgelerinin konularına göre dağılımı	99
Grafik G.28 – Diyarbakır ilinde ÇŞİM tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen planlı ve ani çevre denetimlerinin dağılımı	101
Grafik G.29 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇŞİM gelen şikâyetlerin konulara göre dağılımı.....	102
Grafik G.30 – Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇŞİM tarafından uygulanan idari para cezaları miktarının konulara göre dağılımı	103

Grafik G.31 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇŞİM tarafından uygulanan idari para cezaları sayısının konulara göre dağılımı 104

HARİTALAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Harita A.1 – Diyarbakır ilinde bulunan hava kirliliği ölçüm cihazlarının yerleri.....	11
Harita E.2 – Diyarbakır ilinin Çevre Düzeni Planı	95

RESİMLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Resim D.1 –Peygamberler Tabiat parkı giriş kapısı	81
Resim D.2 – Peygamberler Tabiat parkı genel manzara	81

GİRİŞ

Diyarbakır İli, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin orta kısmında, El-Cezire de denilen Mezopotamya'nın kuzey batısındadır. Doğudan Batman, Muş; güneyden Mardin; batıdan Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya; kuzeyden Elazığ ve Bingöl illeriyle çevrilmiştir.

Diyarbakır nüfusu 1 milyonu aşan iller arasında yer almaktadır. Diyarbakır kentinde büyük nüfus toplanması dışında İlde nüfus dağılımını belirleyen en önemli etken, çevre koşullarıdır. Diyarbakır'ın iklimi, doğal kaynakları ve gelişme potansiyeli, kentin iç göçlerden payını kırsal yerleşimlerin nüfus erozyonuna uğramasıdır. İlde işsizlik oranının istatistiklere göre %14 olması bu durumu kanıtlamaktadır. Nüfus artış hızındaki dönemsel dalgalanmalarda, ülkenin ekonomik ve toplumsal konjonktürü ve kırsal alanlardaki sosyal ve ekonomik zorlukların etkili olduğu bilinmektedir.

Diyarbakır ili merkez ilçeler ile birlikte 17 ilçeden oluşmaktadır. 2015 yılı nüfus tespitine göre Diyarbakır ilinin toplam nüfusu 1.607.437'dir. Bunun 1.200.172'si şehir merkezlerinde; 434.876'sı kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Buna göre, 2015 yılında nüfusun %73'ü kentlerde, %27'si kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Başka bir deyişle Diyarbakır'da kentleşme oranı %71,3'dir. İlin nüfus yoğunluğuna bakıldığında km² başına 101 kişi düşmektedir. Kent merkezindeki nüfus yoğunluğu alt belediye ve mahallelere göre farklılaşmaktadır.

İlde karasal iklim gözlenir. Gündüz ile gece arasında belirgin sıcaklık farkları yaşanır. Doğal bitki örtüsü ve Orman alanları gelişmemiştir. Daha çok makilik ve çalılık alanları gözlenmektedir. Diyarbakır'da sert bir kara ve subtropik yayla iklimi hâkimdir. İklimin sertliği ve yağışların azlığı dolayısıyla yazlar kurak ve çok sıcak geçer, ancak kışlar Doğu Anadolu'daki gibi çok sert geçmez, çünkü Güneydoğu Toroslar, kuzeyden gelen soğuk havaların yolunu keser. Diyarbakır'da 1970-2015 yılları arası ölçüm verisine göre; yıllık sıcaklık ortalaması 15,8 °C dir. İlimizde en yüksek (maksimum) sıcaklık; 1998 yılı ağustos ayının 28. gününde 44,8 0C, en düşük (minimum) sıcaklık; ise 2006 yılı Aralık ayının 30. gününde -23,4 0C olarak kayıt edilmiştir.

Yine 40 yıllık verilere göre yıllık ortalama yağış toplamı miktarı 474,9 mm'dir. Yağışlar daha ziyade kış ve bahar aylarında görülmekte, yaz ayları kurak geçmektedir. Kuzeydeki dağların eteğine doğru gidildikçe orografik sebeplerden dolayı yağışlarda artma görülür. Kar yağışları Aralık, Ocak, Şubat ve daha az miktarda Kasım ve Mart aylarında olmaktadır. Karın yerde kalış süresi, kar yağışı devamlı olmadığından 1 ila 6 gün arasında değişir.

Ülke sanayisinin değişmekte olduğu şu günlerde, teknolojik arenada hak ettiği yeri almak isteyen Diyarbakır'ın, hedefine doğru emin adımlarla ilerlemekte olduğu açıkça görülmektedir. Gerçekten de sahip olduğu birçok avantajlar ve potansiyelin yanı sıra GAP Projesi'nin de önemli uygulama alanlarından biri olması, İlimizi yerli ve yabancı yatırımcılar için bir ilgi odağı haline getirmiştir. Son aylarda yaşanan ve çeşitli kurumların da destekleyici olarak rol aldığı bu büyük yatırımcı sirkülasyonu, artık ilimizin taze verilerle donatılmış yeni bir sanayi fotoğrafının oluşturulmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. İlimizin genel sanayi yapısı tespit edilirken teşvik mevzuatının önceki ve sonraki süreci önemli rol oynamaktadır. Teşvik mevzuatının uygulandığı 1985 yılı öncesinde, İlimizin kamu ve özel sanayi kesimine 2 ait toplam yatırım adedi 40 civarında iken, getirilen cazip teşvik tedbirleri sayesinde özellikle 1985-1997 yılları arasında yoğun bir yatırım hamlesinin

başlatıldığı ve bu dönem içerisinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığından alınan Yatırım Teşvik Belge Sayısınının 604 civarından olduğu ve bunlardan takriben 241 yatırımın fiziki imalata başladığı Yatırım Envanter Çalışmalarında tespit edilmiştir.

İlimizde faaliyette bulunan 284 sanayi tesisi bulunmaktadır. Son yıllarda verilen krediler sayesinde yeni proje sayısında önemli bir artış görülmektedir. İlimizdeki hızlı nüfus artışına paralel olarak artan işsizlik sorununun bir nebze olsun hafifletilebilmesi için bu tür teşvik ve yatırımların arttırılması gerekli ve önemlidir. İlimizde Tasdikli Sanayi alanlarının çoğu merkezde olmalarına karşın, Ergani, Silvan, Çermik, Bismil, Lice ve Çınar İlçelerinde de sanayi tesisleri bulunmaktadır. İlimiz sınırları dâhilinde ise bir adet Organize Sanayi Bölgesi, bir adet Hayvancılık İhtisas Organize Sanayi Bölgesi, 6 adet küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Ayrıca, projesi onaylanmış bir adet Tekstil İhtisas Organize Sanayi Bölgesi de ihale aşamasındadır.

Yüzölçümü 15.355.000 da olan Diyarbakır İli topraklarının 779.797 ha'ı tarım alanı, 230.092 ha'ı çayır ve mera, 265.365 ha'ı orman, 294.142 ha'ı da tarıma elverişsiz alandır. Diyarbakır ilindeki tarım işletmelerinin %50'sinde yalnız bitkisel üretim, %45'inde bitkisel ve hayvansal üretim, %5'inde ise sadece hayvansal üretim faaliyeti yapılmaktadır. İlimizde genellikle tarla tarımı yapılmakta olup, sulu tarım alanının az olması nedeniyle arazinin bir bölümü nadasa bırakılmaktadır. İlimizi de kapsayan GAP Projesinin bağlaması ile birlikte yapılacak sulu tarımda hem nadas olayının ortadan kalkacağı hem de ikinci ürün ekiminin gündeme gireceği ve dolayısıyla üretimin artacağı planlanmaktadır. İlimizde halen %11,1 olan sulu tarım alanı GAP ile %64'e yükselecektir. Köylerdeki nüfusla birlikte il ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfusun büyük bir kısmı tarım ve hayvancılıkla direkt veya dolaylı olarak ilgilenmektedir. İlimizin sahip olduğu 15.355 km²'lik alanın %52'si olan 534.576 hektar tarım alanında, 50.212 aile tarımsal faaliyette bulunmaktadır.

Diyarbakır'da sulu arazinin az olması, sebze-meyve ve bağ-bahçe üretimini olumsuz yönde etkilemektedir. Mevcut bulunan sebzelik ve bahçeler sadece Dicle Nehri etrafında az miktarda bulunmaktadır.

Diyarbakır'a toprak-insan ilişkisi yönünden bakıldığında topraklarımızın, %44'ü tarımsal faaliyetlere elverişli olmakla beraber kırsal alan da yaşayan çiftçi ailelerin 545'i topraksızdır. Türkiye genelinde olduğu gibi Diyarbakır ilindeki tarım işletmeleri, hızlı nüfus artışı ve artan nüfusun tarım dışı sektörde istihdam edilmesi zorunluluğuna karşılık bu sektörlerde iş gücü talebinin nüfus artışına uygun düzeyde arttırılamaması; tarımın gelişim hızının nüfus artışını karşılamada yetersiz kalması ve miras yoluyla arazilerin bölünmesi gibi nedenlerle giderek küçülmüştür. Bu durum tarımsal faaliyetlerde ve bölgemizin kalkınmasında engelleyici rolleri meydana getirmektedir.

Diyarbakır kültürel açıdan ülkemizin en önemli şehirlerinden biridir. Anadolu, tarih içinde pek çok medeniyetin kurulduğu ve sona erdiği bir bölgedir. İlimiz de bu medeniyetlerin kesişme noktası olması itibarı ile tarihi eserlerin (höyükler, antik yerleşimler, kaleler, kervansaraylar, köprüler, hanlar, camiler, türbeler) bol bulunduğu bir bölgedir. Yöre halkının kendine özgü örf adet ve inanışları da coğrafyanın kültürel değerini arttırmakta ve kültür turizmi için geniş olanaklar sunmaktadır. Sadece İlimize değil bölgeye hizmet veren ve ülkemizin büyük üniversiteleri arasına girmeyi başaran Dicle Üniversitesi sayesinde iş ve kongre turizmi, zengin mağaraları ile "mağara turizmi" ve Çermik kaplıcaları sayesinde de termal turizmi gibi alternatif turizm olanaklarına sahiptir.

Diyarbakır Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğünde, çevre ile ilgili iş ve işlemler ÇED ve Çevre İzinleri Şubesi ve Çevre Yönetimi ve Denetimi Şubesi olmak üzere 2 şube müdürlüğünce gerçekleştirilmektedir. Çevre Yönetimi ve Denetimi Şubesinde 1 şube müdürü, 6 çevre mühendisi, 1 biyolog, 1 işçi olmak üzere toplam 9 personel, ÇED ve Çevre İzinleri Şubesinde ise 1 şube müdürü, 5 çevre mühendisi, 2 işçi olmak üzere toplam 8 personel ile iş ve işlemler yürütülmektedir.

A. HAVA

A.1. Hava Kalitesi

Modern yaşamın getirdiği şehirleşmenin bir sonucu olan hava kirliliği, yerel ve bölgesel olduğu kadar küresel ölçekte de etki alanına sahiptir. Hava kirliliğinin insan sağlığına önemli etkileri olması sebebiyle, hava kalitesi konusuna tüm dünyada büyük önem verilmektedir. Hava kirliliği problemlerini çözmek ve strateji belirlemek için, bilimsel topluluk ve ilgili otoritenin her ikisi de atmosferik kirlenici konsantrasyonlarını izlemek ve analiz etmek konusuna odaklanmışlardır (Kyrkilis vd., 2007). Otoritelerin hava kalitesinin korunması ve iyileştirilmesi konusunda sorumluluklarının yanı sıra, halk sağlığını doğrudan etki eden bir konu olması sebebiyle, kamuoyuna iletişim araçları vasıtasıyla hava kirliliği güncel bilgilerini sunması da sorumlulukları arasındadır.

Ülkemizde dış ortam hava kalitesine ilişkin parametrelerin yönetimi Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği gereğince gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda, 2019 yılı itibarıyla geçerli olan hava kalitesi limit değerlerine ilişkin bilgi Çizelge A.1’te verilmektedir.

Ancak farklı kirlenicilere ait ölçümleri anlamak bu konuda çalışan bir bilim insanı için mümkün olsa bile genel halk ve yerel otoriteler için oldukça zor olmaktadır. Bu sebeple, hava kirliliğinin/hava kalitesinin durumunu kamuoyuna açıklarken halkın kolayca anlayabileceği bir sınıflama sistemi kullanılmaktadır. Tüm dünyada yaygın olarak kullanılan, Hava Kalitesi İndeksi (HKİ) denilen bu sınıflama sistemi ile havadaki kirlenicilerin konsantrasyonlarına göre hava kalitesi için iyi, orta, kötü, tehlikeli vb. şeklinde derecelendirme yapılmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde indeks hesaplanmasında kullanılan yöntem ve kriterler, kendi ülkelerinde uygulanan hava kalitesi standartlarına uygun şekilde oluşturulmuştur.

Bir ulusun hava kalitesinin iyileştirilmesi konusundaki başarısı, yerel ve ulusal hava kirliliği sorunları ve kirlilik azaltmadaki gelişmeler konusunda doğru ve iyi bilgilendirilmiş vatandaşların desteğine bağlıdır (Sharma vd. 2003a). Bir bölgedeki kirlenici seviyelerini anlamak için uygun bir aracın geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu araç, vatandaşın hava kirliliği seviyesi hakkında doğru ve anlaşılabilir şekilde bilgi sağlarken, aynı zamanda ilgili otoritelerin toplum sağlığını korumak için önlem almaları konusunda kullanılabilir olmalıdır (Kyrkilis vd, 2007).

Bu amaçla, geliştirilen standart değerler, gerek uyarıcı ve anlaşılabilir olması gerekse de kullanımı açısından yaygın olarak bir indekse çevrilerek sunulabilmektedir. Belli bir bölgedeki hava kalitesinin karakterize edilmesi için ülkelerin kendi sınır değerlerine göre dönüştürdükleri ve kirlilik sınıflandırılmasının yapıldığı bu indekse Hava Kalitesi İndeksi (HKİ) (Air Quality Index/AQI) adı verilmektedir. İndeks belirli kategorilerde farklı tanım ve renkler kullanılarak ifade edilmekte ve ölçümü yapılan her kirlenici için ayrı ayrı düzenlenmektedir (Yavuz, 2010).

Ulusal Hava Kalitesi İndeksi, ulusal mevzuatımız ve sınır değerlerimize uygun olarak oluşturulmuştur. 5 temel kirlenici için hava kalitesi indeksi hesaplanmaktadır. Bunlar; partikül maddeler (PM₁₀), karbon monoksit (CO), kükürt dioksit (SO₂), azot dioksit (NO₂) ve ozon (O₃) dur.

Çizelge A.1 - Hava kalitesi değerlendirme ve yönetiminde limit değerlerinde kademeli azaltım ve uyarı eşikleri

KİRLLETİCİ	ORTALAMA SÜRE	LİMİT DEĞER		UYARI EŞİĞİ
		2018 ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	2019 ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	
SO ₂	Saatlik -insan sağlığının korunması için-	380	350	500 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (hava kalitesinin temsili bölgelerinde bütün bir “bölge” veya “alt bölge”de veya en azından 100 km ² ’de – hangisi küçükse- üç ardışık saatte ölçülür)
	24 saatlik -insan sağlığının korunması için-	150	125	
	Yıllık ve kış dönemi (1 Ekim’den 31 Mart’a kadar) -insan sağlığının korunması için-	20	20	
NO ₂	Saatlik -insan sağlığının korunması için-	260	250	400 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (hava kalitesinin temsili bölgelerinde bütün bir “bölge” veya “alt bölge”de veya en azından 100 km ² ’de – hangisi küçükse- üç ardışık saatte ölçülür)
	Yıllık -insan sağlığının korunması için-	44	40	
NO _x	Yıllık -vejetasyonun korunması için-	30	30	----
PM ₁₀	24 saatlik -insan sağlığının korunması için-	60	50	----
	Yıllık -insan sağlığının korunması için-	44	40	
Pb	Yıllık -insan sağlığının korunması için-	0,6	0,5	----
BENZEN	Yıllık -insan sağlığının korunması için-	8	7	----
CO	Maksimum günlük 8 saatlik ortalama -insan sağlığının korunması için-	10.000	10.000	----

(Kaynak: Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği)

Hava kalitesine ilişkin hava kalite indeksi karşılaştırması da Çizelge A.2’ de verilmektedir.

Çizelge A.2 - Ulusal hava kalite indeksi kesme noktaları

İndeks	HKİ	SO ₂ [µg/m ³]	NO ₂ [µg/m ³]	CO [µg/m ³]	O ₃ [µg/m ³]	PM10 [µg/m ³]
		1 Sa. Ort.	1 Sa. Ort.	8 Sa. Ort.	8 Sa. Ort.	24 Sa. Ort.
İyi	0 – 50	0-100	0-100	0-5.500	0-120 ^L	0-50
Orta	51 – 100	101-250	101-200	5.501-10.000	121-160	51-100
Hassas	101 – 150	251-500	201-500	10.001-16.000 ^L	161-180 ^B	101-260
Sağlıksız	151 – 200	501-850	501-1.000	16.001-24.000	181-240 ^U	261-400
Kötü	201 – 300	851-1.100	1.001-2.000	24.001-32.000	241-700	401-520
Tehlikeli	301 – 500	>1.101	>2.001	>32.001	>701	>521

L: Limit Değer

B: Bilgi Eşiği

U: Uyarı Eşiği

Çizelge A.3 - Ulusal hava kalitesi indeksi

Hava Kalitesi İndeksi (AQI) Değerler	Sağlık Endişe Seviyeleri	Renkler	Anlamı
<i>Hava Kalitesi İndeksi bu aralıkta olduğunda..</i>	<i>..hava kalitesi koşulları..</i>	<i>..bu renkler ile sembolize edilir..</i>	<i>..ve renkler bu anlama gelir.</i>
0 - 50	İyi	Yeşil	Hava kalitesi memnun edici ve hava kirliliği az riskli veya hiç risk teşkil etmiyor.
51 - 100	Orta	Sarı	Hava kalitesi uygun fakat alışılmadık şekilde hava kirliliğine hassas olan çok az sayıdaki insanlar için bazı kirleticiler açısından orta düzeyde sağlık endişesi oluşabilir.
101- 150	Hassas	Turuncu	Hassas gruplar için sağlık etkileri oluşabilir. Genel olarak kamunun etkilenmesi olası değildir.
151 - 200	Sağlıksız	Kırmızı	Herkes sağlık etkileri yaşamaya başlayabilir, hassas gruplar için ciddi sağlık etkileri söz konusu olabilir.
201 - 300	Kötü	Mor	Sağlık açısından acil durum oluşturabilir. Nüfusun tamamının etkilenme olasılığı yüksektir.
301 - 500	Tehlikeli	Kahverengi	Sağlık alarmı: Herkes daha ciddi sağlık etkileri ile karşılaşabilir.

Çizelge A.4 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı itibariyle sürekli emisyon ölçüm sistemleri (ÇŞİM, 2019)

SEKTÖR	TESİS SAYISI	BACA SAYISI
Ağaç İşleme Tesisleri	-	-
Asit Üretim Tesisleri	-	-
Atık Geri Kazanım ve Bertaraf Tesisleri	-	-
Cam Üretim Fabrikaları	-	-
Çimento	1	1
Demir- Çelik ve Metalürji Fabrikaları	-	-
Doğalgaz Çevrim ve Termik Santraller	-	-
Gıda Fabrikaları	-	-
Gübre Fabrikaları	-	-
Kâğıt Fabrikaları	-	-
Kimya Fabrikaları	-	-
Kireç Fabrikaları	-	-
Lastik Üretim Tesisleri	-	-
Otomotiv	-	-
Petrol ve Petrokimya Tesisleri	-	-
Şeker Fabrikaları	-	-
Tekstil Fabrikaları	-	-
TOPLAM	1	1

A.2. Hava Kalitesi Üzerine Etki Eden Kirleticiler

Hava kirliliği, doğrudan veya dolaylı olarak insan sağlığını etkileyerek yaşam kalitesini düşürmektedir. Günümüzde hava kirliliği nedeniyle yerel, bölgesel ve küresel sorunlar yaygın olarak yaşanmaktadır.

Yoğun şehirleşme, şehirlerin yanlış yerleşmesi, motorlu taşıt sayısının artması, düzensiz sanayileşme, kalitesiz yakıt kullanımı, topoğrafik ve meteorolojik şartlar gibi nedenlerden dolayı büyük şehirlerimizde özellikle kış mevsiminde hava kirliliği yaşanabilmektedir.

Bir bölgede hava kalitesini ölçmek, o bölgede yaşayan insanların nasıl bir hava teneffüs ettiğinin bilinmesi açısından çok büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, önemli bir nokta da, bir bölgede meydana gelen hava kirliliğinin sadece o bölgede görülmeyip meteorolojik olaylara bağlı olarak yayılım göstermesi ve küresel problemlere de (küresel ısınma, asit yağmurları, vb) sebep olmasıdır.

Renksiz bir gaz olan kükürtdioksit (SO₂), atmosfere ulaştıktan sonra sülfat ve sülfürik asit olarak oksitlenir. Diğer kirleticiler ile birlikte büyük mesafeler üzerinden taşınabilecek damlalar veya katı

partiküller oluşturur. SO₂ ve oksidasyon ürünleri kuru ve nemli depozisyonlar (asitli yağmur) sayesinde atmosferden uzaklaştırılır.

Azot Oksitler (NO_x), Azot monoksit (NO) ve azot dioksit (NO₂), toplamı azot oksitleri (NO_x) oluşturur. Azot oksitler genellikle (%90 durumda) NO olarak dışarı verilir. NO ve NO₂'nin ozon veya radikallerle (OH veya HO₂ gibi) reaksiyonu sonucunda oluşur. İnsan sağlığını en çok etkileyen azot oksit türü olması itibarı ile NO₂ kentsel bölgelerdeki en önemli hava kirleticilerinden biridir. Azot oksit (NO_x) emisyonları insanların yarattığı kaynaklardan oluşmaktadır. Ana kaynakların başında kara, hava ve deniz trafiğindeki araçlar ve endüstriyel tesislerdeki yakma kazanları gelmektedir.

İnsan sağlığına etkileri açısından, sağlıklı insanların çok yüksek NO₂ derişimlerine kısa süre dahi maruz kalmaları, şiddetli akciğer tahribatlarına yol açabilir. Kronik akciğer rahatsızlığı olan kişilerin ise bu derişimlere maruz kalmaları, akciğerde kısa vadede fonksiyon bozukluklarına yol açabilir. NO₂ derişimlere uzun süre maruz kalınması durumunda ise buna bağlı olarak solunum yolu rahatsızlıklarının ciddi oranda arttığı gözlenmektedir.

Toz Partikül Madde (PM₁₀), partikül madde terimi, havada bulunan katı partikülleri ifade eder. Bu partiküllerin tek tip bir kimyasal bileşimi yoktur. Katı partiküller insan faaliyetleri sonucu ve doğal kaynaklardan, doğrudan atmosfere karışırlar. Atmosferde diğer kirleticiler ile reaksiyona girerek PM'yi oluştururlar ve atmosfere verilirler. (PM₁₀- 10 µm'nin altında bir aerodinamik çapa sahiptir) 2,5 µm'ye kadar olan partikülleri kapsayacak yasal düzenlemeler konusunda çalışmalar devam etmektedir. PM₁₀ için gösterilebilecek en büyük doğal kaynak yollardan kalkan tozlardır. Diğer önemli kaynaklar ise trafik, kömür ve maden ocakları, inşaat alanları ve taş ocaklarıdır. Sağlık etkileri açısından, PM₁₀ solunum sisteminde birikebilir ve çeşitli sağlık etkilerine sebep olabilir. Astım gibi solunum rahatsızlıklarını kötüleştirebilir, erken ölümü de içeren çeşitli ciddi sağlık etkilerine sebep olur. Astım, kronik tıkayıcı akciğer ve kalp hastalığı gibi kalp veya akciğer hastalığı olan kişiler PM₁₀'a maruz kaldığında sağlık durumları kötüleşebilir. Yaşlılar ve çocuklar, PM₁₀ maruziyetine karşı hassastır. PM₁₀ yardımıyla toz içerisindeki mevcut diğer kirleticiler akciğerlerin derinlerine kadar inebilir. İnce partiküllerin büyük bir kısmı akciğerlerdeki alveollere kadar ulaşabilir. Buradan da kurşun gibi zehirli maddeler %100 olarak kana geçebilir.

Karbonmonoksit (CO), kokusuz ve renksiz bir gazdır. Yakıtların yapısındaki karbonun tam yanmaması sonucu oluşur. CO derişimleri, tipik olarak soğuk mevsimlerde en yüksek değere ulaşır. Soğuk mevsimlerde çok yüksek değerler ulaşılmasının bir sebebi de inversiyon durumudur. CO'nin global arka plan konsantrasyonu 0,06 ve 0,17 mg/m³ arasında bulunur. 2000/69/EC sayılı AB direktifinde CO ile ilgili sınır değerler tespit edilmiştir.

İnversiyon, sıcak havanın soğuk havanın üzerinde bulunarak, havanın dikey olarak birbiriyle karışmasının engellenmesi durumudur. Kirlilik böylece yer seviyesine yakın soğuk hava tabakasının içerisinde toplanır.

CO'nun ana kaynağı trafik ve trafikteki sıkışıklıktır. Sağlık etkileri, akciğer yolu ile kan dolaşımına girerek, kimyasal olarak hemoglobinle bağlanır. Kandaki bu madde, oksijeni hücrelere taşır. Bu yolla, CO organ ve dokulara ulaşan oksijen miktarını azaltır. Sağlıklı kişilerde, daha yüksek seviyelerdeki CO'ye maruz kalmak, algılama ve gözün görme gücünü etkileyebilir. Hafif ve daha ağır kalp ve solunum sistemi hastalığı olan kişiler ve henüz doğmamış ve yeni doğmuş bebekler, CO kirliliğine karşı en riskli grubu oluşturur.

Kurşun (Pb), doğada metal olarak bulunmaz. Kurşun gürültü, ışın ve vibrasyonlara karşı iyi bir koruyucudur ve hava yoluyla taşınır. Kurşun, maden ocakları ve bakır ve tunç (Cu+Sn) alaşımı

işlenmesi, kurşun içeren ürünlerin geriye dönüştürülmesi ve kurşunlu petrolün yakılmasıyla çevreye yayılır. Kurşun içeren benzin ilavesi ürünlerinin de kullanılması, atmosferdeki kurşun oranını yükseltir.

Ozon (O₃), kokusuz renksiz ve 3 oksijen atomundan oluşan bir gazdır. Ozon kirliliği, özellikle yaz mevsiminde güneşli havalarda ve yüksek sıcaklıkta oluşur (NO₂+ güneş ışınları = NO+ O => O+ O₂ = O₃). Ozon üretimi uçucu organik bileşikler (VOC) ve karbon monoksit sayesinde hızlandırılır veya güçlendirilir. Ozonun oluşması için en önemli öncü bileşimler NO_x (Azot oksitler) ve VOC'dır. Yüksek güneş ışınlarının etkisiyle ozon derişimi Akdeniz ülkelerinde Kuzey-Avrupa ülkelerinden daha yüksektir. Sebebi ise güneş ışınlarının ozon'un fotokimyasal oluşumundaki fonksiyonundan kaynaklanmasıdır.

Diğer kirleticilere kıyasla ozon doğrudan ortam havasına karışmaz. Yeryüzüne yakın seviyede ozon karmaşık kimyasal reaksiyonlar yoluyla oluşur. Bu reaksiyonlara NO_x, metan, CO ve VOC'ler (etan (C₂H₆), etilen (C₂H₄), propan (C₃H₈), benzen (C₆H₆), toluen (C₆H₅), xilen (C₆H₄) gibi kimyasal maddelerde eklenir. Ozon çok güçlü bir oksidasyon maddesidir. Birçok biyolojik madde ile etkileşimde bulunur. Tüm solunum sistemine zarar verebilir. Ozonun zararlı etkisi derişim oranına ve ozona maruziyet süresine bağlıdır. Çocuklar büyük bir risk grubunu oluşturur. Diğer gruplar arasında öğlen saatlerinde dışarıda fiziksel aktivitede bulunanlar, astım hastaları, akciğer hastaları ve yaşlılar bulunur.

Çizelge A.5 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında kullanılan yakıt türleri ve miktarları
(Diyar Gaz – Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü – DOSB, 2019)

	Katı Yakıt			Doğalgaz		Fuel Oil	
	Kullanım Yeri	Cinsi	Tüketim Miktarı (ton)	Kullanım Yeri	Tüketim Miktarı (sm ³)	Kullanım Yeri	Tüketim Miktarı (kg)
Sanayi				DOSB	11.946.276,59		
	Tüketim Miktarı (ton)			Tüketim Miktarı (m³)		Tüketim Miktarı (m3)	
Konut				163.429.049,886			

*2019 yılı Fuel Oil miktarı için yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak, 2019 Yılı içerisinde 166 adet Kalorifer Yakıtı (Kalyak) numunesi alınmış olup, alınan numuneler Mahalli Çevre Kurulu Kararında anılan standartlara uygun olarak çıkmıştır. (Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü, 2019)

2019 yılında Diyarbakır Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından 4 adet emisyon ölçüm yetki belgesi ve 97.311 adet egzoz emisyon ölçüm pulu verilmiştir.

Çizelge A.6 - 2019 yılında Diyarbakır ilindeki araç sayısı ve egzoz ölçümü yaptıran araç sayısı
(Diyarbakır İl Emniyet Müdürlüğü- Diyarbakır ÇŞİM, 2019)

Egzoz Gazı Emisyon Ölçüm Yetki Belgesi Düzenlenen Firma Sayısı	İldeki Toplam Araç Sayısı	Egzoz Ölçümü Yaptıran Araç Sayısı
4	95.585	97.311

(*İldeki toplam araç sayısı verisi Diyarbakır İl Emniyet Müdürlüğü 2019 kayıtlarından alınmıştır.)

A.3. Hava Kalitesinin Kontrolü Konusundaki Çalışmalar

İlimizde, Bakanlığımıza ait Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağına bağlı 1 (bir) adet Hava Kalitesi Ölçüm İstasyonu mevcuttur. İstasyon 2005 yılında kurulmuştur. İstasyonda iki temel hava kirletici parametresi ölçülmektedir. Bunlar: PM10 (partikül madde) ve SO2 (kükürt dioksit) parametreleridir. Bu parametrelerden çıkan sonuçlar bakanlığımızın www.havaizleme.gov.tr adresine saatlik periyotlar halinde aktarılarak kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır.

İstasyon Şehir Merkezinde (Yenişehir İlçesi) Valilik Bahçesinde yer almakta olup, elektrik ihtiyacı Valilikçe sağlanmaktadır. İstasyonun en yakın konuta olan mesafesi 50 m, en yakın yola olan mesafesi 20 m, şehir içi işlek yol mesafesi 50 m, şehirlerarası yol mesafesi 500 m, en yakın sanayi tesisine olan mesafesi 5000 m civarındadır.

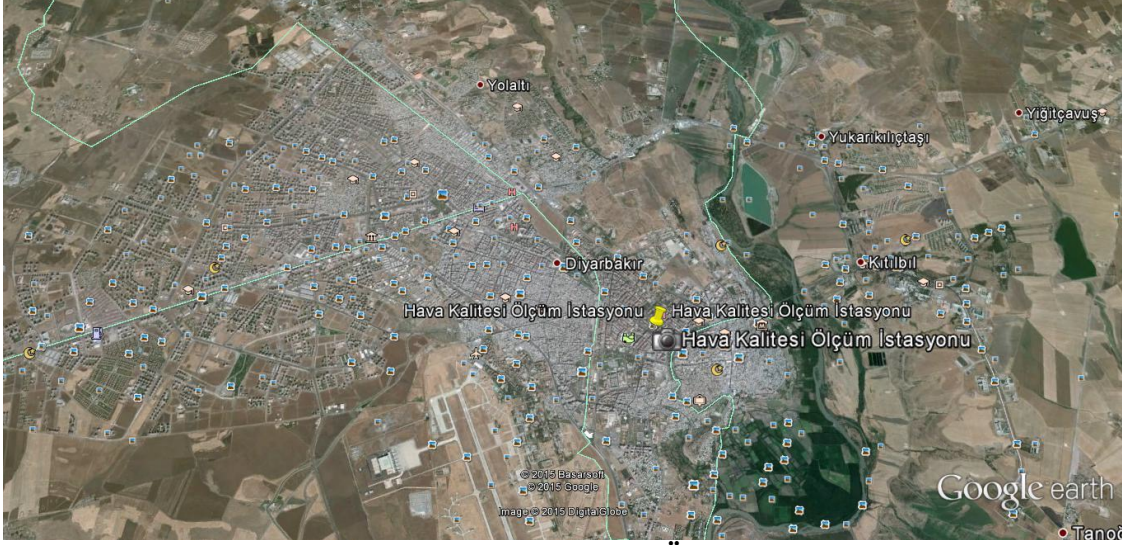
Diyarbakır ilinde yer alan sanayi tesisleri genelde şehrin kuzey kısmında Organize Sanayi Bölgesinde yer almaktadır. İstasyonun konumu ise şehrin ortasında konutların arasındadır.

A.3.1. Temiz Hava Eylem Planları

İlimizde Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği ve ilgili Bakanlık Genelgesi çerçevesinde hazırlanmış olan 2020-2024 yıllarını kapsayan Temiz Hava Eylem Planı mevcuttur. Bu plan dâhilinde belirlenmiş eylemlerin, gerçekleşme durumu ile ilgili THEP-İZ İzleme Sisteminde gerekli bilgiler yer almaktadır.

Plan dâhilinde belirlenen eylemlerin gerçekleşme durumları devam etmektedir. 2024 yılı sonunda Temiz Hava Eylem Planının süresinin dolması ile belirlenen hedeflerin tümünün gerçekleşmesi planlanmaktadır.

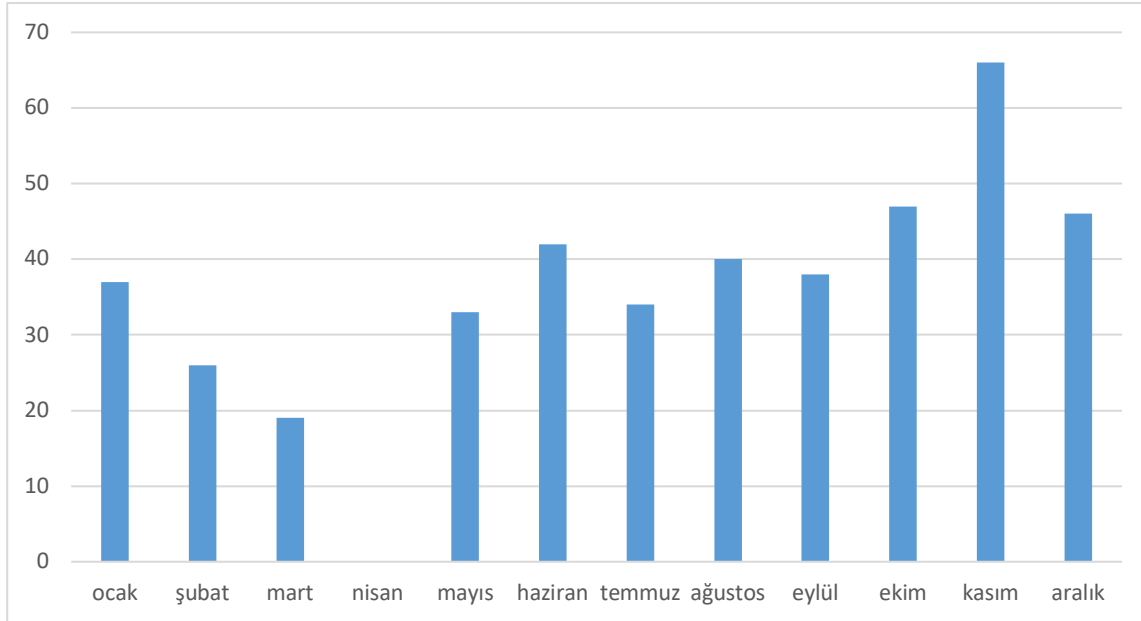
A.4. Ölçüm İstasyonları

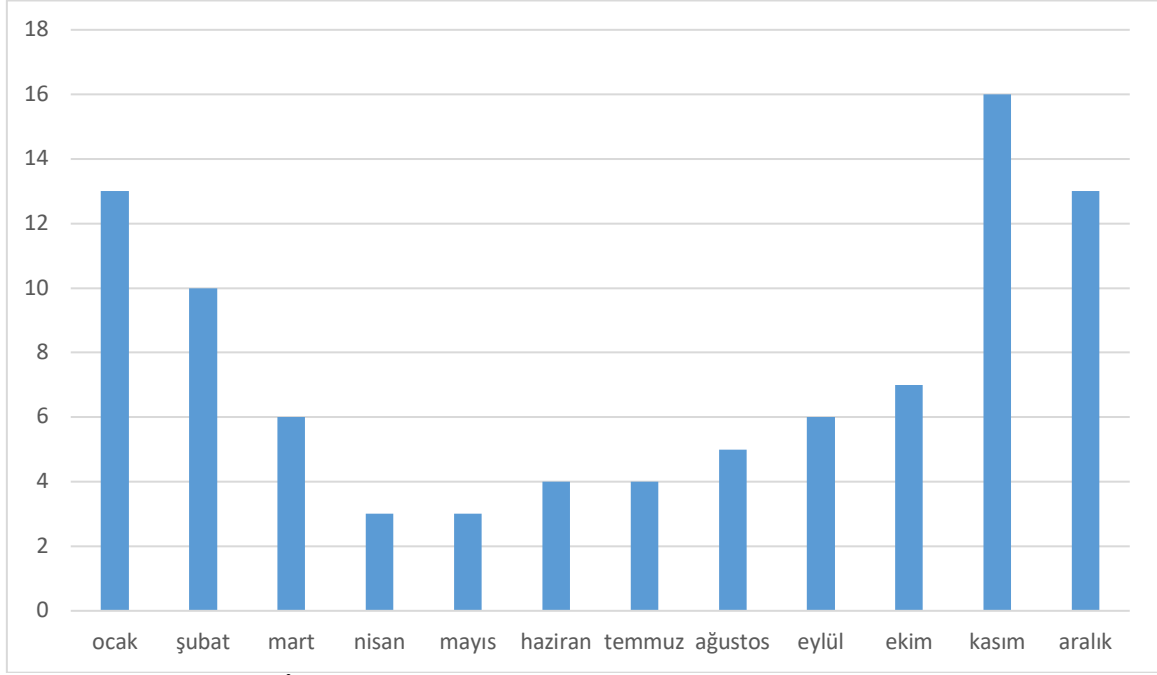
Harita A.1 - Diyarbakir ilinde Bulunan Hava Kirliliği Ölçüm Cihazlarının Yerleri
(ÇŞİM, 2019)

Çizelge A.7 - Diyarbakir ilinde Hava Kalitesi Ölçüm İstasyon Yerleri ve Ölçülen Parametreler
(havaizleme.gov.tr, 2019)

İSTASYON YERLERİ	KOORDİNATLARI (Enlem, Boylam)	HAVA KİRLİTİCİLERİ					
		SO ₂	NO _x	CO	O ₂	HC	PM
Diyarbakir	37,5450° K – 40,1329° D	X	-	-	-	-	X

Grafik A.1 - Diyarbakir ilinde Diyarbakir istasyonu PM10 parametresi günlük ortalama değeri grafiği
(havaizleme.gov.tr, 2019)

Grafik A.2 - Diyarbakır İlinde Diyarbakır istasyonu SO₂ parametresi günlük ortalama değer grafiği
(havaizleme.gov.tr, 2019)

Çizelge A.8 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı hava kalitesi parametreleri aylık ortalama değerleri ve sınır değerlerin aşıldığı gün sayıları (µg/m³; CO: mg/m³)
(havaizleme.gov.tr, 2019)

İSTASYON ADI	SO ₂	AGS*	PM10	AGS*	CO	AGS*	NO	AGS*	NO ₂	AGS*	NO _x	AGS*	OZON	AGS*
Ocak	13	0	37	0										
Şubat	10	0	26	0										
Mart	6	0	19	0										
Nisan	3	0	-	0										
Mayıs	3	0	33	0										
Haziran	4	0	42	0										
Temmuz	4	0	34	0										
Ağustos	5	0	40	0										
Eylül	6	0	38	0										
Ekim	7	0	47	0										
Kasım	16	0	66	0										
Aralık	13	0	46	0										

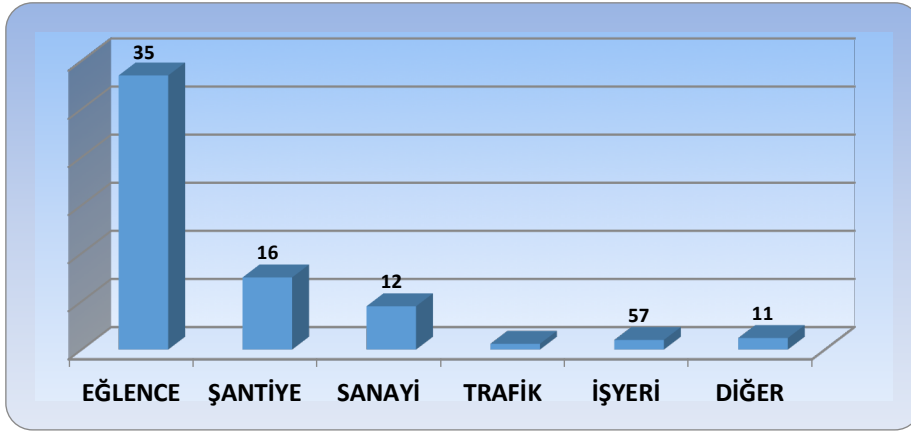
A.5. Gürültü

İlimiz genelinde, yaz aylarının da başlamasıyla birlikte gürültü şikâyetleri yoğunluk kazanmaktadır. Büyükşehir Belediyesine ulaşan bu şikâyetlerin büyük bir çoğunluğu, eğlence mekânlarından kaynaklanan gürültüdür. Daha önceleri mahalle araları ve sokaklarda yapılan davullu zurnalı düğünler yerini zamanla düğün salonlarına bırakmaktadır.

İlimizde meydana gelecek olan gürültü şikâyetlerinin denetimi, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ile Bakanlığımız arasında yapılan yetki devri kapsamında Büyükşehir Belediyesine bağlı Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı tarafından yapılmaktadır. Yapılan denetimlerde öncelikle eğlence yerinin işyeri açma ve çalıştırma ruhsatı ve canlı müzik izin belgesi sorgulanmakta, işyeri öncelikle ruhsat hukuku çerçevesinde denetlenmektedir. İş yeri açma ve çalıştırma ruhsatı olması durumunda, canlı müzik izni için hazırlanan Çevresel Gürültü Seviyesi raporu incelenerek, Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği kapsamında belirlenen sınır değerleri sağlanması durumuna bakılarak işlem tesis edilir. (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

Eğlence yerlerinden sonra, ilimizde en çok şikâyet edilen diğer bir alan ise İşletmeler, imalathaneler ve işyerlerinin jeneratör, havalandırma ve soğutma ünite sistemleri gelmektedir. Bu tür konularda, jeneratör, havalandırma ve soğutma ünitelerinin gerekli yalıtımlarının ve bu ünitelere kabinlerin yapılması tavsiye edilerek, istenilen sınır değerlerin sağlanması amaçlanmaktadır. (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

Hızla gelişen bir il olmamızdan ötürü şantiye faaliyetleri büyük bir yoğunlukta devam etmektedir. Büyükşehir ve diğer belediyelerin de katkısıyla, çalışma saatlerinin belirlenmesi bu sıkıntıyı büyük oranda gidermiştir.

Grafik A.3 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında gürültü konusunda yapılan şikâyetlerin dağılımı
(Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2019)

Tüm bu sorunlar göz önünde bulundurularak Diyarbakır İli için Stratejik Gürültü Haritası Hazırlama çalışmalarına 2016 yılında yetkili firma ile başlanmış olup; Yetkili firma tarafından hazırlanan rapor Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından 2017 yılı içerisinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığının onayına sunulmuş ve rapor onaylanmıştır. (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

Diyarbakır İli Stratejik Gürültü Haritası Özet Bilgileri

Diyarbakır İli, stratejik gürültü haritasının yapılmasının kanunen gerekli olduğu iller kapsamına girmektedir. Diyarbakır İli Stratejik Gürültü Haritası yapım işi Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi yetki ve sorumluluğunda gerçekleştirilmiştir.

Gerçekleştirilen çalışmalarda Diyarbakır İli içerisindeki temel gürültü kaynakları ve bu kaynakların zamana bağlı olarak halk üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Proje kapsamında Diyarbakır İl merkezinde toplamda 210 km² alan modellenmiştir. Bu alan içerisinde 513,5 km karayolu, 18,9 km demiryolu, 52.571 adet bina (526 adet okul binası, 47.967 adet konut binaları ve 56 adet sağlık kuruluşlarına ait binalar) bulunmaktadır.

Proje kapsamda; 19 karayolunda araç sayımları ve 6 adet karayolu kesiminde gürültü ölçümü, 19 adet eğlence tesisinde, 1 adet demiryolu kesiminde ve 6 adet merkez konumlu sanayi tesisinde gürültü analizleri ve ölçümleri gerçekleştirilmiştir.

Sonuçlar; gündüz, akşam ve gece zaman dilimleri için ayrı ayrı gürültü haritaları ve Maruziyet değerleri tabloları olarak sunulmuştur. Maruziyet değerleri; nüfus, bina ve alansal verileri kapsamaktadır.

Raporlama ve modelleme çalışmaları sonucunda; birleştirilmiş etki haritaları göz önünde bulundurulduğunda, GAG (Gündüz, Akşam ve Gece) zaman göstergesi cinsinden iki farklı değerlendirme metodundan ilki olan END metoduna göre 3900 sakin, 1.000 konut; stratejik gürültü haritalama üst sınırı olan Çizelge 97’de belirtilen 75 dBA ve üzeri gürültüye maruz kalmaktadır.

Diyarbakır İli merkez sınırları içerisinde hazırlanan ve eğlence yerleri de dahil olmak üzere birleşik gürültü etkisini içeren stratejik gürültü haritaları ve maruziyet seviyeleri incelendiğinde aşağıdaki yorumlara ulaşılmıştır;

- İl genelinde en yoğun gürültü yayılımına sebep olan gürültü kaynağı tipi karayollarıdır.
  - İl genelinde etkisi yok sayılabilir derecede az olarak değerlendirilebilecek olan gürültü kaynağı tipi demiryollarıdır.
  - Birleştirilmiş etki haritaları (eğlence yerleri dahil edilmiş) göz önünde bulundurulduğunda; gece zaman göstergesi cinsinden END metoduna göre 800 sakin, 200 konut Çizelge 96’da belirtilen 75 dBA üzerinde gürültüye, gürültüye maruz kalmaktadır.
- (Not: 2017 yılı Stratejik Gürültü Haritası verileri baz alınmıştır.)

A.6. İklim Değişikliği Eylem Planı Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar

Konu ile ilgili çalışmalara başlanıp, bu eylem planını daha önce hazırlayan komşu illerdeki belediyelerden konu ile ilgili görüşmeler sağlanmıştır. Konu ile ilgili yapılan seminerlere katılım sağlanmıştır. Çalışmalar aşama aşama ilerletilip Diyarbakır İli İklim Değişikliği Eylem Planının hazırlanması planlanmaktadır.

A.7. Sonuç ve Değerlendirme

İlimizde hava kirliliğini önlemek ve en aza indirmek amacıyla yapılan çalışmalar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca yayımlanan “Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği” ve her yıl Valiliğimiz tarafından düzenlenen “Mahalli Çevre Kurulu Kararları” kapsamında gerçekleştirilmektedir.

Hava kirliliğinin önlenmesi ile ilgili olarak ilgili mevzuat kapsamında yakma sistemlerini ısınma amaçlı olarak kullanan konut, toplu konut, kooperatif, site, okul, üniversite, hastane, resmi daireler, işyerleri, sosyal dinlenme tesisleri ve kömür satış yerlerinde denetimler gerçekleştirilmektedir.

Yapılan denetimler kapsamında yakma sistemlerini ısınma amaçlı olarak kullanan binalarda; Yakıt sevk irsaliyesi/fatura, Satıcı Firma-Ateşçi ehliyet Belgesi-Baca Temizlik Belgesi kontrolleri, kömür satış yerlerinde ise; kömür uygunluk belgesi, satış izin belgesi, katı yakıt satıcısı kayıt belgesi kontrolleri yapılmaktadır. Isınmadan kaynaklanan hava kirliliği kontrolleri kapsamında denetim

yapılan yerlere “Yakma Talimatnamesi” ile ilgili bilgi verilmekte ve talimatnamede belirtilen yakma saatlerine uyulması konusunda hassasiyet gösterilmesi hususunda uyarılar yapılmaktadır. Isınmadan kaynaklanan hava kirliliği kontrolü denetimleri Müdürlüğümüzce rutin olarak gerçekleştirilmektedir. Apartman, işyeri ve resmi binalara yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda, denetim yapılan her yerin ısınma sistemi şekli yerinde tespit edilerek ilgili evrakların ve yakma sistemin ilgili mevzuata uygun olup olmadığının kontrolleri yapılmıştır. Ayrıca, Valilik bahçesinde bulunan Hava Kalitesi İzleme İstasyonu havadaki PM10(Partikül) ve SO2 (Kükürtdioksit) oranlarının tespit edilmesini sağlamaktadır.

Kaynaklar

havaizleme.gov.tr

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi

Diyarbakır Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü

Diyarbakır İl Emniyet Müdürlüğü

B. SU VE SU KAYNAKLARI

B.1. İlin Su Kaynakları ve Potansiyeli

B.1.1. Yüzeysel Sular

B.1.1.1. Akarsular

Diyarbakır'ın en önemli akarsuyu Dicle Nehridir. İli, Dicle ve kolları sular. Maden Suyu ile Birklin Suyu Dolucan'da birleşerek Dicle Nehri meydana gelir. Birklin Suyu Birklin Mağaralarından çıkar ve Dibni Suyu buna karışır. Maden (Ergani) Suyu Gölcük'ten çıkar.

Dicle Nehri Deve geçidi Suyu, Havar, Yenice, Karasu dereleri ile Anbar, Kuru, Pamuk, Sinan ve Batman çaylarını alır. Daha ilerde Göksu ve Aşağı Hanik çayları Dicle'ye katılır. Batman Çayı Dicle'nin önemli bir koludur. Uzunluğu 100 kilometredir. Gühermi Dağından çıkan Kulp Suyu, Muş'tan gelen bir kolla birleşir. Melul Dağından çıkan Şakiram Çayını alarak, Sason Dağlarından gelen ikinci kolla birleşir. Diğer küçük akarsular ise Sinan Suyu, Çangüş Suyu, Göz Suyu, Medrap Suyu ve Kalhane Suyu ile Meda Çayı ve Sinek Çayıdır. İlimizde bulunan akarsu, çay vb., bilgilere ilişkin çizelge aşağıda yer almaktadır.

Çizelge B.9 - Diyarbakır İlinin Akarsuları
(DSİ 10. Bölge Müdürlüğü, 2019)

AKARSU İSMİ	Toplam Uzunluğu (Km)	İl Sınırları İçindeki Uzunluğu (km)	Debisi (m ³ /sn)	Kolu Olduğu Akarsu	Kullanım Amacı
Ambar	95	95	4,7	Dicle	Sulama
Dicle	530	265	71,2	Dicle	Sulama+ Enerji
Göksu	57	57	2,2	Dicle	Sulama
Kulp	70	70	71,0	Batman	Sulama+ Enerji
Kuruçay	45	45	1,1	Dicle	Sulama
Pamukçay	65	65	2,6	Dicle	Sulama
Salat	69	65	5,0	Dicle	Sulama
Sarım	62	52	35,0	Batman	Sulama
Sinek	62	54	5,4	Fırat	Sulama+ Enerji

B.1.1.2. Doğal Göller, Göletler ve Rezervuarlar

Diyarbakır'da tabii göl yoktur. Baraj gölleri ile göletler vardır. Aşağıda ilimizde bulunan yapay göletlerin nitelikleri ve kullanım amaçları sunulmuştur.

Çizelge B.10 - Diyarbakır ilinde Mevcut Sulama Göl, Gölet ve Rezervuarlar
(DSİ 10. Bölge Müdürlüğü, 2019)

Göletin Adı	Tipi	Göl hacmi, m ³	Sulama Alanı (net), ha	Çekilen Su Miktarı, (m ³)	Kullanım Amacı
Gözegöl (Merkez)	Homojen Toprak Dolgu	16.100.000	550	16.100.000,00	Sulama
Kabaklı (Merkez)	Homojen Toprak Dolgu	1.209.641	87	913.641,00	Sulama
Halılan (Çermik)	Homojen Toprak Dolgu	7.482.100	550	5.175.462,00	Sulama
Ortaviran (Çınar)	Homojen Toprak Dolgu	2.205.697	125	1.251.000,00	Sulama ve İçme Suyu
Künreş (Çınar)	Homojen Toprak Dolgu	653.400	12	594.000,00	Sulama ve İçme Suyu
Beşpınar (Çınar)	Homojen Toprak Dolgu	1.346.000	95	1.196.000,00	Sulama

B.1.2. Yeraltı Suları

Çizelge B.7 - Diyarbakır ilinin yeraltı suyu potansiyeli
(DSİ 10. Bölge Müdürlüğü, 2019)

Kaynağın İsmi	hm ³ /yıl
İçme-Kullanma	16,71
Sanayi	4,63
Sulama	389,40
Toplam Çekilen Su	410,74

Diyarbakır ili genelinde Midyat formasyonu Kireçtaşları, Volkanik Bazaltlar ve Alüvyon dere yatağı malzemeler akifer özelliği göstermektedir.

Diyarbakır İli 2019 yılı sonuna kadar tahsis edilen toplam yeraltı suyu miktarı; İçme-kullanma, Sanayi, Sulama için **410,74 hm³/yıldır**.

B.1.2.1. Yeraltı Su Seviyeleri

İlimizdeki yeraltı su seviyesi ve bunun yıllar içerisindeki değişimi hakkında aşağıdaki tablo düzenlenmiştir.

Çizelge B.12 - Diyarbakır ilinin yeraltı su seviyesi ve bunun yıllar içerisindeki değişimi
(DSİ 10. Bölge Müdürlüğü, 2019)

YILLAR	ORT. STATİK SEVİYE (m)	ORT. DİNAMİK SEVİYE (m)
2014	92	135
2015	109	152
2016	106	151
2017	105	150
2018	105	156
2019	120	161

B.2. Su Kaynaklarının Kalitesi

Yüzey ve yeraltı suları için değerlendirme 7 Nisan 2012 tarih ve 28257 sayılı Resmi Gazete ‘de yayınlanan “Yeraltı Sularının Kirlenmeye ve Bozulmaya Karşı Korunması Hakkında Yönetmelik” ve 28 Ekim 2017 tarih ve 28483 sayılı Resmi Gazete ‘de yayınlanan “Yüzeysel Su Kalitesi Yönetimi Yönetmeliğine göre aşağıdaki çizelgede yapılmıştır.

Çizelge B.13 - Diyarbakır ilinde 2019 Yılı Yüzey ve Yeraltı Sularında Tarımsal Faaliyetlerden Kaynaklanan Nitrat Kirliliği ile İlgili Analiz Sonuçları

(DISKİ, 2019)

Su Kaynağının Cinsi (Yüzey / Yeraltı)	Adı	Kullanım amacı ve kullanılan miktar				Analiz Yapılan İstasyonun				
		İçme ve kullanma suyu	Enerji üretimi	Sulama suyu	Endüstriyel su temini	Akım gözlem istasyonunu kodu	Analiz sonuçları YSKY (Tablo-5)	Yeri (İlçe, Köy, Mevkii)	Koordinatları (YAS için)	Yıllık Ortalama Nitrat Değeri (mg/L)
Yüzey	Dicle Baraj Gölü	*	*	*				Dicle Barajı	y:602339.045 X:4231367.795U TM(Ed50 6°)	< 4,4
Yeraltı	Gözeli İçmesuyu Havzası	*						Gözeli içme suyu Havzası/ Diyarbakır Serap güzeli	y:595841,08 x:4197234,24 Ed 50 3°	< 4,4

B.3. Su Kaynaklarının Kirlilik Durumu

Dicle Barajını kirlüten ilçeler ve bağlı bulunan köyler; Diyarbakır Dicle İlçesi ve ilçeye bağlı 40 köyden 5 köy ve 3 mezrası evsel atık su; yine Diyarbakır Eğil İlçesi ve ilçeye bağlı 24 köyden 1 köy evsel atık su ile baraj suyunu kirliletmektedir. Gözeli havzası içme suyu havzasını kirlüten kirleticiler; endüstriyel kirleticiler ve tarımsal kirleticilerdir.

B.3.1. Noktasal kaynaklar

B.3.1.1. Endüstriyel Kaynaklar

Gözeli içme suyu havzasını kirleten kirleticiler; endüstriyel kirleticiler ve tarımsal kirleticilerdir.

B.3.1.2. Eysel Kaynaklar

Dicle Barajını kirleten ilçeler ve bağlı bulunan köyler; Diyarbakır Dicle İlçesi ve ilçeye bağlı 40 köyden 5 köy ve 3 mezranın evsel atık suyu; Diyarbakır Eğil İlçesine bağlı 24 köyden 1 köyün evsel atık suyu ile baraj suyunu kirletmektedir. (2017 yılında Eğil AAT devreye girmiştir.)

B.3.2. Yayıllı Kaynaklar

B.3.2.1. Tarımsal Kaynaklar

Çizelge B.14 - Diyarbakır İlinde Toprak Kaynaklarının Kullanım Durumu
(KHGM, DSİ, 2019)

TOPRAK KAYNAKLARI POTANSİYELİ VE KULLANIM ŞEKLİ	
KHGM Etüt Sonuçları	
Tarım elverişli arazi	683.437 ha, %45
Çayır - Mera	381.642 ha, %25
Orman - Fundalık	384.662 ha, %26
Diğer arazi	62.950 ha, %4
Toplam	1.512.691 ha, %100
Sulanabilir arazi	680.964 ha
DSİ Etüt Sonuçları	
Etüt edilen arazi	642.964 ha
Sulamaya elverişli arazi	585.573 ha
Ekonomik olarak sulanabilir arazi	419.496 ha

B.3.2.2. Diğer

Diyarbakır Merkez (Kayapınar, Yenişehir, Bağlar ve Sur) ilçelerinin katı atıkları, Urfa Yolu üzeri mevki, Kamış pınar Köyü sınırları içerisinde bulunan vahşi depolama sahasına dökülmektedir. Bu vahşi depolama sahasında mevsimsel dere ile Deve geçidi Barajını etkileme potansiyeli bulunmaktadır.

B.4. Denizler

B.4.1. Deniz Kıyı Sularının Kirlilik Durumu

İlimizin denize kıyısı bulunmamaktadır.

B.4.2. Plajların Su Kalitesi ve Mavi Bayrak Durumu

İlimizin denize kıyısı bulunmamakta olup, ilimizde mavi bayraklı plaj bulunmamaktadır.

B.4.3. Acil Müdahale Planları

İlimizin denize kıyısı bulunmadığından acil müdahale planı hazırlaması gereken kıyı tesis sayımız bulunmamaktadır.

B.4.4. Atık Kabul Tesisleri ve Atık Alma Gemileri

İlimizin denize kıyısı bulunmadığından atık alma gemisi faaliyeti bulunmamaktadır.

B.4.5. Denizdeki Balık Çiftlikleri

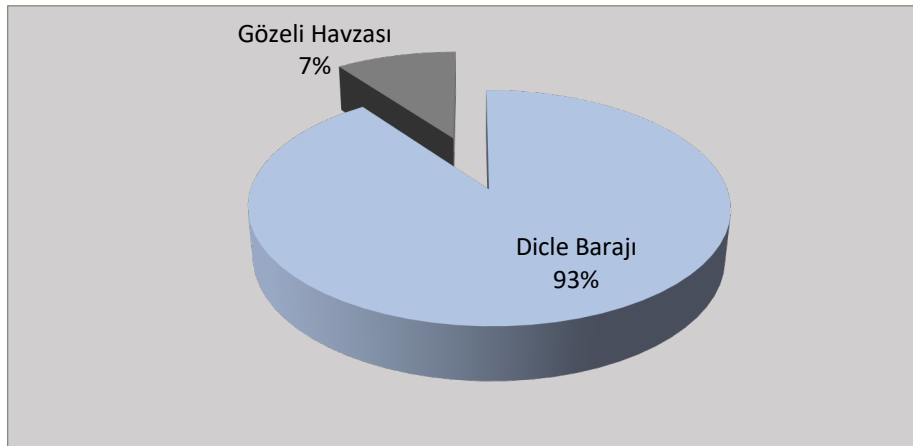
İlimizin denize kıyısı bulunmadığından deniz balık çiftliği bulunmamaktadır.

B.5. Sektörel Su Kullanımları ve Yapılan Su Tahsisleri

B.5.1. İçme ve Kullanma Suyu

B.5.1.1 Yüzeysel su kaynaklarından kullanılan su miktarı ve içme suyu arıtım tesisi mevcudiyeti

İlimizde kentsel su temini için kullanılan 2 adet kaynak bulunmaktadır. Bunlardan ilki 92 hm³/yıl kapasiteyle Dicle Barajı, ikincisi ise 5,11 hm³ /yıl kapasiteli Serap Güzeli Kuyularıdır. 2019 yılında Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ile birlikte İçme ve kullanma suyu şebekesi hizmeti verilen 17 ilçe belediyesi vardır. 5 adet içme suyu arıtma tesisi mevcuttur bunlar: Diyarbakır İçme Suyu Arıtma, Ergani İçme Suyu Arıtma, Çermik İçme Suyu Arıtma, Eğil İçme Suyu Paket Arıtma, Hani İçme Suyu Paket Arıtma Tesisleridir.

Grafik B.4 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı kentsel su temini için kullanılan kaynaklar
(DİSKİ, 2019)

İçme suyu şebekemiz Bağlar, Yenişehir, Sur ve Kayapınar olmak üzere 4 ilçede toplam **2.331.673** metre; diğer 13 ilçede ise **1.096.795** metre olup, il geneli içme suyu şebeke toplamı **3.428.468** metredir. DİSKİ 17 ilçede toplam **1.756.353** nüfusa hizmet sunmaktadır.

İlimizin arıtma tesislerine ait hizmet sunulan nüfus ve tesislere ait teknik bilgiler ise şöyledir:

Dicle Barajı: (Yüzeysel Su kaynağı)

Dicle Barajı, Diyarbakır ili sınırları içerisinde Eğil ilçesinin 7 km güneydoğusunda Dicle nehrinin ana kollarından olan Maden ve Dibni Çaylarının birleşip Dicle Nehri'nin meydana getirdiği mevkiden 800 m ve Kral Kızı Barajı aksınının 22 km mansabında, 640 talveg kotunda inşa edilmiştir. %10 içme suyu, %70 Sulama, %20 Enerji amaçlı çalışmaktadır. Barajdan **2019 yılı** itibari ile %3 lük kısmı içme suyu olarak alınmaktadır. Dicle barajı; temelden yüksekliği 87 m, göl hacmi 595 hm³ ve gölalanı 24 km² dir. Dicle Nehri debisi 110 m³/sn düzeyindedir. Su barajdan 32 km uzaklıktaki İçme suyu Arıtma Tesisine pompalar yardımıyla iletilmektedir. Diyarbakır'ın %93 'lük içme suyu ihtiyacını karşılamaktadır.

Diyarbakır İçme Suyu Arıtma Tesisi

Kent merkezine yaklaşık 13 km. uzaklıkta Mastfroş tepesinde 440 dekarlık alan üzerine inşa edilmiştir. Diyarbakır kent nüfusunun **1.275.000** kişi olacağı göz önüne alınarak İçme suyu Arıtma Tesisi iki aşamalı olarak dizayn edilmiş olup 2001 yılında tam kapasiteyle işletmeye geçmiştir. İçme suyu arıtma tesisi günlük **255.000** m³/gün kapasiteyle (3 m³/s) içme ve kullanma suyu üretebilmektedir. **2019 yılında Dicle barajından 82.379.660 m³** su içme suyu arıtma tesisinde artırılarak şehir merkezine verilmiştir.

Ergani İçme Suyu Arıtma Tesisi

İçme suyu arıtma tesisi **42 bin 500 m³** günlük su arıtma kapasitesine sahiptir. Ergani Pompa İstasyonu vasıtasıyla Dicle Baraj Gölünden çekilen su arıtma tesisine ulaşmaktadır. İlçede yıllık **15,5** milyon m³ su memba kalitesinde arıtılacak ve ilçenin **2045** yılına kadar olan içme suyu ihtiyacı bu tesisinden sağlanacaktır. 2019 yılında tesiste **7.932.697 m³** su artırılarak şehre verilmiştir. Tesiste bulunan kimya ve biyolojik laboratuvarlarda günlük izleme analizleri yapılmaktadır. Tesisimiz 7/24 SCADA sistemi ile kontrol edilmektedir.

Çermik İçme Suyu Arıtma Tesisi

Diyarbakır'ın Çermik ilçesinin, içme ve kullanma suyu ihtiyacını karşılamak maksadıyla **5.920** m³/gün kapasiteli bir içme suyu arıtma tesisi yapılmıştır. Tesise gelen su Sakaltutan ve Hendek kaptajlarından temin edilmektedir. Tesis ilk olarak 2012 yılında paket arıtma tesisi olarak faaliyete geçmiştir. Tesis 2046 yılı için **39.000** nüfusun içme ve kullanma suyu ihtiyacına cevap verecek şekilde tasarlanmıştır. 2019 yılında tesiste **1.872.000 m³** su artırılarak şehre verilmiştir.

Eğil İçme Suyu Paket Arıtma Tesisi

Diyarbakır'ın Eğil ilçesinin, içme ve kullanma suyu ihtiyacını karşılamak maksadıyla **1.800 m³/gün** kapasiteli bir içme suyu arıtma tesisi yapılmıştır. Tesise gelen su Dicle Barajından temin edilmektedir. Tesis **2045** yılı için **14.000** nüfusun içme ve kullanma suyu ihtiyacına cevap verecek şekilde tasarlanmıştır. **2019 yılında tesiste 624.000 m³** su arıtılarak şehre verilmiştir.

Hani İçme Suyu Paket Arıtma Tesisi

Diyarbakır'ın Hani ilçesinin, içme ve kullanma suyu ihtiyacını karşılamak maksadıyla **3.456 m³/gün** kapasiteli bir içme suyu arıtma tesisi yapılmıştır. Tesise gelen su DSİ tarafından açılmış olan sondaj kuyusundan temin edilmekte olup merkeze verilen içme suyu tesisten, kırsal mahallelere ise su temini sondaj kuyulardan karşılanmaktadır. Tesis **26.000** nüfusun içme ve kullanma suyu ihtiyacına cevap verecek şekilde tasarlanmıştır. 2019 yılında tesiste **1.248.000 m³** su arıtılarak şehre verilmiştir. Tesis 11 Temmuz 2018 tarihinde yapımına başlanmıştır ve 1 Aralık 2018 tarihinde yapımı tamamlanmıştır.

B.5.1.2. Yeraltı su kaynaklarından temin edilen su miktarı ve içme suyu arıtım tesisi mevcudiyeti

Diyarbakır Gözeli Yeraltı Suyu Havzası:

Diyarbakır-Serap Güzeli (Gözeli) Mahallesi civarında yer alan havza, içme suyu sondaj kuyularının çevresi DSİ tarafından 167 sayılı Yeraltı Suları Kanunu'nun 3. maddesine göre yeraltı suyu işletme sahası olarak tespit edilmiştir. Hâlihazırda havzadan derin kuyular ve artezyen olarak elde edilen sular toplanarak kente iletilmektedir. Derin kuyulardan yaklaşık olarak 200 lt/sn'lik su temini yapılabilmektedir. Kaynaktan elde edilen sular ise; maksimum 150 lt/sn civarındadır. Yaz aylarında tamamen kurumaktadır. Diyarbakır'ın %7' lik **(2019 içme suyu üretimine istinaden)** içme suyu ihtiyacını karşılamaktadır.

2019 yılında Gözeli Yeraltı İçme suyu Havzasından **5.984.829 m³** su arıtılma işlemine gerek olmadan Şehir merkezine verilmiştir.

B.5.1.3. İçme Suyu temin edilen kaynağın adı, mevcut durumu, potansiyeli vb.

Diyarbakır merkezde içme suyunun %93' ü Dicle barajından temin edilmektedir. %7'lik bölüm ise Serap Güzeli Kuyularından sağlanmaktadır. (2019 içme suyu üretimine istinaden). Kaynaklar Diyarbakır'ın uzun vadeli içme suyunu karşılayabilecek potansiyelde değildir. Bu nedenle Dicle barajının 2.İsale hattına ihtiyaç duyulmaktadır.

B.5.2. Sulama

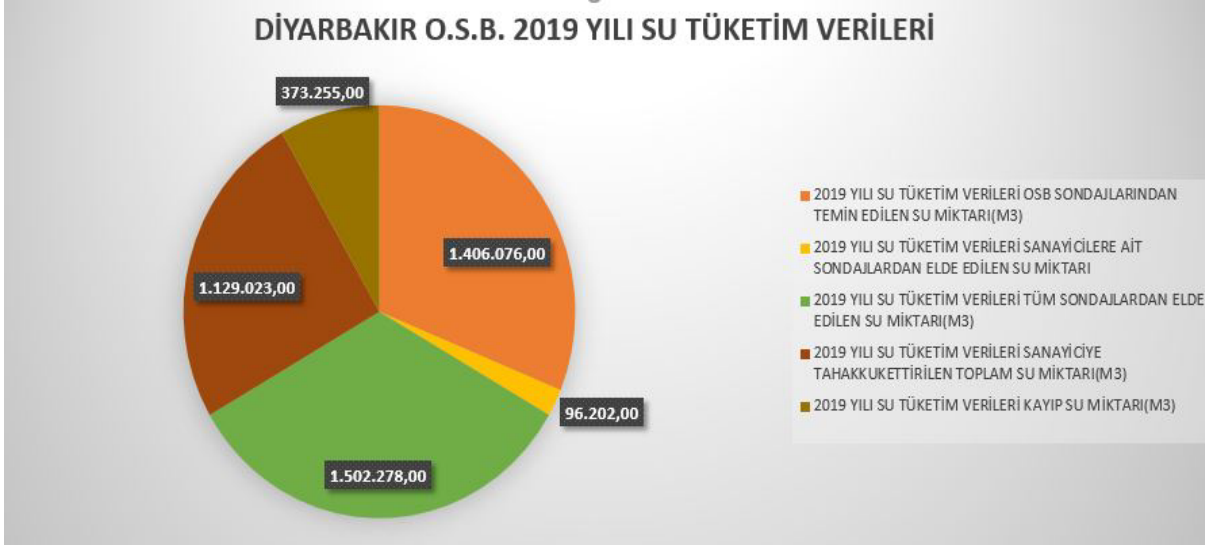
B.5.2.1. Salma sulama yapılan alan ve kullanılan su miktarı

DSİ Sulamaları	
Ön inceleme aşamasında olan	0 ha
Planlama aşamasında olan	7 .279 ha
Planlaması tamamlanan	4 .724 ha
Proje Aşamasında veya proje yapımı devam eden	235 .041 ha
2018 yılı yatırım programında olan ve inşaatı devam eden projeler	125 .035 ha
İşletmede olan projeler	44.312 ha
İl Toplamı	416. 391 ha
Diğer Sulamalar	
Kooperatif Sulaması	190 ha
KHGM Sulamaları	8.911 ha
Halk Sulamaları	69.587 ha
Diğer Sulamalar Toplamı	78.688 ha
İl Genel Sulamalar Toplamı	498.184 ha

B.5.2.2. Damlama, yağmurlama veya basınçlı sulama yapılan alan ve kullanılan su miktarı

Diyarbakır’da salma sulama yöntemi kullanılmaktadır.

B.5.3. Endüstriyel Su Temini

Grafik B.5 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında endüstrinin kullandığı suyun kaynaklara göre dağılımı

B.5.4. Enerji Üretimi Amacıyla Su Kullanımı

İlimizde enerji üretimi ile ilgili kullanılan barajlar aşağıda belirtilmiştir.

1-Karakaya Barajı: Beton kemer tipinde, temelden yüksekliği 173 m olan barajın kurulu gücü 1.800 MW olup yıllık ortalama üretimi 7 milyar 354 milyon kwh' dir.

2- Dicle Barajı: Kil çekirdekli kaya dolgu tipinde temelden yüksekliği 87 m olan barajın kurulu gücü 110 MW olup yıllık ortalama enerji üretimi 298 milyon kwh' dir.

3- Kral Kızı Barajı: Kil çekirdekli kaya dolgu tipinde temelden yüksekliği 126 m olan barajın kurulu gücü 94 MW olup yıllık ortalama enerji üretimi 146 milyon kwh' dir.

4- Batman Barajı: Kil çekirdekli zonlu toprak dolgu tipinde temelden yüksekliği 85 m olan barajın kurulu gücü 198 MW olup yıllık ortalama enerji üretimi 483 milyon kwh' dir.

	Adet	Kurulu Güç (MW)	Yıllık Üretim (GWh/yıl)
İşletmede Olan	6	2.051,14	7.948,10
İnşa Halinde Olan	1	160,00	681,00
Planlama Aşaması	5	270,49	817,92
Toplam Geliştirilen Potansiyel	12	2.482,00	9.447,00

İŞLETMEDE OLAN		Kurulu Güç (MW)	Yıllık Enerji (Milyon kWh)
1	Karakaya Barajı Ve HES	1.800,00	7.354,00
2	Dicle Barajı Ve HES	110,00	298,00
3	Kralkızı Barajı Ve HES	94,00	146,00
4	Kulp-1 Regülatörü Ve HES	22,92	78,00
5	Kulp-4 Regülatörü Ve HES	12,29	36,00
6	Çağlayan Regülatörü ve HES	11,93	36,10
TOPLAM (İşletmede)		2.051,14	7.948,10
		Kurulu Güç (MW)	Yıllık Enerji (Milyon kWh)
İNŞAAT AŞAMASINDA			
1	Silvan Barajı Ve HES	160,00	681,00
PLANLAMA AŞAMASINDA			
1	Dipni Barajı Ve HES	81,00	265,00
2	Şenyayla Regülatörü ve HES	15,47	39,74
3	Birsu 1-2 Bendi Ve HES	86,28	272,23
4	Çayönü-Derya Reg.leri Ve HES	37,74	101,08
5	Metin HES (Kayser Barajı)	50,00	139,87
TOPLAM (Planlama)		270,49	817,92

B.5.5. Rekreatiyonel Su Kullanımı

Diyarbakır il merkezi sınırları içerisinde rekreatiyonel amaçlı olarak 2019 yılında 5.497.531 m³ su kullanılmıştır. Rekreatiyonel amaçlı kullanılan su; Gözeli Su Havzası, Dicle Barajı ve belediyemizce açılan sondaj kuyularımızdan karşılanmıştır.

B.6. Çevresel Altyapı

B.6.1. Kentsel Kanalizasyon Sistemi ve Atıksu Arıtma Tesisi Hizmetleri

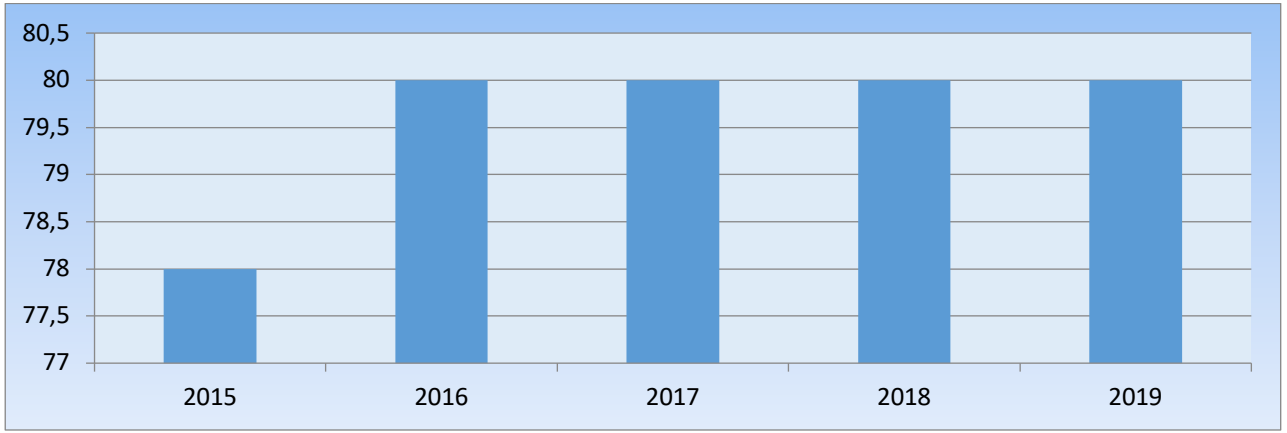
Diyarbakır il nüfusu: 1.756.353 Kişi

Merkez ve İlçelerin Kanalizasyon Şebeke Uzunluğu: 2.297.694 Metre

Merkez ve İlçelerin Yağmur Suyu Şebeke Uzunluğu: 333.116 Metre

Atık su arıtma tesisi hizmeti verilen nüfus: 1.149.930 Kişi

Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı: %80

Grafik B.6 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı kanalizasyon hizmeti verilen nüfusun belediye nüfusuna oranı
(DİSKİ, 2019)

Grafik B.7 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı Atıksu arıtma tesisi ile hizmet edilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı
(DİSKİ, 2019)

Diyarbakır İleri Biyolojik Atık Su Arıtma Tesisi

Diyarbakır İleri Biyolojik Atık Su Arıtma Tesisinde **39.877.673 m³** atık su arıtılmış ve **18.104** ton atık su çamuru bertaraf edilerek, Dicle nehrinin kirletilmesi engellenmiştir. Yıllık kuru çamur miktarı **%25** oranındadır.

Atık su çamuru, Karabaş köyü ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinin döküm sahasında biriktirilmektedir.

Prosesin Cinsi	Birim	Miktar
Çamur Susuzlaştırma Ünitesine verilen Sulu Çamur Miktarı	m ³ /yıl	353.000
Susuzlaştırılmış Çamur Keki	m ³ /yıl	18.104
Susuzlaştırma Ünitelerinde Kullanılan Polimer Miktarı	kg/yıl	93.550
Çürütücülere Yapılan Çamur Besleme Miktarı	m ³ /yıl	353.101

Eğil Biyolojik Atıksu Arıtma Tesisi

Tesis Eğil'in girişinde yer alan bölgede 6,5 dönüm arazi üzerine kuruldu, 23 Mart 2017 tarihinde işletmeye açıldı. 2019 yılında tesise günlük ortalama **1.496 m³** su girişi olmuş ve toplam **500.000 m³** atık suyun arıtımını gerçekleştirilmiştir.

Tesis ileri arıtım teknolojisi uygulanarak arıtılmakta ve arıtılan sular Diyarbakır Eğil ilçesi Dicle Barajı mansalı Döşemeler Mahallesi Kurudere' ye deşarj edilmektedir. İlk aşama 2028 yılı **10.910** kişilik nüfusa; ikinci aşama için ise 2048 yılı **15.910** kişinin gereksinimlerini sağlamak amacıyla arıtma üniteleri tasarlanmıştır.

Kademe	1.Aşama	2.Aşama
Yıllar	2028	2048
Nüfus	10.910 kişi	15.910 kişi
Evsel Atık Su Debisi (m ³ /gün)	873	1.273
Sanayi Debisi (m ³ /gün)	0	0
Yeraltı Suyu Sızma Debisi (m ³ /gün)	87	127

Parametre	Birim	2019
Arıtılan Atık Su Miktarı	(m ³ /yıl)	500.000
KOI Verimi	(%)	95

AKM Verimi	(%)	93
Çıkarılan Çamur Keki	(ton/yıl)	500

Hani Biyolojik Paket Atıksu Arıtma Tesisi

Diyarbakır'ın Hani ilçesi Abacılar Mahallesiinde 19.11.2018 tarihinde yapımına başlanan biyolojik atık su arıtma tesisi 06.09.2019 tarihinde tamamlanmıştır. Tesis, mahallenin nüfus artış oranı göz önüne alınarak 2050 yılındaki 1572 kişinin ihtiyacına cevap verebilecek şekilde tasarlanarak yapılmıştır. Tesisin proje bedeli KDV dahil 1.455.565,00 TL maliyete yaptırılmıştır. Abacılar mahallesinin güneyinde yapılan tesisin arıtılan suları mahallenin güneyinde bulunan dereye deşarj edilmektedir.

“

Çizelge B.8 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı itibariyle kentsel atıksu arıtma tesislerinin durumu
(DISKİ, 2019)

Yerleşim Yerinin Adı	Belediye Atıksu Arıtma Tesisi Olup Olmadığı?			Belediye Atıksu Arıtma Tesisi Türü			Mevcut Kapasitesi (ton/gün)	SAİS Kabini Durumu (var/yok)	Arıtılan /Deşarj Edilen Atıksu Miktarı (m ³ /sn)	Deşarj Noktası	Deniz Deşarjı (var/yok)	Hizmet Verdiği Nüfus	Oluşan AAT Çamur Miktarı (ton/yıl)
	Var	İnşa/plan aşamasında	Yok	Fiziksel	Biyolojik	İleri							
il Merkezi	Diyarbakır Merkez	x				x	175.000 m ³	Var	1,2	X:4191312,739 Y:609523,117		1.094.551	50
İlçeler	Eğil	x		x	x		1.496 m ³	Yok	0,016	X:38.253721 Y:40.094669		22.704	1,3
	Hani	x				x	510 m ³	Yok					
	Dicle (plan)		x										
	Bismil (plan)		x										

*22.03.2015 tarih ve 29303 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Sürekli Atıksu İzleme Sistemleri (SAİS) Tebliği” kapsamında ülke genelinde kurulu kapasitesi 10.000 m³/gün ve üzerinde olan atıksu arıtma tesisinin çıkış sularında debi, pH, İletkenlik, Çözünmüş Oksijen, Sıcaklık ve KOİ (Kimyasal Oksijen İhtiyacı) ile AKM (Askıda Katı Madde) parametreleri 7/24 online izlenmektedir. Bu sayede tesislerin atıksularını arıtmadan su kaynaklarımıza deşarj etmeleri engellenmektedir.

Kaynak:

- **DISKİ Genel Müdürlüğü**

- **Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi**

B.6.2. Organize Sanayi Bölgeleri ve Münferit Sanayiler Atık su Altyapı Tesisleri

İlimizde bulunan Organize Sanayi Bölgesine ait atık su arıtma tesisi proje çalışmaları Ekim 2018 tarihinde tamamlanmış olup, Ayrıca ÇED İzni alınmıştır. Aralık 2018 tarihinde inşaat ihalesi yapılmış olup, Mart 2019 itibariyle inşaat çalışmalarına başlanmıştır. Hali hazırda inşaat çalışmaları devam etmekte olup, inşaat çalışmalarının tamamlanma oranı yaklaşık %30 civarındadır.

Çizelge B.9 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı OSB, Serbest Bölgeler ve Sanayi Sitelerinde atıksu arıtma tesislerinin (AAT) durumu

(Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi, 2019)

OSB Adı	Mevcut Durumu	Kapasitesi (ton/gün)	SAİS Kabini Durumu (var/yok)	AAT Türü	AAT Çamuru Miktarı (ton/gün)	Deşarj Ortamı
Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi	İnşaat Aşamasında	20.000	Yok (İnşaat Aşamasında)	Fiziksel + Kimyasal + Biyolojik	Tesis şu an inşaat aşamasında olduğundan net miktar belli olmamakla birlikte, ileriki aşamada 15 ton/gün civarı olması beklenmektedir.	Deve geçidi Deresi

*03.2015 tarih ve 29303 sayılı Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Sürekli Atıksu İzleme Sistemleri (SAİS) Tebliği” kapsamında ülke genelinde kurulu kapasitesi 10.000 m³/gün ve üzerinde olan atıksu arıtma tesisinin çıkış sularında debi, pH, İletkenlik, Çözünmüş Oksijen, Sıcaklık ve KOİ (Kimyasal Oksijen İhtiyacı) ile AKM (Askıda Katı Madde) parametreleri 7/24 online izlenmektedir. Bu sayede tesislerin atıksularını arıtmadan su kaynaklarımıza deşarj etmeleri engellenmektedir.

İlimizde hali hazırda 3 ayrı etaptan oluşan Organize Sanayi Bölgesi mevcuttur. 2 etap tamamıyla faal konumda olup, 3.Etap (İlave Organize Sanayi Bölgesi) bölümündeki tesislerin yaklaşık %40’lık kısmı faaliyete geçmiş olup, geri kalanlar ile ilgili proje ve inşaat çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca bu 3 etaba ilave olarak, 4.etapta bulunan parsellerin tahsis işlemlerine başlanmış ve altyapı projeleri Sanayi ve Teknoloji bakanlığına onay için gönderilmiştir. Ayrıca tahsis işlemine ilaveten 4 etapta yapılacak tesislerin proje çalışmaları firmalar tarafından başlatılmıştır.

Organize Sanayi Bölgesi	İnşaat Aşamasında	20.000	Fiziksel + Kimyasal + Biyolojik		Devegeçidi Deresi	
-------------------------	-------------------	--------	---------------------------------	--	-------------------	--

Çizelge B.10 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı itibariyle münferit sanayiye ait atıksu arıtma tesisi (AAT) sayısı

(Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi - DÇŞİM, 2019)

Tesis Statüsü	Toplam Tesis Sayısı	AAT'si Olan Tesis Sayısı
Üretim Sektörü/Sanayi Tesisi	227	63
Turizm Tesisi veya Site Yönetimi	-	-
Diğer	-	-

B.6.3. Katı Atık (Düzenli) Depolama Tesisleri Atık suları İçin Önlemler

Hanelerden, İlçe Belediyeleri tarafından toplanan evsel nitelikli atıklar Diyarbakır Merkez Aktarma İstasyonu'na getirilip, burada tırlara yüklenerek Diyarbakır Katı Atık Depolama Sahası'na gönderilir. İlimizde evsel nitelikli katı atıklar yaklaşık 1996 yılından bu yana düzensiz bir şekilde depolanmaktadır.

Fizibilite çalışmalarına 2008 yılında başlanılmış olan Diyarbakır İli Entegre Katı Atık Yönetimi Projesi'nin (EKAY) inşa çalışmalarına 2015 yılının Temmuz ayında başlandı. 2017 yılının sonlarına doğru da tamamlanması ve işletmeye başlanması düşünülen EKAY Projesi, Ağustos 2016 tarihinde yüklenici firma tarafından noter kararıyla feshedilmiştir. Projenin tekrar hayata geçirilmesi için çalışmalar devam etmektedir.

B.6.4. Atıksuların Geri Kazanılması ve Tekrar Kullanılması

İlimizde Atık su geri kazanım yöntemleri olarak; Taş kesme endüstrisinde geri kazanım, diğer endüstrilerde direkt olmayan (yeşil alanların sulanması, yangın suyu, tuvaletler) geri kazanım şeklinde yapılmakta ve Evsel Nitelikli Atık sular da ise geri kazanım yapılamamaktadır. 2016 yılı itibari ile ileri biyolojik arıtma tesisi hayata geçirilmiştir.

Çizelge B.11 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı itibariyle arıtıldıktan sonra bertaraf edilen atıksu durumu

(DİSKİ, 2019)

ARITILDIKTAN SONRA BERTARAF EDİLEN ATIKSU DURUMU							
Alıcı Ortama Deşarj Edilen (m ³ /yıl)	Kanalizasyona Deşarj Edilen (m ³ /yıl)	Kentsel Yeniden Kullanım (m ³ /yıl)	Tarımsal Yeniden Kullanım (m ³ /yıl)	Endüstriyel Yeniden Kullanım (m ³ /yıl)	Çevresel/Ekolojik Yeniden Kullanım (m ³ /yıl)	Başka Bir Tesise Su Kaynağı (m ³ /yıl)	TOPLAM (m ³ /yıl)
39.877.673	0	0	0	0	0	0	0

B.7. Toprak Kirliliği ve Kontrolü

B.7.1. Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalar

Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelik” ve “Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelik Yeterlilik Belgesi Tebliği” kapsamında 2018 yılında 3 adet “Denetim Formu” Düzenlenmiştir.

Çizelge B.12 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı için tespit edilen noktasal kaynaklı toprak kirliliğine ilişkin veriler
(ÇŞİM, 2019)

	Var	Yok	Varsa Ne/Neler Olduğunu Belirtiniz
Potansiyel kirlenici faaliyetler var mı?	x		Ham Petrol Üretimi - Taşınımı

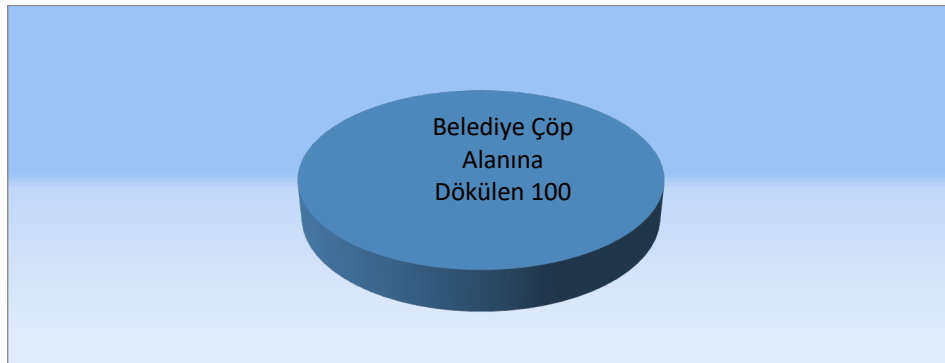
Tespit Edilmiş Kirlenmiş Sahanın Yeri	Tespit Edilmiş Kirlenmenin Nedeni	Kirlenmiş sahaların temizlenmesi ile ilgili çalışma var mı?		Kirlenmiş sahaların temizlenmesi ile ilgili çalışmalarda ne tür temizleme faaliyetleri* yapılıyor? (Aşağıdaki temizleme yöntemleri dikkate alınmalıdır)
		Var	Yok	
1. Toprak	Petrol Sızıntısı	X		Toprağın Yüzeysel Kazı İle Alınması

*Noktasal Kaynaklı Toprak Kirliliği Temizleme Yöntemleri

Biyoremediasyon
Fitoremediasyon
Parsel arıtımı
Buharlaştırma
Biyo havalandırma
Elektrokinetik arıtma
Yerinde oksidasyon

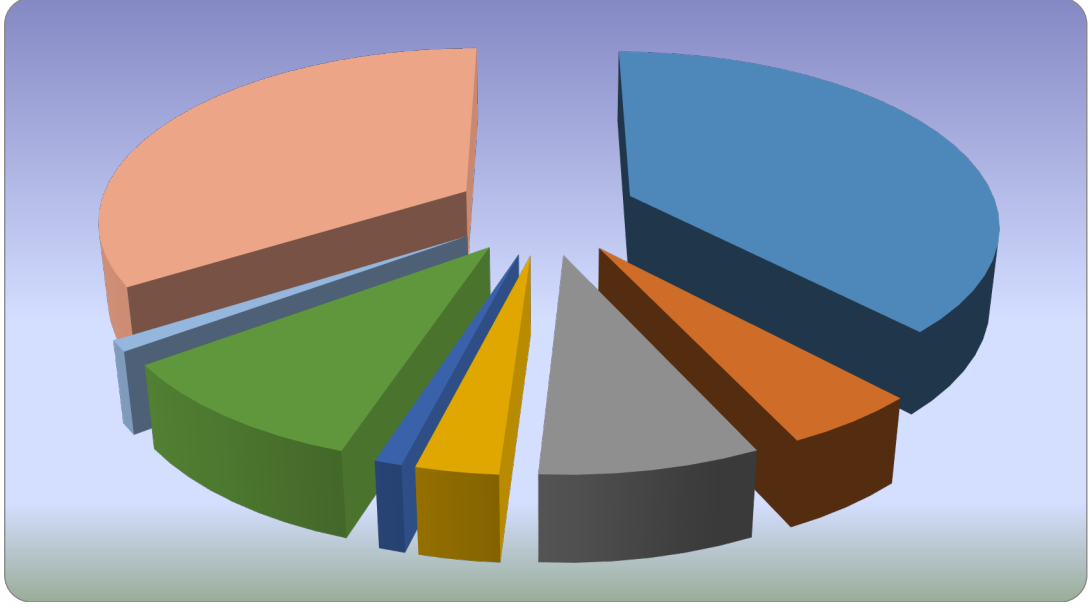
B.7.2. Arıtma Çamurlarının Bertaraf Yöntemi

İlimiz Karabaş Köyünde bulunan Hazineye ait 10 pafta, 336 parsel nolu, 35.500 m² yüzölçümlü taşınmaz ile aynı pafta, 334 nolu parsel nolu 46.000 m² yüzölçümlü taşınmazın üzerine "katı atık depolama tesisi kurulmak üzere" (Arıtma Çamuru Bertaraf Sahası) tahsisi yapılmıştır. Bu itibarla; atık çamurun tamamı düzenli olarak söz konusu sahaya taşınmaktadır. Atık çamurun faydalı kullanım alanlarının tespiti için çalışmalar devam etmekte olup, henüz gübre, yakıt vb. gibi değerlendirmeye yönelik bir faaliyet bulunmamaktadır.

Grafik B.8 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında belediyelerden kaynaklanan arıtma çamurunun yönetimi

(Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2019)

Grafik B.9 - Diyarbakir ilinde 2019 yılında sanayiden kaynaklanan arıtma çamurunun yönetimi

Not: Sanayiden kaynaklı arıtma çamurları verileri DOSB arıtma tesisi aktif olmadığı için tabloyla ilgili verilere ulaşılamamıştır.

B.7.3. Madencilik faaliyetleri ile bozulan arazilerin doğaya yeniden kazandırılmasına ilişkin yapılan çalışmalar

Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği kapsamında, İlimizde 2017 yılı için 9 adet hazırlanmış Doğaya Yeniden Kazandırma Planı bulunmaktadır.

(Not:2019 verileri güncellenmediği için 2017 verileri belirtilmemiştir.)

B.7.4. Tarımsal Faaliyetler ile Oluşan Toprak Kirliliği

İlimizde kullanılan gübre (bitki besin maddesi bazında), pestisit miktarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Çizelge B.13 - Diyarbakir ilinde 2019 yılında kullanılan ticari gübre tüketiminin bitki besin maddesi bazında ve yıllık tüketim miktarları

(Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, 2019)

Bitki Besin Maddesi (N, P, K olarak)	Bitki Besin Maddesi Bazında Kullanılan Miktar (ton)	İlde Ticari Gübre Kullanılarak Tarım Yapılan Toplam Alan (ha)
Azot	87.635,44	İlimizde MGD de desteği kapsamında 423.006 ha alan ticari gübre kullanım alanıdır.
Fosfor	27.306,56	
Potas	45,97	
TOPLAM	114.987,97	

Çizelge B.14 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında tarımda kullanılan girdilerden gübreler haricindeki diğer kimyasal maddeleri (tarımsal ilaçlar vb)
(Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, 2019)

Kimyasal Maddenin Adı	Kullanım Amacı	Miktarı (ton)	İlde Tarımsal İlaç Kullanılarak Tarım Yapılan Toplam Alan (ha)
İnsektisitler	Zararlılara karşı kullanılır	50.485 kg	Ortalama 475.000 Hektar
		157.143 lt	
Herbisitler	Yabancı otlara karşı kullanılır.	13.574 kg	
		250.946 lt	
Fungisitler	Hastalıklara karşı kullanılır.	21.515 kg	
		48.880 lt	
Rodentisitler	Kemirgenlere karşı kullanılır.	287 kg	
		500 lt	
Akarisitler	Akarlara karşı kullanılır	940 kg	
		18.205 lt	
Diğer	Koza açtırıcı ve yaprak dökücü	3.954 kg	
		72.223 lt	
TOPLAM		90.755 kg	
		547.897 lt	

B.8. Sonuç ve Değerlendirme

İlimizde tarımsal amaçla kullanılmakta olan gübre vb. kullanımları yukarıda belirtilmiştir. Gelişen teknolojiyle birlikte daha az kimyasal içeren, toprağa daha duyarlı gübre kullanımının yaygınlaştırılması ve bu konuda çiftçiyi bilinçlendirici eylemlerin çoğalması hedeflenmektedir.

İlimizde tarımın geniş bir alana yayılmasından tarıma dayalı sanayi gelişmiştir. Diyarbakır İlinde buğday, kırmızı mercimek, arpa, pamuk, nohut, pirinç, mısır yetiştirilmektedir. İlimiz sanayi içerisinde tavukçuluk, büyükbaş-küçükbaş yetiştiriciliği, yumurta, yem, un ve süt mamulleri önemli yer tutmaktadır.

İlimizde İçme Suyu Arıtma Tesisi iki aşamalı olarak dizayn edilmiş olup 2001 yılında tam kapasiteyle işletmeye geçmiştir. Bu tesisin ileri biyolojik arıtma tesisi bölümü tamamlanmış olup 2016 yılında işletmeye alınmıştır.

Kaynaklar

D.S.İ. 10. Bölge Müdürlüğü

DİSKİ Genel Müdürlüğü

Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü

Diyarbakır Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi

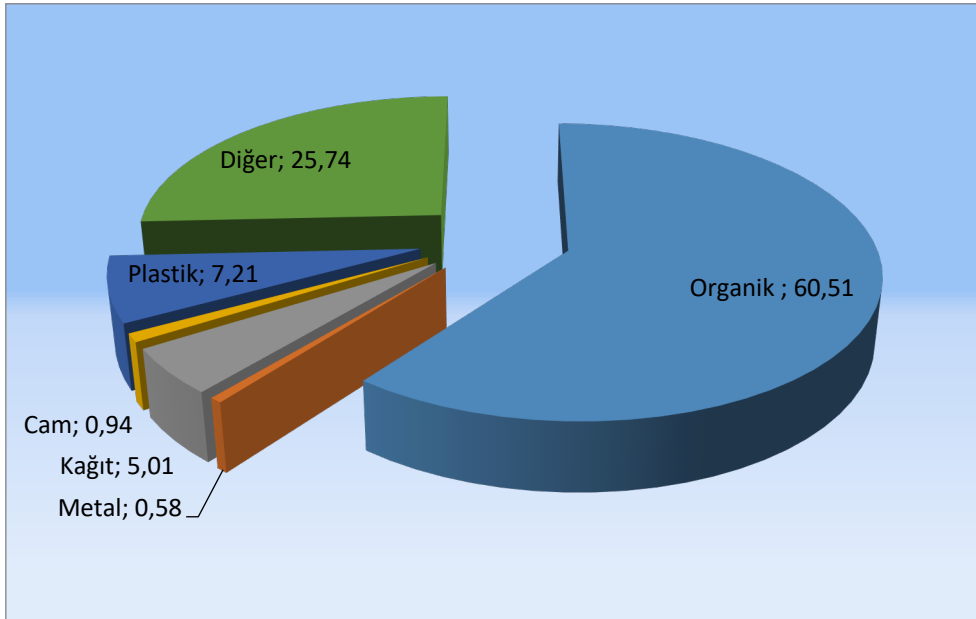
C. ATIK

İlimizde, Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 2019 yılında toplanan atık miktarı ile kişi başı ortalama atık miktarları aşağıda verilmiştir. (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

Kişi Başı Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün): 1,06
Toplanan Belediye Atık Miktarı (Ton/Yıl): 347.040

C.1. Belediye Atıkları (Katı Atık Bertaraf Tesisleri)

Diyarbakır kent merkezinde üretilen evsel atıklar Eski Urfa yolu 37.Km’de Keşiştepe mevkiinde bulunan düzensiz depolama sahasına getirilmektedir. Depolama sahasında günlük yaklaşık 1.000 ton atık depolanmaktadır.

Grafik C.10 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı itibariyle katı atık kompozisyonu
(Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2019)

Çizelge C.22- Diyarbakır ilinde 2019 yılı için il/ilçe belediyelerince toplanan ve yerel yönetimlerce (büyükşehir belediyesi/ belediye/ birliklerce) yönetilen belediye atığı miktarı ve toplanma, taşınma ve bertaraf yöntemleri
(Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2019)

Büyükşehir/İl/İlçe Belediye veya Birliğin Adı	Büyükşehir Belediyesi/ Birlik ise birliğe üye olan belediyeler	Nüfus		Toplanan Ortalama Katı Atık Miktarı (ton/gün)		Kişi Başına Üretilen Ortalama Katı Atık Miktarı (kg/gün)		Transfer İstasyonu Varsa Sayısı	Atık Yönetimi Hizmetlerini Kim Yürütüyor?	Mevcut Belediye Atığı Yönetim Tesisi			
		Yaz	Kış	Yaz	Kış	Yaz	Kış			Düzenli Depolama	Ön İşlem (Mekanik Ayrırma/ Biyokurutma/ Kompost/ Biyometanizasyon)	Yakma	Düzensiz Depolama
Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi								1					X
İl Geneli													

*Belediye(B), Özel Sektör (OS), Belediye Şirketi (BŞ) seçeneklerinden uygun olanın sembolünü yazınız.

*İlgili kurumdan yeterli bilgiye ulaşılamamıştır.

C.2. Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıkları

Diyarbakır ili merkezde çıkan hafriyat atıkları Büyükşehir Belediyesi'nin belirlemiş olduğu hafriyat atığı depolama sahasında bertaraf edilmektedir. Bu hafriyat yönetimi depolama işlemleri belediye bünyesinde kurulan otomasyon sistemi ile düzenli bir şekilde takip edilmektedir.

C.3. Sıfır Atık Yönetimi

C.3.1. Eğitimler

İlimiz DSİ 10. Bölge Müdürlüğü Toplantı Salonunda 16.02.2018 tarihinde Sayın İl Valimiz Hasan Basri Güzelođlu Başkanlığında Büyükşehir Belediye Başkan Vekili Cumali Atilla, Dicle üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Talip Gül, Vali Yardımcıları, Kaymakamlar, Kurum müdürleri, oda, borsa ve birlik başkanları, esnaf birlik başkanları ve ilgili kurumların uzman personelinin katıldığı tanıtım toplantısı yapılmıştır.

Tanıtım toplantısı akabinde 22.02.2018 tarihinde Sıfır Atık Projesi Kapsamında Kamu Kurumlarında görevlendirilmiş personellere ve AVM ve Otel temsilcilerine Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğümüz toplantı salonunda bilgilendirme yapılmıştır.

Çizelge C.23 - 2019 yılında sıfır atık yönetimi kapsamında verilen eğitimler
(DÇŞİM, 2019)

Hedef Kitle	Düzenlenen Eğitim Sayısı	Eğitim Verilen Kişi Sayısı
Kurum Temsilcileri	40	5.093
Öğrenci	31	9.590

Grafik C.11 - Yıllar bazında sıfır atık yönetimi kapsamında verilen eğitimlere katılan kişi sayısı
(DÇŞİM, 2019)

C.3.2. Atık Getirme Merkezleri

İlimizdeki Atık Getirme Merkezleri Belediye ve AVM'lerden gelmektedir.

Çizelge C.24 - 2019 yılı itibariyle Atık Getirme Merkezleri

(DÇŞİM, 2019)

Atık Getirme Merkezi (AGM)	Belediye/AVM/OSB/Üniversite/Site/havaalanı	İlçesi	Toplanan Atık Türü Sayısı	Toplanan Atık Grupları
1. Sınıf AGM	.... Belediye			
2. Sınıf AGM	.... AVM			
3. Sınıf AGM	....OSB, Üniversite, Site, havaalanı			
Mobil Atık Getirme Merkezi	.....Belediye			

C.3.3. Atık Miktarları

Çizelge C.25 - 2019 yılında sıfır atık yönetimi kapsamında toplanan atık miktarı

(DÇŞİM, 2019)

	İlçe	Toplanan Atık Miktarı (Kg)
Kâğıt, karton (15 01 01, 15 01 05, 20 01 01)	İl Geneli	1.347.111
Plastik (15 01 02, 15 01 05, 17 02 03, 20 01 39)		45.531
Metal (15 01 04, 17 04 07, 20 01 40)		9.449
Cam (15 01 07, 17 02 02, 20 01 02)		7.542
Ahşap (15 01 03, 17 02 01, 20 01 38)		
Tekstil (15 01 09, 20 01 10, 20 01 11)		
Pil(16 06 01*)		8.048
Akü (16 06 02*, 16 06 03*, 16 06 04, 16 06 05, 20 01 33*, 20 01 34)		
Toner-Kartuş (08 03 17*, 20 01 27*)		
Aydınlatma (20 01 21*)		
Elektrikli ve Elektronik Eşyalar (20 01 23*, 20 01 35*, 20 01 36, 16 02 13*, 16 02 14*, 09 01 10, 09 01 11, 09 01 12)		
İlaçlar (20 01 31*, 18 01 08*, 18 02 07*, 20 01 32)		
Bitkisel atık yağ (20 01 25, 20 01 26*)		2.446
Hacimli atıklar (20 03 07)		
Araç bakım/onarım (16 01 03, 16 01 07*)		
Tehlikeli atık (20 01 13*, 20 01 14*, 20 01 15*, 20 01 17*, 20 01 19*, 20 01 27*, 20 01 29*, 20 01 37*)		
Organik atık		
Karışık (plastik, kâğıt, cam, metal)		
TOPLAM		1.418.127

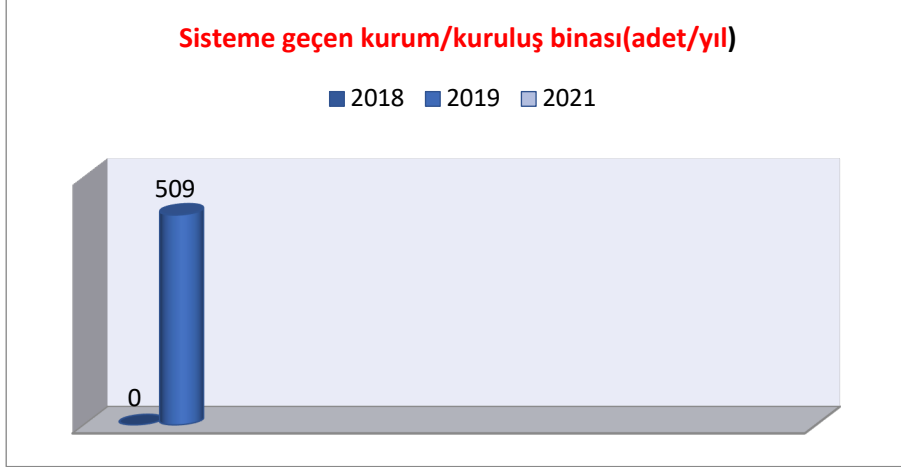
Grafik C.12 - Yıllar bazında sıfır atık yönetimi kapsamında toplanan atık miktarı (DÇŞİM, 2019)

C.3.4. Sisteme Geçen Kuruluş Sayısı

İlde sıfır atık sistemini uygulayan kurum/kuruluşlara ilişkin Çizelge C.28 doldurulur. Yıllar bazında karşılaştırma grafiği (Grafik C.14) yapılmalıdır. Yıl bazlı ilerleme grafiği yapılmalıdır.

Çizelge C.26 - 2019 yılı itibariyle sıfır atık sistemini uygulayan kurum/kuruluş sayısı (DÇŞİM, 2019)

Hedef Kitle	Toplam Kurum Sayı	Sisteme Geçen Kurum	%
Belediye Geneli	-	-	
Belediye Hizmet Binası	17	11	
Okul	1.577	388	
Kurum/kuruluş	83	76	
AVM	8	8	
Otel	-	-	
Hastane	24	24	
Sanayi	-	-	
Diğer	-	-	

Grafik C.13 - Yıllar itibariyle sıfır atık sistemine geçen kurum/kuruluş binası sayısı (DÇŞİM, 2019)

C.3.5. Ekipman

Çizelge C.27 - 2019 yılı itibariyle sıfır atık yönetimi kapsamındaki ekipmanlar (DÇŞİM, 2019)

Kurumlardaki Kumbara Sayısı	Kurumlardaki Konteyner Sayısı	Belediye Genelindeki Konteyner Sayısı
19	5	-

C.3.6. Kompost

Çizelge C.28 - 2019 yılı itibariyle sıfır atık yönetimi kapsamında Kompost üretimi bilgileri (DÇŞİM, 2019)

	Kompost Tesisi Sayısı	Toplam Kapasitesi	Yıllık Üretilen Kompost Miktarı (kg)
Belediye Geneli	0	0	0
Kurum/Kuruluşlar	0	0	0

C.4. Ambalaj Atıkları

İlimizde atık ambalaj sistemine kayıtlı 74 firma bulunmaktadır. Bu işletmeler 2 Ambalaj üreticisi, 9 Lisanslı firma, 1 Tedarikçi ve 59 Piyasaya süren işletme vasfındadır.

İlimizde 5 adet lisanslı ambalaj atığı toplama ayırma tesisi, 8 adet ambalaj atığı geri kazanım tesisi bulunmaktadır.

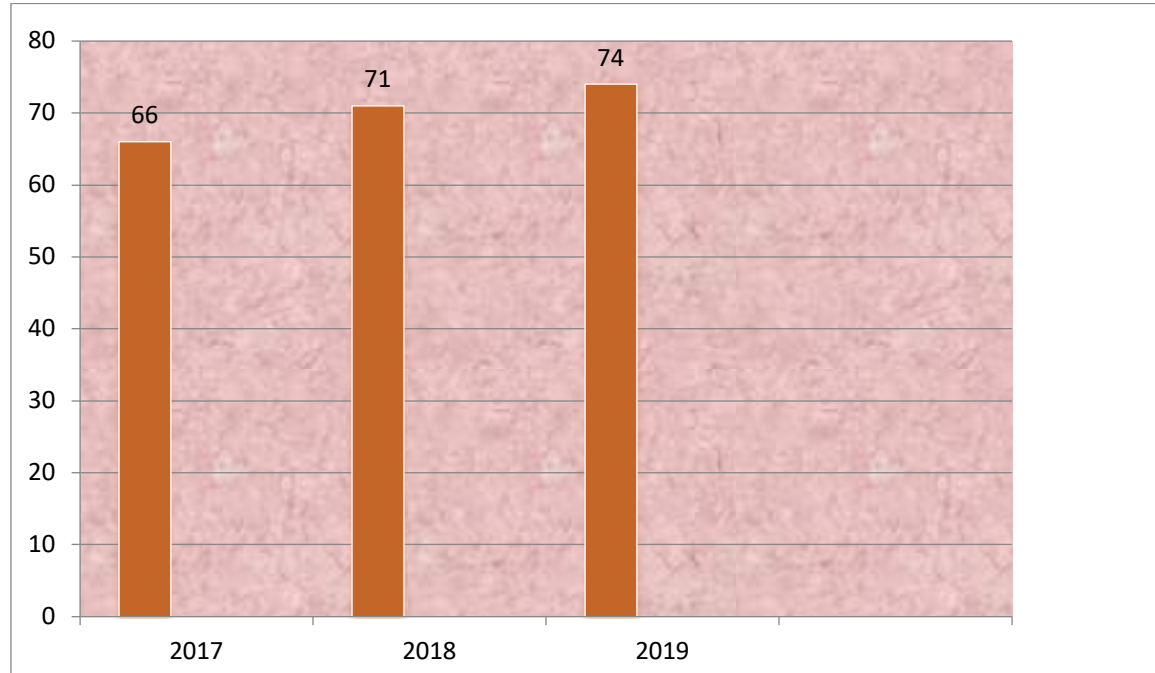
İlimizde bulunan 17 ilçenin tümünün onaylı atık yönetim planı bulunmaktadır.

Çizelge C.29 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı ambalaj ve ambalaj atıkları istatistik sonuçları (DÇŞİM, 2019)

Ambalaj Cinsi	Toplanan Ambalaj Atığı Miktarı	Geri Kazanılan Ambalaj Atığı Miktarı
Plastik	1.567.990 kg	3.648.881 kg
Metal	0	0
Kompozit	0	0
Kâğıt Karton	235.230 kg	0
Cam	0	0
Ahşap	0	0
Karışık	21.025.070 kg	0
Toplam	22.828.290 kg	3.648.881kg

Çizelge C.30 - 2019 yılında Diyarbakır ilinde kayıtlı ekonomik işletme sayısı (DÇŞİM- Ambalaj Bilgi Sistemi, 2019)

Piyasaya Süren İşletme Sayısı (Satış Noktaları Hariç)	59 adet
Piyasaya Süren İşletme Sayısı (Sadece Satış Noktaları)	-
Ambalaj Üreticisi Sayısı	2 adet
Tedarikçi Sayısı	1 adet

Grafik C.14 - Yıl bazında Diyarbakır ilinde kayıtlı ekonomik işletme sayısı (DÇŞİM, 2019)

Çizelge C.31 - 2019 yılında Diyarbakır ilinde kayıtlı ambalaj atığı toplama ayırma tesisi sayısı

(DÇŞİM- Ambalaj Bilgi Sistemi, 2019)

Ambalaj Atığı Toplama Ayırma Tesisi (TAT) Sayısı Toplam	1. Tip TAT Sayısı	2. Tip TAT Sayısı	3. Tip TAT Sayısı
5 adet	5 adet	-	-

Çizelge C.32- 2019 yılında Diyarbakır ilinde ambalaj atığı geri kazanım tesisi sayısı

(DÇŞİM- Ambalaj Bilgi Sistemi, 2019)

Ambalaj Atığı Geri Kazanım Tesisi (GKT) Sayısı Toplam	Plastik Ambalaj Atığı GKT Sayısı	Kâğıt- Karton Ambalaj Atığı GKT Sayısı	Cam Ambalaj Atığı GKT Sayısı	Metal Ambalaj Atığı GKT Sayısı	Ahşap Ambalaj Atığı GKT Sayısı	Kompozit Ambalaj Atığı GKT Sayısı	Tekstil Ambalaj Atığı GKT Sayısı
8 adet	8 adet	1 adet	1 adet	1 adet	1 adet	1 adet	1 adet

Grafik C.15 - Yıl bazında Diyarbakır ilinde bulunan ambalaj atığı geri kazanım tesisi sayısı

(DÇŞİM- Ambalaj Bilgi Sistemi, 2019)

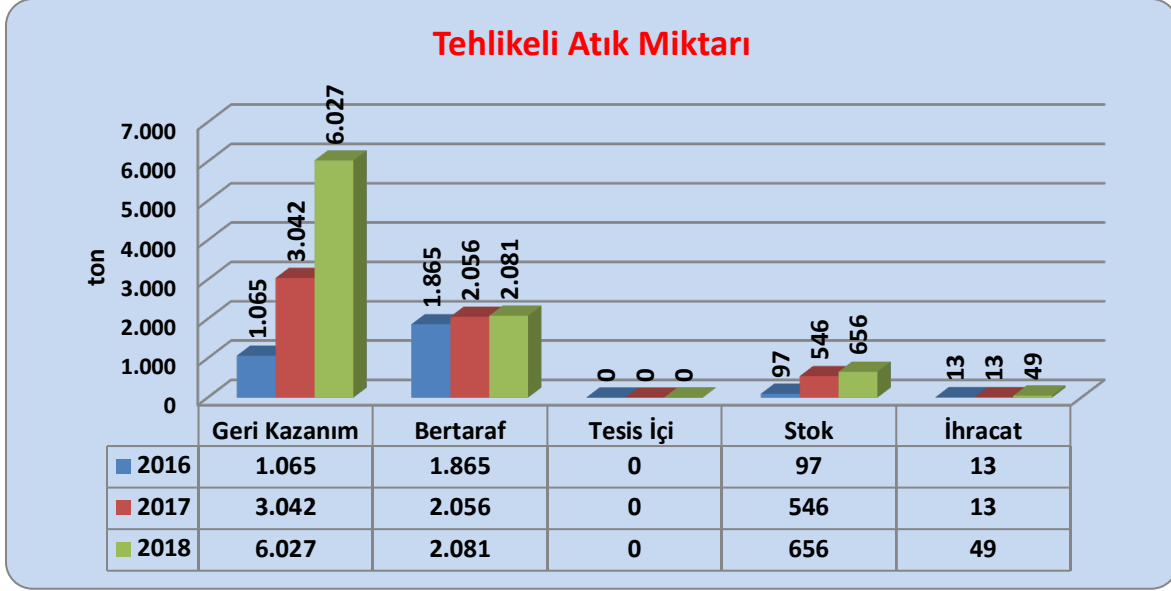
Çizelge C.33 - 2019 yılında Diyarbakır ilinde Atık Getirme Merkezleri ile ilgili durum
(DÇŞİM, 2019)

İlimizde Atık Getirme Merkezi bulunmadığından dolayı Çizelge C.30 hazırlanamamıştır.

C.5. Tehlikeli Atıklar

İlimizde 2018 yılı içerisinde 8.814.084 kg tehlikeli atık oluşmuştur. Bu atıkların 6.027.135 kg'ı geri kazanım, 2.081.252 kg'ı bertaraf, 656.042 kg'ı stok edilmiştir.

İlimizde 29 adet lisanslı atık işleme tesisi bulunmaktadır.

Grafik C.15 - Atık yönetim uygulaması verilerine göre ilimizdeki tehlikeli atık yönetimi*
(Atık Yönetim Uygulaması, 2019)

Çizelge C.34 - Diyarbakır ilinde 2019 atık işleme ve miktarı

(Atık Yönetim Uygulaması, Nisan 2019)

ATIK İŞLEME YÖNTEMİ KODU (R/D)	ATIK İŞLEME YÖNTEMİ ADI	MİKTAR (kg)
R1	Enerji üretimi amacıyla başlıca yakıt olarak veya başka şekillerde kullanma	2.691.744
R3	Solvent olarak kullanılmayan organik maddelerin ıslahı/ geri dönüşümü (kompost ve diğer biyolojik dönüşüm süreçleri dahil)	354.700
R4	Metallerin ve metal bileşiklerinin ıslahı/geri dönüşümü	4.127.396
R5	Diğer anorganik maddelerin ıslahı/geri dönüşümü	329.340
R6	Asitlerin veya bazların yeniden üretimi	130.260
R9	Kullanılmış yağların yeniden rafine edilmesi veya diğer tekrar kullanımları	119.229
R12	Atıkların R1 ile R11 arasındaki işlemlerden herhangi birine tabi tutulmak üzere değişimi	894.233

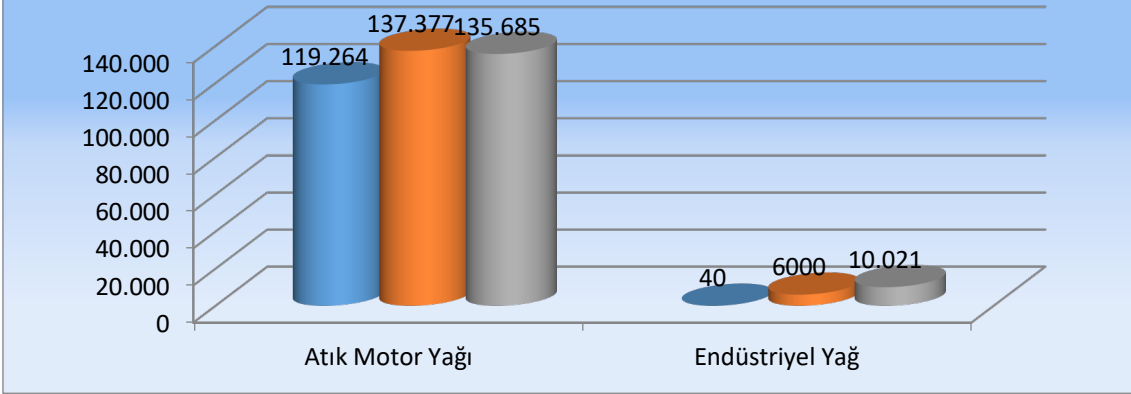
R13	R1 ile R12 arasında belirtilen işlemlerden herhangi birine tabi tutuluncaya kadar atıkların stoklanması (atığın üretildiği alan içinde geçici depolama, toplama hariç)	91.655
R_AHM	Alternatif hammadde işleme	700.050
D1	Toprağın altında veya üstünde düzenli depolama (örn: düzenli depolama vs.)	27.000
D5	Özel mühendislik gerektiren toprağın altında veya üstünde düzenli depolama (çevreden ve her biri ayrı olarak izole edilmiş ve örtülmüş hücreli depolama ve benzeri)	4
D9	D1 ile D12 arasında verilen işlemlerden herhangi biri ile bertaraf edilen nihai bileşiklere veya karışımlara uygulanan ve bu ekin başka bir yerinde ifade edilmeyen fiziksel-kimyasal işlemler (örn: buharlaştırma, kurutma, kalsinasyon ve benzeri)	2.052.047
D10	Yakma (karada)	2.325
D15	D1 ile D14 arasında belirtilen işlemlerden herhangi birine tabi tutuluncaya kadar atığın üretildiği alan içinde geçici depolama (ara depolama tesisleri ve toplama işlemi hariç)	9

Atık Yönetim Uygulamasında 2019 yılı atık istatistikleri henüz değerlendirme ve inceleme süreci devam eden ham veriyi içerdiğinden, çizelge ve grafikler son veri olarak 2018'i içermelidir. Söz konusu süreç sona erdiğinde, doğrulanmış istatistik veriye ÇED, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü internet sayfasında Resmi İstatistikler - Atık İstatistikleri bölümünden ulaşılabilir.

C.6. Atık Madeni Yağlar

İlimizde 1 adet lisanslı Atık Madeni Yağ Geri Dönüşüm Tesisi bulunmaktadır. "Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği" çerçevesinde ilimizde rutin denetimler gerçekleştirilmektedir. İlimizde 2018 yılı içerisinde toplam 145.706 kg atık madeni yağ toplanmıştır.

Atık Madeni Yağ Miktarı (kg)

Grafik C.17 - Yıllar itibariyle Diyarbakır ilinde atık madeni yağ toplama miktarları &*
(Atık Yönetim Uygulaması, Mayıs 2019)

& Atık Yönetim Uygulamasında beyan edilen atık miktarı stok ve tesis içi hariç olarak değerlendirilmektedir.

Atık motor yağı kodları : 13 02 04*, 13 02 05*, 13 02 06*, 13 02 07*, 13 02 08*
Atık endüstriyel yağ kodları : 12 01 06*, 12 01 07*, 12 01 10*, 12 01 12*, 13 01 01*, 13 01 04*, 13 01 05*, 13 01 09*, 13 01 10*, 13 01 11*, 13 01 12*, 13 01 13*, 13 03 01*, 13 03 06*, 13 03 07*, 13 03 08*, 13 03 09*, 13 03 10*, 13 05 06*, 19 02 07*

Çizelge C.35 - Diyarbakır ilinde 2018 yılı için atık madeni yağ geri kazanım ve bertaraf miktarları

(Atık Yönetim Uygulaması, Mayıs 2019)

Geri kazanım* (ton)	Nihai bertaraf (ton)	İhracat (ton)	Stok (ton)	Atık Minimizasyonu (Tesis İçi) (ton)
96	0	50	40	0

*Ek yakıt olarak kullanım dâhildir.

Atık istatistikleri Atık Yönetim Uygulaması- Atık Beyan Sistemine (TABS) atık üreticileri Atık Yönetim Uygulamasında 2019 yılı atık istatistikleri henüz değerlendirme ve inceleme süreci devam eden ham veriyi içerdiğinden, çizelge ve grafikler son veri olarak 2018'i içermektedir. Söz konusu süreç sona erdiğinde, doğrulanmış istatistiki veriye ÇED, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü internet sayfasında Resmi İstatistikler- Atık İstatistikleri bölümünden ulaşılabilir.

C.7. Atık Pil ve Akümülatörler

İlimizde atık pillerle ilgili olarak, Taşınabilir Atık Pil Üreticileri Derneği (TAP) tarafından okullara gönderilen kutularda biriktirilerek toplama faaliyeti yapılmaktadır.

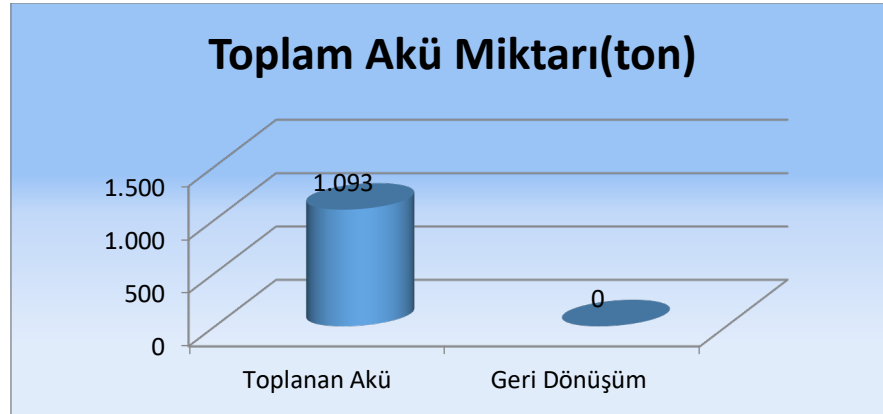
İl Müdürlüğümüzce verilen 4 adet Atık Akümülatör Geçici Depolama İzni bulunmakta olup; depolanan bu atıklar, akümülatör üreticileri tarafından toplanmaktadır. EKAY Projesi kapsamında da ayrıca bu akümülatörler ve elektronik atıkların bertarafı ile ilgili çalışmalar yürütülecektir.

Çizelge C.36 - Diyarbakır ilinde 2018 yılında toplanan akümülatörlerle ilgili veriler*

(Atık Yönetim Uygulaması, Mayıs 2019)

ATIK AKÜMÜLATÖRLER						
Atık Akümülatör Geçici Depolama İzni Verilen		Toplanan Atık Akümülatör Miktarı (ton)	İldeki Atık Akümülatör Geri Kazanım Tesisleri		Geri kazanım Tesislerinde İşlenen Atık Akümülatör Miktarı	
Depo Sayısı	Kapasitesi (ton)		Sayı	Kapasite (ton/yıl)	Miktarı (ton)	%
4		1.093	-		-	

16 06 01*: Kurşunlu Akümülatörler için kullanılan atık kodu

Grafik C.18 - Diyarbakır ilinde yıllar itibariyle atık akü toplama ve geri kazanım miktarı (kg)*

(Atık Yönetim Uygulaması, 2019)

Çizelge C.37 - Diyarbakır ilinde yıllar itibariyle toplanan atık akü miktarı (kg)*

(Atık Yönetim Uygulaması, 2019)

2015	2016	2017	2018	2019
19.747 kg	122.858 kg	1.170.277 kg	1.860.434 kg	1.093.260 kg

Çizelge C.38 - Diyarbakır ilinde yıllar itibariyle toplanan atık pil miktarı (kg)*

(Atık Yönetim Uygulaması, 2019)

2015	2016	2017	2018	2019
0 kg	4 kg	5 kg	115 kg	80 kg

Atık piller için kullanılan atık kodları: 16 06 02*, 16 06 03*, 16 06 04, 16 06 05

Atık Yönetim Uygulamasında 2019 yılı atık istatistikleri henüz değerlendirme ve inceleme süreci devam eden ham veriyi içerdiğinden, çizelge ve grafikler son veri olarak 2018'i içermektedir. Söz konusu süreç sona erdiğinde, doğrulanmış istatistiki veriye ÇED, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü internet sayfasında Resmi İstatistikler- Atık İstatistikleri bölümünden ulaşılabilir.

C.8. Bitkisel Atık Yağlar

İlimizde 2 adet lisanslı bitkisel atık yağ geçici depolama alanı bulunmaktadır. Burada biriktirilen bitkisel atık yağlar taşıma araçlarıyla il dışında bulunan geri dönüşüm tesislerine gönderilmektedir. İl Müdürlüğümüz tarafından verilen atık bitkisel yağ taşıma lisansı bulunmamaktadır. İlimizde bitkisel atık yağ geri dönüşüm tesisi olmadığı için aşağıdaki grafik oluşturulamamıştır.

Çizelge C.39 - Diyarbakır ilinde 2018 yılı için atık bitkisel yağlarla ilgili veriler

(Atık Yönetim Uygulaması, 2019)

Bitkisel Atık Yağ Ara Depolama Lisansı Verilen Tesisi Sayısı ¹	Toplanan Bitkisel Atık Yağ Miktarı (kg) ²		Lisans Alan Geri Kazanım Tesisi Sayısı
	Kullanılmış Kızartmalık Yağ (20 01 26*)	Kullanım Ömrü Dolmuş Yağlar (20 01 25)	
2	129.715	222.19	

Atık Yönetim Uygulamasında 2019 yılı atık istatistikleri henüz değerlendirme ve inceleme süreci devam eden ham veriyi içerdiğinden, çizelge ve grafikler son veri olarak 2018'i içermektedir. Söz konusu süreç sona erdiğinde, doğrulanmış istatistiki veriye ÇED, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü internet sayfasında Resmi İstatistikler- Atık İstatistikleri bölümünden ulaşılabilir.

C.9. Ömrünü Tamamlamış Lastikler

İlimizde Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü ile ilgili 2015 yılına kadar yürütülen herhangi bir çalışma olmayıp, “Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği” çerçevesinde 2015 yılı içerisinde çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Bu kapsamda, ÇED Yönetmeliği Ek-I Listesine tabii ÖTL Geri Dönüşüm Tesisi hakkında ÇED Olumlu kararı verilmiştir.

Çizelge C.40 - Diyarbakır ilinde 2018 yılında oluşan ömrünü tamamlamış lastikler ile ilgili veriler

ÖMRÜNÜ TAMAMLAMIŞ LASTİKLER (ÖTL)								
ÖTL Geçici Depolama Alanı		Geçici Depolama Alanlarındaki ÖTL Miktarı (ton)	ÖTL Geri Kazanım Tesisi		Geri Kazanılan ÖTL Miktarı (ton)	ÖTL Bertaraf Tesisi		Bertaraf Edilen ÖTL Miktarı (ton)
Sayısı	Hacmi (m ³)		Sayısı	Kapasitesi (ton/yıl)		Sayısı	Kapasitesi (ton/yıl)	

*Yeterli veriye ulaşılamamıştır.

*Yeterli veriye ulaşılamamıştır.

Grafik C.19 - Yıllar itibariyle Diyarbakır ilinde geri kazanım tesislerine ve Atık Yakma Tesislerine gönderilen toplam ÖTL miktarları (ton/yıl)

Çizelge C.41 – Yıllar itibariyle Diyarbakır ilinde geri kazanım tesislerine ve Atık Yakma Tesislerine gönderilen toplam ÖTL miktarları (ton/yıl)

	2014	2015	2016	2017	2018
Geri Kazanım Tesisi					
AYT Tesisi					

*Yeterli veriye ulaşılamamıştır.

Atık Yönetim Uygulamasında 2019 yılı atık istatistikleri henüz değerlendirme ve inceleme süreci devam eden ham veriyi içerdiğinden, çizelge ve grafikler son veri olarak 2018'i içermektedir. Söz konusu süreç sona erdiğinde, doğrulanmış istatistiki veriye ÇED, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü internet sayfasında Resmi İstatistikler- Atık İstatistikleri bölümünden ulaşılabilir.

C.10. Atık Elektrikli ve Elektronik Eşyalar

Avrupa Birliği'nin 2002/96/EC sayılı Atık Elektrikli ve Elektronik Eşya Direktifi ile elektrikli ve elektronik eşyaların üretiminde kullanılan tehlikeli maddelerin kullanılmasını yasaklayan 2002/95/EC sayılı elektrikli ve elektronik eşyalarda bazı zararlı maddelerin kullanımının sınırlandırılmasına ilişkin direktiflerin ulusal mevzuatımıza uyumlaştırılması çalışmaları kapsamında "Atık Elektrikli ve Elektronik Eşyaların Kontrolü Yönetmeliği" hazırlanarak 22.05.2012 tarih ve 28300 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yönetmelik büyük ev eşyaları, küçük ev aletleri, bilişim ve telekomünikasyon ekipmanları, tüketici ekipmanları, aydınlatma ekipmanları, elektrikli ve elektronik aletler (büyük ve sabit sanayi aletleri hariç olmak üzere),oyuncaklar, eğlence ve spor aletleri, tıbbi cihazlar

(emplantasyon ürünleri ve hastalık bulaşıcı temaslarda bulunan ürünler hariç), izleme ve kontrol aletleri ve otomat sınıflarına dâhil olan elektrikli ve elektronik eşyalar ile elektrik ampulleri ve evsel amaçlı kullanılan aydınlatma gereçlerini kapsamaktadır.

*Yeterli veriye ulaşılamamıştır.

Grafik C.20 - Diyarbakır ilinde yıllar itibariyle atık elektrikli ve elektronik eşya toplama miktarları (ton)

*Yeterli veriye ulaşılamamıştır.

Grafik C.21 - Yıllar itibariyle Diyarbakır ilinde AEEE işleyen tesis sayısı
(Kaynak, yıl)

Çizelge C.42 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı AEEE toplanan ve işlenen miktarlar

Belediyeler Tarafından Oluşturulan AEEE Getirme Merkezleri Sayısı	AEEE'lerin Toplanması Amacıyla Oluşturulan Aktarma Merkezleri Sayısı	Getirme Merkezlerinde ve Aktarma Merkezlerinde Biriken AEEE Miktarı (ton)	AEEE İşleme Tesisi Sayısı	İşlenen AEEE Miktarı (ton)

*Yeterli veriye ulaşılamamıştır.

C.11. Ömrünü Tamamlamış Araçlar

İlimizde 5 adet ömrünü tamamlamış araç teslim yeri bulunmakta olup; geçici depolama alanı bulunmamakta olup işletme tesisi sayısı 23 adettir.

Çizelge C.43 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı hurdaya ayrılan araç sayısı

Oluşturulan ÖTA Teslim Yerleri Sayısı	ÖTA Geçici Depolama Alanı Sayısı	ÖTA İşleme Tesisi Sayısı	İşlenen ÖTA Miktarı (ton)
5	0	23	24,79

C.12. Tehlikesiz Atıklar

Atık Yönetimi Yönetmeliği 04 Nisan 2015 tarih ve 29314 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Yönetmelik ile atıkların oluşumlarından bertarafına kadar çevre ve insan sağlığına zarar vermeden yönetimlerinin sağlanmasına yönelik genel esaslar belirlenmiştir. Aynı zamanda Yönetmeliğin yürürlüğe girmesi ile Avrupa Birliği mevzuatının ulusal mevzuatımıza uyumlaştırılması sağlanmıştır.

Yönetmelikte “atık”, “üretici”, “sahip”, “yönetim”, “toplama”, “bertaraf” ve “geri kazanım” tanımları yapılmakta, atık yönetimi ilkeleri sıralanmakta, geri kazanım ve bertaraf faaliyetlerini yapan işletmeler için lisans ve kayıt tutma zorunluluğu getirilmekte, atık yönetim maliyetinin

finansmanı ile ilgili hükümlere yer verilmektedir. Ayrıca atık kategorileri, atık bertaraf ve geri kazanım faaliyetleri ile 839 atık türü liste olarak verilmiştir.

Söz konusu 839 atık türünden 434 tanesi tehlikesiz atık özelliğindedir. Bu atıklardan tehlikeli atıklar, ambalaj ve evsel atıklar gibi atık türlerinin yönetimine ilişkin usul ve esaslar ilgili Yönetmeliklerle belirlenmiştir. Ancak, üretimden kaynaklanan bazı tehlikesiz atıkların yönetimi boşlukta kalmıştır. Bu aşamada bazı tehlikesiz atıkların çevre ve insan sağlığına zarar vermeden geri kazanım faaliyetlerinin yönetilebilmesi amacıyla Bakanlığımızca “Bazı Tehlikesiz Atıkların Geri Kazanımı Tebliği” hazırlanmış ve 17 Haziran 2011 tarih ve 27967 sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Tehlikesiz atıkların düzenli depolama faaliyetleri, 26 Mart 2010 tarih ve 27533 sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelik” kapsamında yürütülmektedir. Yönetmeliğin Ek-2 kapsamında yapılan analiz sonuçlarına göre atıklar, I. Sınıf, II. Sınıfta da III. Sınıfı Düzenli Depolama Sahalarında bertaraf sağlanmaktadır. Türkiye’de tehlikesiz atık statüsünde olan ve miktar olarak oldukça fazla olan demir çelik sektöründen kaynaklanan, cüruf atıkları; Termik santrallerden kaynaklanan, kül atıkları ve daha çok biyolojik arıtma tesislerinden kaynaklanan arıtma çamurları bu atık grubunda değerlendirilmektedir.

Ayrıca Çevre İzin ve Lisans Yönetmeliği kapsamında İl Müdürlüğümüzce, 2018 yılı içerisinde 19 adet geçici faaliyet belgesi verilmiş olup, red edilen geçici faaliyet başvurusu bulunmamaktadır. Yine, İl Müdürlüğümüzce 2018 yılında 28 adet tesise çevre izni ve 1 adet firmaya ise çevre izni ve lisansı belgesi verilmiş olup red edilen çevre izni/lisansı başvurusu bulunmamaktadır.

Çizelge C.44 - Diyarbakır ilinde 2018 yılı için sanayi tesislerinde oluşan tehlikesiz atıkların toplanma ve bertaraf edilmesi ile ilgili verileri

(Atık Yönetim Uygulaması, 2019)

Bulunduğu İl	Atık Kodu	Atık İşleme Yöntemi Kodu	Toplam(kg)
DİYARBAKIR	10399	-	120
DİYARBAKIR	20304	R3	351.400
DİYARBAKIR	20304	R9	26.380
DİYARBAKIR	30308	R12	36.900
DİYARBAKIR	40221	R5	78.860
DİYARBAKIR	120104	R4	1.781.590
DİYARBAKIR	150101	R12	250.675
DİYARBAKIR	150102	R12	48.355
DİYARBAKIR	150104	R12	235.374
DİYARBAKIR	150106	R12	25.560
DİYARBAKIR	150107	R12	11.172
DİYARBAKIR	160103	R12	39
DİYARBAKIR	160103	R3	3.300
DİYARBAKIR	160103	-	1.525
DİYARBAKIR	160117	R4	5.267
DİYARBAKIR	160118	R4	108
DİYARBAKIR	160119	R12	28
DİYARBAKIR	160216	R12	697
DİYARBAKIR	160604	D15	9

DİYARBAKIR	160605	R4	106
DİYARBAKIR	170101	-	3.117.300
DİYARBAKIR	170201	-	163.92
DİYARBAKIR	170203	-	500
DİYARBAKIR	170401	R4	6.488
DİYARBAKIR	170401	-	4.150
DİYARBAKIR	170402	R4	46.940
DİYARBAKIR	170402	-	115.307
DİYARBAKIR	170405	R4	306.086
DİYARBAKIR	170405	-	202.229
DİYARBAKIR	170407	R12	30.580
DİYARBAKIR	170407	R4	50.000
DİYARBAKIR	170407	-	214.454
DİYARBAKIR	170411	R12	500
DİYARBAKIR	180104	D9	120
DİYARBAKIR	190814	R12	19.220
DİYARBAKIR	200125	R13	1.045
DİYARBAKIR	200125	R9	1.600
DİYARBAKIR	200134	D5	4
DİYARBAKIR	200140	R12	120
DİYARBAKIR	200140	R4	93.082

Atık Yönetim Uygulamasında 2019 yılı atık istatistikleri henüz değerlendirme ve inceleme süreci devam eden ham veriyi içerdiğinden, çizelge ve grafikler son veri olarak 2018'i içermektedir. Söz konusu süreç sona erdiğinde, doğrulanmış istatistiki veriye ÇED, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü internet sayfasında Resmi İstatistikler- Atık İstatistikleri bölümünden ulaşılabilir.

C.12.1 Demir ve Çelik Sektörü ve Cüruf Atıkları

Demir ve Çelik Endüstrisinden Kaynaklanan Atıklar, 05 Temmuz 2008 tarih ve 26927 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Atık Yönetimi Genel Esaslarına İlişkin Yönetmelik'in Atık Listesinde; 10 02 koduyla, "**Demir ve Çelik Endüstrisinden Kaynaklanan Atıklar**" olarak belirtilen başlık altında yer almaktadır.

Çizelge C.45 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı için ildeki demir ve çelik üreticileri, cüruf ve bertaraf yöntemi

Tesis Adı	Kullanılan Hammadde Miktarı (ton/yıl)	Cüruf Miktarı (ton/yıl)	Bertaraf Yöntemi
TOPLAM			

* İlimizde konuyla ilgili bir çalışma bulunmamaktadır.

C.12.2 Kömürle Çalışan Termik Santraller ve Kül

İlimizde kömürle çalışan termik santral bulunmamaktadır.

Çizelge C.46 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı termik santrallerde kullanılan kömür, oluşan cüruf ve uçucu kül miktarı

Termik Santralin Adı	Kullanılan Kömür Miktarı (ton/yıl)	Oluşan Uçucu Kül Miktarı (ton/yıl)	Oluşan Cüruf (ton/yıl)
TOPLAM			

*İlimizde kömürle çalışan termik santral bulunmamaktadır.

*İlimizde kömürle çalışan termik santral bulunmamaktadır.

Grafik C.22 - Diyarbakır ilinde 2019 yılı kül atıklarının yönetimi

C.12.3 Atıksu Arıtma Tesisi Çamurları

Diski Genel Müdürlüğü'ne ait atıksu arıtma tesisinden kaynaklanan arıtma çamurları; ilimiz Karabaş Köyünde bulunan Hazineye ait 10 pafta, 336 parsel nolu, 35.500 m² yüzölçümlü taşınmaz ile aynı pafta, 334 nolu parsel nolu 46.000 m² yüzölçümlü taşınmazın üzerine taşınmaktadır.

C.13. Tıbbi Atıklar

İlimizde, toplanan tıbbi atıklar, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinin sterilizasyon tesisi olmadığı için anlaşmalı olduğu ve Diyarbakır merkez sanayi bölgesinde kurulu olan lisanslı firma tarafından sterilizasyon tesisine taşınıp sterilizasyona tabii tutulmaktadır.

Sterilizasyon işleminden sonra evsel katı atıkların bertaraf edildiği düzensiz depolama sahasında bertaraf edilmektedir.

Ancak yukarıda bahsedilen Entegre Katı Atık Yönetimi (EKAY) Projesi dahilinde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi bünyesinde işletilmek üzere yeni bir tıbbi atık sterilizasyon tesisi kurulacaktır. Bundan sonraki süreçte üretilen tıbbi atıklar bu tesiste bertaraf edilecektir.

Çizelge C.47 - 2019 yılında Diyarbakır ili sınırları içinde oluşan yıllık tıbbi atık miktarı (DÇŞİM, 2019)

İl/ilçe Belediyesinin Adı	Tıbbi Atık Yönetim Planı		Tıbbi Atıkların Taşınması		Toplanan tıbbi atık miktarı ton/yıl	Bertaraf Yöntemi		Bertaraf Tesis Sterilizasyon/ Yakma		
	Var	Yok	Özel	Kamu		Yakma	Sterilizasyon	Belediyenin	Yetkili	Tesisin Bulunduğu İl
Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi	x		x		2.148		x		x	Diyarbakır

Çizelge C.48 - Diyarbakır ilinde yıllara göre tıbbi atık miktarı (DÇŞİM, 2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Tıbbi Atık Miktarı (ton)	1.397	1.850	1.781	1.648,5	1.942	1.747	2.148

C.14. Maden Atıkları

İlimizde gerçekleştirilen madencilik faaliyetlerinden kaynaklı atıklar Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği kapsamında maden sahası içinde dolgu ve rekreasyon amaçlı kullanılmaktadır.

Çizelge C.49 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında maden zenginleştirme tesislerinden kaynaklanan atık miktarı (DÇŞİM, 2019)

Tesis Adı	İşlenen Cevherin Adı	Atık Miktarı (ton/yıl)	Bertaraf Yöntemi	Depolama sınıfı

*Yeterli veriye ulaşılamamıştır.

Grafik C.23 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında madencilikte proses atıklarının bertarafı
(DÇŞİM, 2019)

C.15. Sonuç ve Değerlendirme

Diyarbakır kent merkezinde üretilen evsel atıklar Keşiştepe mevkiinde düzensiz depolanmaktadır. Depolama sahasında günlük ortalama 800 ton atık depolanmaktadır. İlimizde 3 adet lisanslı ambalaj atığı toplama ayırma tesisi ve 4 adet lisanslı ambalaj atığı geri dönüşüm tesisi bulunmaktadır.

İlimizde Tehlikeli Atık Beyan Sistemine kayıtlı olan ve atık beyanı bulunan 432 tesis bulunmaktadır. Bu tesislerin ürettiği tehlikeli atık cinsi ve miktarı, tesisin üretimi ve kapasitesine göre değişkenlik göstermekte olup; oluşan atıklar belli periyotlarla lisanslı bertaraf tesislerine gönderilmektedir.

İlimizde 1 adet atık yağ geri dönüşüm tesisi ve bu tesise ait 4 adet lisanslı atık yağ taşıma aracı bulunmaktadır. Atık yağların toplanması faaliyeti ise Petrol Sanayi Derneği (PETDER) tarafından yürütülmektedir. İlimizde 2 adet lisanslı bitkisel atık yağ geçici depolama alanı bulunmaktadır. Burada biriktirilen bitkisel atık yağlar taşıma araçlarıyla il dışında bulunan geri dönüşüm tesislerine gönderilmektedir. İl Müdürlüğümüz tarafından verilen atık bitkisel yağ taşıma lisansı bulunmamaktadır. Ancak yeni bir firma ile uzlaşma sağlanıp bundan sonraki süreçte bu yetkili firma ile bitkisel atık yağların bertarafı sağlanacaktır.

İlimizde atık pillerle ilgili olarak, Taşınabilir Atık Pil Üreticileri Derneği (TAP) tarafından okullara gönderilen kutularda biriktirilerek toplama faaliyeti yapılmaktadır.

İl Müdürlüğümüzce verilen 4 adet Atık Akümülatör Geçici Depolama İzni bulunmakta olup; depolanan bu atıklar, akümülatör üreticileri tarafından toplanmaktadır.

İlimizde 5 adet ömrünü tamamlamış araç teslim yeri bulunmakta olup; geçici depolama alanı ve işleme tesisi bulunmamaktadır.

İlimizde oluşan tıbbi atıklar, özel bir firma tarafından işletilen, tıbbi atık sterilizasyon tesisinde bertaraf edilmektedir.

Çizelge C.50 - 2019 yılı itibariyle Diyarbakır ilinde bulunan atık işleme tesisi sayısı (DÇŞİM, 2019)

Katı Atık Bertaraf Tesisi Sayısı (Belediye)	1
Lisanslı Ambalaj Atığı Toplama Ayırma Tesisi ve Geri Kazanım Tesisi Sayısı	11
Tehlikeli Atık Geri Kazanım Tesisi Sayısı	-
Atık Yağ Geri Kazanım Tesisi Sayısı	1
Bitkisel Atık Yağ Geri Kazanım Tesisi Sayısı	2
Atık Pil ve Akümülatör Geri Kazanım Tesisi Sayısı	-
Ömrünü Tamamlamış Lastik Geri Kazanım Tesisi Sayısı	-
Tıbbi Atık Sterilizasyon Tesisi Sayısı	1
Tehlikesiz Atık Geri Kazanım Tesisi Sayısı	-
Atık Elektrikli ve Elektronik Eşya İşleme Tesisi Sayısı	-
Maden Atığı Bertaraf Tesisi Sayısı	-

Kaynaklar

Atık Yönetim Uygulaması
Ambalaj Bilgi Sistemi
Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi
Diyarbakır Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü

Ç. BÜYÜK ENDÜSTRİYEL KAZALARIN ÖNLENMESİ ÇALIŞMALARI

Ç.1. Büyük Endüstriyel Kazalar

Meydana gelen felaketler ve ülkemizde de yaşanan benzer kazalar sonucunda, ülkemizde de” Tehlikeli Maddeleri İçeren Büyük Kaza Risklerinin Kontrolüne İlişkin AB Konsey Direktifi/Seveso II Direktifini Türkiye mevzuatına uyumlaştıran “Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi ve Etkilerinin Azaltılması Hakkında Yönetmelik” 30 Aralık 2013 tarihli ve 28867 sayılı Resmi Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yönetmelik, tehlikeli maddeler bulunduran kuruluşlarda büyük endüstriyel kazaların önlenmesi ve muhtemel kazaların insanlara ve çevreye olan zararlarının en aza indirilmesi amacıyla, yüksek seviyede, etkili ve sürekli korumayı sağlamak için alınması gereken önlemler ile ilgili usul ve esasları belirlemeyi amaçlamaktadır. “Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi ve Etkilerinin Azaltılması Hakkında Yönetmelik” hükümleri, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile müştereken yürütülmektedir. Bildirim maddesi, Yönetmeliğin yayımı tarihinde yürürlüğe girmiş olup, diğer hükümleri 1/1/2016 tarihinde yürürlüğe girecektir. Tehlikeli madde içeren kuruluşlar, öncelikle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Bilgi Sistemi altında kurulmuş olan Seveso (BEKRA) Bildirim Sistemi’ne bildirim yapmakla yükümlüdür. Bu bildirimler neticesinde kapsamdaki kuruluşlar ve bunların, alt seviyeli ve üst seviyeli olmak üzere kategorileri belirlenmektedir.

Çizelge Ç.51 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında BEKRA kuruluşlarının sayısı

KURULUŞ	SAYISI
Alt Seviye	
Üst Seviye	
TOPLAM	

* İlimizde böyle bir çalışma bulunmamaktadır.

Çizelge Ç.52 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında BEKRA bildirimleri sorgulanan kuruluş sayıları

KURULUŞ	DENETİM SAYISI
Alt Seviye	
Üst Seviye	
Kapsam Dışı	
TOPLAM	

* İlimizde böyle bir çalışma bulunmamaktadır.

Ç.2. Sonuç ve Değerlendirme

İlimizde ‘Büyük Endüstriyel Kazaların Kontrolü Hakkında Yönetmelik’ kapsamında yapılan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

Kaynaklar

BEKRA Bildirim Sistemi

D. DOĞA KORUMA VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK

Ülkemizde flora ve fauna konusunda yapılan sistematik çalışmalar uzun yıllar önce başlamış ve hala devam etmektedir. Bu konuda araştırmaların hala devam etmesinin asıl nedeni Anadolu'nun neredeyse bir kıta zenginliğinde biyolojik çeşitliliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır ki günümüzde her geçen yıl özellikle bitkilerde ve omurgasız hayvanlarda yeni türler bilim dünyasına kazandırılmaktadır.

Bugüne kadar yerli ve yabancı akademisyenler başta olmak üzere çeşitli kamu kurumları ve özel sektör tarafından yapılan tüm sistematik çalışmalar birbirinden bağımsız ve kopuk bir şekilde gerçekleşmiş, ortak bir veri tabanında kaydedilmemiştir. Ülkemizde bu sistematik çalışmaların tamamlanamamış olması bilim adamlarını bu konu üzerine yoğunlaştırırken ekolojik araştırmalardan uzak kalmalarına neden olmuştur.

Mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan “Nuh’un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı” yapılan sistematik çalışmaların bir araya getirilmesi ve belirli bir formatta veri akışının sağlanması açısından ülkemizdeki ilk çalışmadır.

Yine mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından 2013 yılında başlatılan ve 2018 yılında tamamlanması hedeflenen “Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Envanter ve İzleme Projesi” ile 81 ilin biyolojik çeşitliliğinin envanterinin ortaya konması, bu verilerin “Nuh’un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanına girilmesi ve öncelikli tür, popülasyon ve ekosistemlerin izlenmesi için izleme planlarının oluşturulması amaçlanmıştır.

D.1. Flora

Güneydoğu Anadolu Bölgesi bitki türü sayısı yönünden çok zengindir. İl Müdürlüğümüz ve Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü Başkanlığı ile protokol çerçevesinde Flora ve Fauna çalışması yapılmakta olup, İlimizde bulunan zengin flora varlığı çeşitli nedenlerden dolayı tehdit altındadır. Bunlar şöyle sıralanabilir.

1. Zirai mücadele ilaçlarının bilinçsizce kullanılması
2. Tarla açılması
3. Baraj yapımı nedeniyle bazı bitki türlerinin bulunduğu alanların sular altında kalması
4. Meraların bilinçsizce kullanılması
5. Betonlaşma ve yeşil alanların yok edilmesi
6. Erozyon

İlimizde tespit edilen başlıca karasal ve sucul tür ve popülasyonlar şunlardır:

Sulak alanlar ve etrafında bulunan bitki toplulukları:

Yerel adı	Bilimsel adı
Sucul Bitkiler Dügünççeği	Ranunculus sp.
Saz	Carex otrubae
-	Rumex sp.
Darıcan	Echinochloa sp.
Sinirotu	Plantago sp.

Nilüfer	Nymphaea sp.
Nilüfer	Nuphar sp.
Sumercimeği	Lemna sp.
-	Potamogeton sp.
Su yosunu	Myriophyllum sp.

Ağaçlar, çalılar ve otsu bitkiler:

Yerel adı	Bilimsel adı
Ağaçlar Söğüt	Salix sp.
Otsu bitkiler	Halepotu Sorghum halepense
Yulaf	Avena sp.
Lale	Papaver sp.
Yonca	Medicago sp.
Üçgül	Trifolium sp.
Arpa	Hordeum sp.
Dikenli bitkiler	Geven Astragalus sp.
-	Bromus sp.

Türler ve Populasyonları

FILICATAE

1. Sinopteridaceae (tek cins, 2 tür)
2. Adiantaceae (tek tür)
3. Aspleniaceae (2 cins ve 5 tür)
4. Cupressaceae (tek tür)
5. Aristolochiaceae (tek tür)
6. Nymphaeaceae (tek tür)
7. Ranunculaceae (7 cins ve 28 tür)
8. Berberidaceae (tek tür)
9. Papaveraceae (3 cins ve 5 tür)
10. Fumariaceae (tek tür)
11. Platanaceae (tek tür)
12. Moraceae (2 cins ve 2 tür)
13. Crassulaceae (tek cins ve 2 tür)
14. Rosaceae (5 cins ve 6 tür)
15. Fabaceae (Leguminosae) (18 cins ve 73 tür)
16. Onagraceae (2 cins ve 2 tür)
17. Lythraceae (tek cins ve 2 tür)
18. Haloragaceae (tek tür)
19. Linaceae (tek cins ve 3 tür)
20. Geraniaceae (tek cins ve 2 tür)
21. Apiaceae (23 cins ve 36 tür)
22. Santalaceae (tek tür)
23. Euphorbiaceae (cins ve 12 tür)
24. Hypericaceae (tek cins ve 5 tür)
25. Violaceae (tek cins ve 2 tür)
26. Cistaceae (tek tür)
27. Tamaricaceae (tek tür)
28. Capparaceae (2 cins ve 2 tür)
29. Brassicaceae (16 cins ve 22 tür)
30. Malvaceae (4 cins ve 8 tür)
31. Primulaceae (2 cins ve 4 tür)
32. Caryophyllaceae (8 cins ve 22 tür)
33. Illecebraceae (tek tür)

34. Polygonaceae (2 cins ve 7 tür)
35. Plumbaginaceae (tek cins ve 3 tür)
36. Rubiaceae (6 cins ve 10 tür)
37. Valerianaceae (tek cins ve 4 tür)
38. Dipsacaceae (3 cins ve 8 tür)
39. Oleaceae (tek cins ve 2 tür)
40. Convolvulaceae (tek cins ve 4 tür)
41. Boraginaceae (12 cins ve 29 tür)
42. Solonaceae (3 cins ve 3 tür)
43. Scrophulariaceae (7 cins ve 28 tür)
44. Orabanchaceae (tek cins ve 3 tür)
45. Plantaginaceae (tek cins ve 2 tür)
46. Acanthaceae (tek tür)
47. Verbenaceae (2 cins ve 3 tür)
48. Lamiaceae (13 cins ve 38 tür)
49. Campanulaceae (2 cins ve 9 tür)
50. Asteraceae (30 cins ve 56 tür)
51. Cichoriaceae (6 cins ve 10 tür)

LILIATAE (MONOCOTYLEDONEAE)

1. Butomaceae (tek tür)
2. Potamogetonaceae (tek tür)
3. Liliaceae (8 cins ve 20 tür)
4. Amaryllidaceae (2 cins ve iki tür)
5. Iridaceae (3 cins ve 13 tür)
6. Orchidaceae (6 cins ve 13 tür)
7. Juncaceae (tek tür)
8. Cyperaceae (6 cins ve 8 tür)
9. Typhaceae (tek tür)
10. Poaceae (32 cins ve 49 tür)
11. Araceae (2 cins ve 2 tür)

MAGNOLIOPHYTINA (DICOTYLEDONEAE)

1. Fabaceae
Astragalus erythrotaenius
Cicer echenospermum
Lathyrus trachycarpus
Trifolium batmanicum
2. Apiaceae
Tigonosciadium tuberosum
3. Brassicaceae
Isatis demiriziana
4. Malvaceae
Alcea fasciculiflora
5. Caryophyllaceae
Arenaria sabulina
6. Boraginaceae
Pracaryum kurdistanicum
7. Scrophulariaceae
Scrophularia mesopotamica
Verbascum globiferum
8. Lamiaceae
Ajuga xylorrhiza
Nepata baytopii
9. Asteraceae

Centaurea sclerolepis
Liliatae (Monocotyledoneae)
10. Liliaceae
Allium armerioides
Allium variegetum
Hyacinthella siirtensis
11. Orchidaceae
Ophrysbornmuelleri ssp. Carduchorum

Ters Lale, Ajuga Xylorrhiza, Düğün Çiçeği (Foto: Murat YILDIRIM)

İlimiz florasına ait nadir ve tehdit altındaki türler şunlardır:

V (vulnerable): Önlem alınmazsa tehlikeye girebilecek bitkiler

R (rare): Sınırlı bir yayılışa sahip olduğu halde fazla tehdit altında olmayan endemik ve nadir bitkiler

K (insufficiently known): Hakkında yeterli bilgi bulunmayan bitkiler

MAGNOLIATAE (DICOTYLEDONEAE)

1. Ranunculaceae
Anemone coronaria (V)
Nigella arvensis var. caudata (R)
2. Fabaceae (Leguminosae)
Astragalus caspicus (R)
Astragalus garaensis (R)
Hedysarum kotschyi (R)
Hedysarum pannosum (R)
3. Apiaceae (Umbelliferae)
Hippomarathrum scaprum (K)
Pimpinella eriocarpa (K)
4. Euphorbiaceae
Euphorbia craspedia (R)
Euphorbia pyhsocalos (R)
5. Caryophyllaceae
Minuartia formasa (K)
6. Rubiaceae
Crucianella kurdinastanica (R)
7. Boraginaceae
Buglossoides tenuiflora (R)
Onosma rechingeri (R)
Onosma xanthotrichum (R)
Paracaryum sintenisii (K)
8. Verbenaceae
Vitex pseudo-negundo (R)
9. Lamiaceae (Labiatae)
Teucrium spinosum (R)

10. Campanulaceae
Campanula phycitocalyx (K)
11. Asteraceae
Centeurea bruguirana ssp. bruguierana (V)
Sigesbeckia orientalis (R)
Tanacetum argyrophyllum var. polycephalum (K)
12. Cichoriaceae
Rhagadiolus hamosus

LILIATAE (MONOCOTYLEDONEAE)

1. Amaryllidaceae
Ixyolirion tataricum ssp. tataricum (R)
2. Iridaceae
Iris gatesii (R)
Iris masia (R)
3. Orchidaceae
Ophrys schulzi (R)
4. Poaceae (Gramineae)
Triticum dicocoides (V)

D.2. Fauna

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde fauna üzerine yapılan çalışmalar yeterli değildir. Şube Müdürlüğümüz ve Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü Başkanlığı ile protokol çerçevesinde Flora ve Fauna çalışması yapılmakta olup, hazırlanmış olduğu fauna varlığı envanterinden elde edilen bilgilere göre ilimizdeki faunaya ait türler ve alt türler şöyledir.

Habitat ve Toplulukları:

PROTOZOA (Tek hücreliler)

Amiplerden Entamoeba histolytica, Flagelatlardan Giardia intestinalis, Leishmania tropica ve Trichomonas vaginalis, Sporozoadan Plasmodium vivax ve P. Falciparum varlığından bahsedilmektedir.

METAZOA (Çok hücreliler)

PLATHELMINTES (Yassı Kurtlar)

Planaria sp., Distomum lanceolatum, Fasciola hepatica

NEMATHELMİNTES (Yuvarlak Solucanlar)

Ascaris lumbricoides, Oxyurus vermicularis

CLASSIS: ROTATORIA

1. Bachionidae

4 cinsi ve 9 türü bulunur.

2. Euchlanidae

Euchlanis sp.

3. Mytilinidae

Mytilina ventralis

4. Trichotridae

Trichotria pocillum

5. Lecanidae

Lecane luna

Monostyla quadridentata

Monostyla bulla

6. Trichocercidae
Trichocerca elongata
7. Synchaetidae
Polyarthra sp.
8. Asplanchnidae
Scaridium longicaudum
9. Testudinellidae
Tek cinsi ve 2 türü bulunur.
10. Filiniidae
Tek cinsi ve 2 türü bulunur.
11. Hexarthridae
Hethraxar sp.
12. Colothecidae
Collotheca mutabilis

MOLLUSCA (Yumuşakçalar)

CLASSIS: GASTROPODA

1. Neritidae
Theodoxus syriacus
2. Melaniidae
Tek cinsi ve 2 türü bulunur.
3. Hydrobiidae
4 cinsi ve 7 türü bulunur.
4. Valvatidae
Valvata saucyi
5. Physidae
Physa acuta
6. Lymnaeidae
Radix peregra
Galba truncatula
7. Planorbidae
3 cinsi ve 3 türü bulunur.
8. Ancyliidae
Ancilus fluviatilis
9. Succineidae
Succinea elegans
10. Pomatiasidae
Pomatias rivulare
11. Pupillidae
Pupilla interrupta
12. Orculidae
2 cinsi ve 4 türü bulunur.
13. Enidae
4 cinsi ve 8 türü bulunur.
14. Freussaciidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
15. Zaenitidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
16. Helicidae
4 cinsi ve 7 türü bulunur.

CLASSIS: BIVALVIA

1. Unioni
3 cins ve üç türü bulunur.
2. Sphaeridae

Pisidium casertanum

ARTHROPHODA (Eklembacaklılar)

CLASSIS: CRUSTACEA

Dicle Üniversitesi tarafından Kabaklı Göleti'nde yapılan araştırma sonucu Cladocera'dan 7, Copepoda'dan 2 tür tespit edilmiştir. Buldukları su sisteminin verimliliği açısından çok önemli olan Crustacea, özellikle balıkların ve diğer birçok hayvanın gıdasını oluşturur. Mevsimlere bağlı olarak populasyonlarında önemli varyasyonlar görülmektedir.

1. Bosminidae

Bosmina longirostris

2. Chydoridae

3. Daphnidae

2 cinsi ve 3 türü bulunur.

4. Sididae

Diaphanosoma brachyurum

5. Cyclopidae

Cyclops vicinus

6. Diaptomidae

Acanthodiaptomus denticornis

CLASSIS: ARACHNIDA (Örümcekler)

1. Theraphosidae

Acanthodiaptomus denticornis

2. Eresidae

Erosus niger

3. Amaurobiidae

Amururobius erberi

4. Palmimanidae

Palmimanus gibulus

5. Hersilidae

Hersiliola sp.

6. Tetranychidae

Tetranychus urtica (Pamuk zararlısı)

CLASSIS: INSECTA (Böcekler)

1. Tetrigidae

Tetrix bolivari

2. Gryllotalpidae

Gryllotalpa gryllotalpa

3. Acrididae

17 cinsi ve 28 türü bulunur.

4. Catantopidae

4 cinsi ve 6 türü bulunur.

5. Gryllidae

4 cinsi ve 6 türü bulunur.

6. Tettigoniidae

21 cinsi ve 28 türü bulunur.

7. Lachnidae

21 cinsi ve 2 türü bulunur.

8. Chaitopridae

Chaitophorus leucomelos

9. Aphalaridae

Agonoscena targionii

10. Delphacidae

9 cinsi ve 19 türü bulunur.
11. Tridactylidae
9 cinsi ve 10 türü bulunur.
12. Blattidae
Shifordella tartara
13. Corydiidae
Polyphaga aegyptiace
14. Cicadelidae
56 cinsi ve 69 türü bulunur.
15. Cocoidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
16. Dictyophoridae
2 cinsi ve 5 türü bulunur.
17. Derbidae
Malenia turanica
18. Issidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
19. Cercopidae
3 cinsi ve 4 türü bulunur.
20. Cicadidae
3 cins ve 4 türü bulunur.
21. Pseudococcidae
Pseudococcus citri
22. Tettigometridae
Tek cinsi ve 5 türü bulunur.
23. Aphidadae
8 cinsi ve 12 türü bulunur.
24. Lachnidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
25. Miridae
17 cinsi ve 23 türü bulunur.
26. Antheoridae
2 cinsi ve 4 türü bulunur.
27. Chaitophoridae
Chaitophorus leucomelos
28. Aphalaridae
2 cinsi ve 4 türü bulunur.
29. Tingidae
7 cinsi ve 4 türü bulunur.
30. Labidae
Tek cinsi ve 3 türü bulunur.
31. Lygaeidae
7 cinsi ve 11 türü bulunur.
32. Berytidae
Berytinus montivagus
33. Corixidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
34. Rhopalidae
8 cinsi ve 11 türü bulunur.
35. Alydidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
36. Pentatomidae
11 cinsi ve 16 türü bulunur.
37. Scutelleridae
Eurogaster intergriceps

38. Coroidae
4 cinsi ve 5 türü bulunur.
39. Reduviidae
7 cinsi ve 11 türü bulunur.
40. Cydnidae
6 cinsi ve 9 türü bulunur.
41. Stenocephalidae
Tek cinsi ve 3 türü bulunur.
42. Chrysopidae
4 cinsi ve 4 türü bulunur.
43. Tenebridae
Baliotrips graminu
44. Aelothripidae
Tek cinsi ve 3 türü bulunur.
45. Thripidae
Haplothrips reuleri
46. Scarabaeidae
6 cinsi ve 14 türü bulunur.
47. Bruchidae
4 cinsi ve 14 türü bulunur.
48. Cerambycidae
Tek cins (yabani badem, kayısı, kiraz, erik, elma, ayva, armut, aşılı ve yabani güllerin dallarında zararlıdır)
49. Curculionidae
13 cinsi ve 28 türü bulunur.
50. Cicindellidae
Cicindella campestris
51. Hydrophilidae
Tek cinsi ve 2 türü bulunur.
52. Buprestidae
3 cinsi ve 3 türü bulunur.
53. Dermestidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
54. Attelabidae
Rhynchites smyrnensis (badem zararlısı)
55. Coccinellidae
11 cinsi ve 22 türü bulunur.
56. Cerabide
6 cinsi ve 18 türü bulunur.
57. Chrysomelidae
6 cinsi ve 7 türü bulunur.
- HYMENOPTERA (Arılar)
1. Vespidae
3 cinsi ve 4 türü bulunur.
2. Eumenidae
8 cinsi ve türü bulunur.
3. Aphidiidae
3 cinsi ve 3 türü bulunur.
4. Braconidae
5 cinsi ve 6 türü bulunur.
5. Cescelionidae
2 cinsi ve 5 türü bulunur.
6. Chrysididae
Chrysis (Larva paraziti)
7. Ichneumonidae

Tek cinsi ve 2 türü bulunur.

8. Chalcideidae

Tek cinsi ve 2 türü bulunur.

9. Eurytomidae

Eurytoma amygdali (Badem zararlısı)

10. Tentredinidae

Caliroa limacina (Yaprak zararlısı)

11. Sphecidae

Ammatamus sp.

12. Gimbicidae

Cimbex quadrimaculata

13. Formicidae

2 cinsi ve 2 türü bulunur.

LEPIDOPTERA (KELEBEKLER)

1. Papilionidae

3 cinsi ve 4 türü bulunur.

2. Nymphalidae

8 cinsi ve 15 türü bulunur.

3. Satyridae

14 cinsi ve 21 türü bulunur.

4. Lycaenidae

23 cinsi ve 26 türü bulunur.

5. Hesperidae

6 cinsi ve 12 türü bulunur.

6. Noctuidae

7 cinsi ve 12 türü bulunur.

7. Tortricidae

2 cinsi ve 2 türü bulunur.

8. Psychidae

Amicta oberthuri (Nohut mercimek zararlısı)

9. Arctiidae

Artia villica (Bağ zararlısı)

10. Zygaenidae

Theresimima ampelophaga (Bağ zararlısı)

11. Pyralidae

Ectomyelois ceratoniae (Nar zararlısı)

12. Gelechiidae

2 cinsi ve 2 türü bulunur.

13. Saturniidae

Saturnia pyri (Yaprak zararlısı)

14. Geometridae

Nychiodes amygdalaria (Badem ağaçlarında yaprak zararlısı)

DIPTERA (Çiftkanatlılar)

1. Asilidae

2 cinsi ve 2 türü bulunur.

2. Sarcophagidae

Sarcophaga sp. (Pamuk zararlısı)

3. Cephidae

Cephus sp. (Buğday üzerinde zararlı)

4. Phycodidae

Phlebotomus papatasi

5. Culicidae

3 cinsi ve 4 türü bulunur.

6. Empididae

7. Bibionidae
Bibio sp. (Yonca, susam, buğday zararlısı)
8. Cecidomyiidae
Aphidoletes aphidimyza
9. Chloropidae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
10. Syrphidae
5 cinsi ve 5 türü bulunur.
11. Tabanidae
Chrysops flaxipes (Yonca zararlısı)
12. Tephritidae
Myiopardalis pardalina (Yonca, kavun, şeftali zararlısı)
13. Agromyzidae (Buğday zararlısı)
14. Trypetidae
7 cinsi ve 11 türü bulunur.
15. Tachinidae
4 cinsi ve 4 türü bulunur.

CHORDATA (Kordatlılar)

CLASSIS: OSTEICHTHYES (Kemikli Balıklar)

Türler ve Populasyonları

Dicle Nehri ve kollarında yaşayan 9 familyaya ait yaklaşık 40 tür veya alt tür yaşamaktadır:

1. Salmonidae
Salmo trutta macrostigma
2. Cyprinidae
14 cinsi ve 22 türü bulunur.
3. Cobitidae
3 cinsi ve 7 türü bulunur.
4. Sisoridae
Gyptothorax kurdistanicus
5. Bagridae
2 cinsi ve 2 türü bulunur.
6. Ariidae
Arius cous
7. Mugilidae
Liza abu
8. Mastacembilidae
Mastacembellus simack
9. Poeciliidae
Gambusia affinis

CLASSIS: AMPHIBIA (Kurbağa ve semenderler)

- Hyla arborea savignyi
Rana ridibunda
Bufo viridis

CLASSIS: REPTILIA (Sürüngenler)

ORDO: TESTUDINATA (Kaplumbağalar)

- Rafetus euphraticus
Mauremys caspica
Testudo graeca

LACERTILIA (Kertenkeleler)

- Cyrtopodion heterocercus
Cyrtopodion kotchy
Hemidactylus turcicus

Agama stellio
 Trapelus ruderata
 Ablepharus kitaibellii
 Eumeces schneideri
 Mabuya aurata
 Mabuya vittata
 Podarcis muralis
 Lacerta cappadocica
 Lacerta trilineata
 Ophisops elegans
 OPHIDIA (Yılanlar)
 1. Typhlopidae
 Kör yılan (Typhlops vermicularis)
 2. Colubridae
 Kara yılan (Coluber jugularis)
 Sikkeli yılan (Coluber nummifer)
 Kırmızı yılan (Coluber schmidt)
 Yakalı yılan (Eirenis collaris)
 Çizgili yılan (Eirenis decemlineatus)
 Çukurbaş yılan (Malpolon monspessularis)
 Küpeli yılan (Natrix natrix)
 Su yılanı (Natrix tessellata)
 3. Viperidae
 Koca engerek (Vipera lebetina)

CLASSIS: AVES (Kuşlar):

<u>Familya</u>	<u>Türkçe Adı</u>	<u>Bilimsel Adı</u>
Podicipedidae	Bahri	Podiceps cristatus
Kara boyunlu batağan	Podiceps nigricollis	
Küçük batağan	Tachybaptus ruficollis	
Phalacrocoracidae	Karabatak	Phalacrocorax carbo
Ardeidae	Küçük balaban	Ixobrychus minutus
Balaban	Botaurus stellaris	
Alaca balıkçıl	Ardeola ralloides	
Gece balıkçılı	Nycticorax nycticorax	
Sığır balıkçılı	Bubulcus ibis	
Büyük akbalıkçıl	Egretta alba	
Küçük akbalıkçıl	Egretta garzetta	
Gri balıkçıl	Ardea cinerea	
Erguvanî balıkçıl	Ardea purpurea	
Threskiornithidae	Çeltikçi	Plegadis falcinellus
Ciconiidae	Leylek	Ciconia ciconia
Karaleylek	Ciconia nigra	

Kara Leylek (Foto: Murat YILDIRIM)

Anatidae

Boz kaz

Anser anser

Sakarca kazı	Anser albifrons	
Suna	Tadorna tadorna	
Angıt	Tadorna ferruginea	
Yeşilbaş	Anas platyrhynchos	
Boz ördek	Anas strepera	
Fiyu	Anas penelope	
Çamurcun	Anas crecca	
Çıkrıkçın	Anas querquedula	
Kılkuyruk	Anas acuta	
Kaşıkgağa	Anas clypeata	
Macar ördeği	Netta rufina	
Tepeli patka	Aythya fuligula	
Elmabaş patka	Aythya ferina	
Pasbaş patka	Aythya nyroca	
Accipitridae	Kara çaylak	Milvus migrans
Yılan kartalı	Circaetus gallicus	
Küçük akbaba	Neophron percnopterus	
Kızıl akbaba	Gyps fulvus	
Saz delicesi	Circus aeruginosus	
Gökçe delice	Circus cyaneus	
Bozkır delicesi	Circus macrourus	
Çayır delicesi	Circus pygargus	
Atmaca	Accipiter nisus	
Şahin	Buteo buteo	
Kızıl şahin	Buteo rufinus	
Arı şahini	Pernis apivorus	
Küçük orman kartalı	Aquila pomarina	
Tavşancıl	Hieraaetus fasciatus	
Küçük kartal	Hieraaetus pennatus	
Kaya kartalı	Aquila chrysaetus	
Bozkır kartalı	Aquila nipalensis	
Falconidae	Ulu doğan	Falco cherrug
Gökdoğan	Falco peregrinus	
Delice doğan	Falco subbuteo	
Ala doğan	Falco vespertinus	
Boz doğan	Falco columbarius	
Kerkenez	Falco tinnunculus	
Küçük kerkenez	Falco naumanni	
Phasianidae	Kınalı keklik	Alectoris chukar
Kum keklığı	Ammoperdix gresiotularis	
Bıldırcın	Coturnix coturnix	
Rallidae	Bıldırcınkılavuzu	Crex crex
Benekli suyelvesi	Porzana porzana	
Bataklık suyelvesi	Porzana parva	
Küçük suyelvesi	Porzana pusilla	
Sukılavuzu	Rallus aquaticus	
Sutavuğu	Gallinula chloropus	
Sakarmeke	Fulica atra	
Gruidae	Turna	Grus grus
Otididae	Toy	Otis tarda
Haematopodidae	Poyrazkuşu	Haematopus ostralegus
Recurvirostridae	Uzunbacak	Himantopus himantopus
Burhinidae	Kocagöz	Burhinus oedicnemus
Glareolidae	Bataklık kırlangıcı	Glareola pratincola
Charadriidae	Halkalı cılıbıt	Charadrius hiaticula
Küçük halkalı cılıbıt	Charadrius dubius	
Kızkuşu	Vanellus vanellus	
Sürmeli kızkuşu	Vanellus gregarius	
Mahmuzlu kızkuşu	Hoplopterus spinosus	
Akkuyruklu kızkuşu	Chettusia leucurus	

Scolopacidae	Küçük kumkuşu	Calidris minuta
Döğüşkenkuş	Phylomachus pugnax	
Su çulluğu	Gallinago gallinago	
Büyük su çulluğu	Gallinago media	
Çulluk	Scolopax rusticola	
Çamur çulluğu	Limosa limosa	
Kervan çulluğu	Numenius arquata	
Döğüşken kuş	Phylomachus pugnax	
Kara kızılback	Tringa erythropus	
Kızılback	Tringa totanus	
Yeşilback	Tringa nebularia	
Yeşil düdükçün	Tringa ochropus	
Bataklık düdükçünü	Tringa stagnatilis	
Dere düdükçünü	Actitis hypoleucos	
Deniz düdükçünü	Phalaropus lobatus	
Laridae	Karabaş martı	Larus ridibundus
Vangölü martısı	Larus armenicus	
Büyük karabaş martı	Larus ichthyaetus	
Sumru	Sterna hirundo	
Küçük sumru	Sterna albifrons	
Gülen sumru	Gelochelidon nilotica	
Kara sumru	Chlidonias niger	
Akkanatlı sumru	Chlidonias leucopterus	
Bıyıklı sumru	Chlidonias hybridus	
Pteroclididae	Bağırtlak	Pterocles orientalis
Columbidae	Kaya güvercini	Columba livia
Tahtalı	Columba palumbus	
Kumru	Streptopelia decaocto	
Küçük kumru	Streptopelia senegalensis	
Üveyik	Streptopelia turtur	
Cuculidae	Guguk	Cuculus canorus
Strigidae	Peçeli baykuş	Tyto alba
Çizgili ishakkuşu	Otus brucei	
İshakkuşu	Otus scops	
Puhu	Bubo bubo	

Puhu, Gökkuzgun, Kerkenez (Foto: Murat YILDIRIM)

Kukumav	Athene noctua	
Alaca baykuş	Strix aluco	
Kulaklı orman baykuşu	Asio otus	
Kır baykuşu	Asio flammeus	
Caprimulgidae	Çobanaldatan	Caprimulgus europaeus
Apodidae	Ebabil	Apus apus
Akkanatlı sağan	Apus melba	
Alcedinidae	Yalıçapkını	Alcedo atthis
Alaca yalıçapkını	Ceryle rudis	
İzmir yalıçapkını	Halcyon smyrnensis	
Meropidae	Arıkuşu	Merops apiaster
Coraciidae	Gökkuzgun	Coracias garrulus
Upopidae	İbibik	Upopa epops
Picidae	Alaca ağaçkakan	Dendrocopos syriacus

Ortanca ağaçkakan	Dendrocopos medius	
Boyunçeviren	Jynx torquilla	
Alaudidae	Boğmaklı toygar	Melanocorypha calandra
Küçük boğmaklı toygar	Melanocorypha bimaculata	
Bozkır toygarı	Calandrella brachydactyla	
Çorak toygarı	Calandrella rufescens	
Tepeli toygar	Galerida cristata	
Tarlakuşu	Alauda arvensis	
Hirundinidae	Kum kırlangıcı	Riparia riparia
Kır kırlangıcı	Hirundo rustica	
Kızıl kırlangıç	Hirundo daurica	
Ev kırlangıcı	Delichon urbica	
Motacillidae	Kır incirkuşu	Anthus campestris
Ağaç incirkuşu	Anthus trivialis	
Çayır incirkuşu	Anthus pratensis	
Dağ incirkuşu	Anthus spinoletta	
Sarı kuyruksallayan	Motacilla flava	
Dağ kuyruksallayanı	Motacilla cinerea	
Sarı başlı kuyruksallayan	Motacilla citreola	
Ak kuyruksallayan	Motacilla alba	
Troglodytidae	Çitkuşu	Troglodytes troglodytes
Prunellidae	Dağbülbülü	Prunella modularis
Büyük dağbülbülü	Prunella collaris	
Turdidae	Çalı bülbülü	Cercotrichas galactotes
Kızılgerdan	Erithacus rubecula	
Benekli bülbül	Luscinia luscinia	
Bülbül	Luscinia megarhynchos	
Buğdaycıl	Luscinia svecica	
Taş bülbülü	Irania gutturalis	
Kızılkuyruk	Phoenicurus phoenicurus	
Kara kızılkuyruk	Phoenicurus ochruros	
Çayır taşkuşu	Saxicola rubetra	
Taşkuşu	Saxicola torquata	
Boz kuyrukkakan	Oenanthe isabellina	
Kuyrukkakan	Oenanthe oenanthe	
Alaca kuyrukkakan	Oenanthe pleschanka	
Karakulaklı kuyrukkakan	Oenanthe hispanica	
Aksırtlı kuyrukkakan	Oenanthe finschii	
Kızılca kuyrukkakan	Oenanthe xanthopyrma	

Kuyrukkakan, Halkalı Cılıbit, Küçük Akbaba (Foto: Murat YILDIRIM)

Karatavuk	Turdus merula	
Ökse ardıcı	Turdus viscivorus	
Öter ardıç	Turdus philomelos	
Tarla ardıcı	Turdus pilaris	
Sylviidae	Kamış bülbülü	Cettia cetti
Dik kuyruklu ötleğen	Prinia gracilis	
Saz bülbülü	Acrocephalus scirpaceus	
Büyük kamışçın	Acrocephalus arundinaceus	
Bıyıklı kamışçın	Acrocephalus melanopogon	
Çalı kamışçını	Acrocephalus palustris	

Kındıra kamışçını	Acrocephalus schoenobaenus	
Kuzey kamışçını	Acrocephalus dumetorum	
Ağaç kamışçını	Locustella fluviatilis	
Bataklık kamışçını	Locustella luscinioides	
Ak mukallit	Hippolais pallida	
Dağ mukallidi	Hippolais languida	
Akgözlü ötleğen	Sylvia hortensis	
Çizgili ötleğen	Sylvia nisoria	
Küçük akgerdanlı ötleğen	Sylvia curruca	
Akgerdanlı ötleğen	Sylvia communis	
Boz ötleğen	Sylvia borin	
Kara başlı ötleğen	Sylvia atricapilla	
Maskeli ötleğen	Sylvia melanocephala	
Pembe göğüslü ötleğen	Sylvia mystacea	
Çıvgın	Phylloscopus collybita	
Söğütbülbülü	Phylloscopus trochilus	
Doğu söğütbülbülü	Phylloscopus orientalis	
Orman söğütbülbülü	Phylloscopus sibilatrix	
Çalhuşu	Regulus regulus	
Muscicapidae	Benekli sinekkapan	Muscicapa striata
Küçük sinekkapan	Ficedula parva	
Alaca sinekkapan	Ficedula semitorquata	
Kara sinekkapan	Ficedula hypoleuca	
Aegilithaliidae	Uzunkuyruklu baştankara	Aegithalos caudatus
Paridae	Akyanaklı baştankara	Parus lugubris
Mavi baştankara	Parus caeruleus	
Büyük baştankara	Parus major	
Sittidae	Büyük kaya sıvacıkuşu	Sitta tephronota
Kaya sıvacıkuşu	Sitta neumayer	
Duvar tırnaşıkkuşu	Tichodroma muraria	
Remizidae	Çulhakuşu	Remiz pendulinus
Oriolidae	Sarıasma	Oriolus oriolus
Laniidae	Kızılsırtlı örümcekkuşu	Lanius collurio
Karaalınlı örümcekkuşu	Lanius minor	
Büyük örümcekkuşu	Lanius excubitor	
Kızılbaşlı örümcekkuşu	Lanius senator	
Maskeli örümcekkuşu	Lanius nubicus	
Corvidae	Alakarga	Garrulus glandarius
Saksağan	Pica pica	
Küçük karga	Corvus monedula	
Ekin kargası	Corvus frugilegus	
Leş kargası	Corvus corone pallescens	
Kuzgun	Corvus corax	
Sturnidae	Sığırcık	Sturnus vulgaris
Ala sığırcık	Sturnus roseus	
Serçe	Passer domesticus	
Söğüt serçesi	Passer hispaniolensis	
Küçük serçe	Passer moabiticus	
Kaya serçesi	Petronia petronia	
Fringillidae	İspinoz	Fringilla coelebs
Dağ ispinozu	Fringilla montifringilla	
Küçük iskete	Serinus serinus	
Karaiskete	Serinus pusillus	
Florya	Carduelis chloris	
Saka	Carduelis carduelis	
Ketenkuşu	Carduelis cannabina	
Karabaşlı iskete	Carduelis spinus	
Çütre	Carpodacus erythrinus	
Kocabaş	Coccothraustes coccothraustes	
Emberizidae	Sarı kirazkuşu	Emberiza citrinella

Kaya kirazkuşu	Emberiza cia
Kirazkuşu	Emberiza hortulana
Karabaşlı kirazkuşu	Emberiza melanocephala
Küçük kirazkuşu	Emberiza pusilla
Bataklık kirazkuşu	Emberiza schoeniclus
Tarla kirazkuşu	Miliaria calandra

CLASSIS: MAMMALIA (Memeliler)

TAKIM: INSECTIVORA (BÖCEKÇİLLER)

1. Erinaceidae

Hemiechinus auritus (Gmelin, 1770) (Uzun Kulaklı Çöl Kirpisi)

2. Soricidae

Sorex sp.

Crociodura suaveolens (Palas, 1811) (Sivriburunlu Bahçefaresi)

TAKIM: CHIROPTERA (YARASALAR)

3. Rhinolophidae

Rhinolophus ferrumequinum (Schreber, 1774) (Nalburunlu Büyükyarasa)

Rhinolophus hipposideros

Rhinolophus euryale

Rhinolophus mehelyi

4. Vespertilionidae

Myotis myotis (Borkhausen, 1797) (Farekulaklı Büyükyarasa)

Myotis oxygnathus

Miniopterus schreiberi

Pipistrellus savii

Pipistrellus kuhli

Eptesicus serotinus

Nyctalus noctula

TAKIM: LAGOMORPHA (TAVŞANLAR)

5. Leporidae

Lepus europaeus Pallas, 1778 (Yabani Tavşan)

TAKIM: RODENTIA (KEMİRİCİLER)

6. Sciuridae

Sciurus anomalus Chreber, 1758 (Kafkas Sincabı)

7. Dipodidae

Allactaga euphratica Thomas, 1881 (Araptavşanı)

8. Muridae

Ellobius lutescens Thomas, 1897 (İran Körfaresi)

Microtus guentheri (Danford ve Alston, 1880) (Tarla Faresi)

Gerbillus dasyurus Vagner, 1842 (Kayalık Gerbili)

Meriones tristrami Thomas, 1892 (Çöl Sıçanı)

Meriones crassus

Arvicola terrestris hintoni

Cricetulus migratorius cinerascens

Apodemus mystacinus (Danford ve Alston, 1877) (Kayalık Orman Faresi)

Apodemus sylvaticus tauricus

Mus domesticus (Linnaeus, 1758) (Siyah Ev Faresi)

Rattus rattus (Linnaeus, 1758) (Evsıçanı)

Rattus norvegicus (Berkenhout, 1769) (Göçmen Sıçan)

9. Spalacidae
Spalax leucodon Nordman, 1840 (Körfare)
Spalax ehrenbergi (Nehring, 1898) (Güney Körfaresi)
Spalax e. intermedius

10. Hystricidae
Hystrix indica Kerr, 1792 (Oklukirpi)

TAKIM: CARNIVORA (YIRTICI MEMELİLER)

11. Canidae
Canis lupus (Linnaeus, 1758) (Kurt)
Vulpes vulpes (Linnaeus, 1758) (Kızıl Tilki)

12. Ursidae
Ursus arctos (Linnaeus, 1758) (Boz Ayı)

13. Mustelidae
Mustela nivalis (Linnaeus, 1766) (Gelincik)
Martes foina (Erxleben, 177) (Kaya Sansarı)
Meles meles (Linnaeus, 1758) (Porsuk)
Lutra lutra (Linnaeus, 1758) (Su samuru)

TAKIM: ARTIODACTYLA (ÇİFT TOYNAKLILAR)

14. Suidae
Sus scrofa scrofa (Linnaeus, 1758) Yaban domuzu

15. Bovidae
Capra aegagrus Erxleben, 177 (Yaban Keçisi)

Sulak Alan ve Etrafında Bulunan Hayvan Toplulukları:

“Sulak Alan Kullanımı” hanesine üreme için Ü, Göç için G, kışlama için K, sürekli için S yazılmıştır.

“Durumu” hanesine iyi için İ, nadir için N, tehlike altında için T yazılmıştır.

“EN” (Endangered: tehlike altında); “R” (Rare: nadir); “V” (Vulnerable: duyarlı); “K” (Insufficiently known: yeterince bilinmeyenler); “I” (Indeterminated: meçhul); “DD” (Data deficient: yetersiz bilgi), “NE” (Not evaluated: değerlendirilemedi); “LR” (Lower risk: düşük risk).

Balıklar:

Bilimsel ismi	Yerel ismi	Sulak alan kullanımı	Koruma Statüsü
Acanthobrama marmid	Marmid kızılkanat	S	LR
Acanthobrama terrasacte		S	LR
Alburnoides hipunctatus fasciatus	Noktalı incibahğı	S	LR
Alburnus heckeli		S	NE
Aspius vorax	Kocaağız	S	VU
Barbus xanthopterus	Sarı bıyıklıbalık	S	DD
Barbus esocinus	Cero	S	DD
Barbus rajonorun mystaceus	Bıyıklı balık, siring	S	DD
Barbus capito pectoralis	Benekli bıyıklıbalık	S	LR
Bertinius subquicuncinatus	Siring	S	DD
Tor grypus	Komando balığı	S	VU
Carasobarbus hiteus	Şebot	S	VU
Barbus mezopotamicus	İripullu	S	LR
Kosswigobarbus koswigi		S	VU
Cypinus carpio	Sazan	S	VU
Chalcalburnus mossulensis	Musul kolyozu	S	LR

Chondrostoma regium	Kababurun	S	LR
Cyprinion macrostomus	Beneklisazan	S	LR
Garra (Garra) rufa obtusa	Yağlıbalık	S	VU
Garra (Discognatus) variabilis		S	VU
Leuciscus cephalus	Tatlısu kefali (behran)	S	VU
Leuciscus lepidus	Behran	S	LR
Capoeta trutta	Berat (çepiç)	S	LR
Capoeta capoeta umbla	Karabalık	S	LR
Cohitis sp.	Taşısiran	S	LR
Neomacheilus tigris	Dicle çöpçübalığı	S	DD
N. panthera	Çöpçübalığı	S	NE
N. malapterurus	Çöpçübalığı	S	NE
N. angoreo	Çöpçübalığı	S	NE
N. insignis euphraticus	Fırat çöpçübalığı	S	DD
Turcineomakhelies kosswigi	Çöpçübalığı	S	NE
Siturus triostegus	Yayın balığı		NE
Bagrus halepensis	Yeşilyayın (kedibalığı)	S	VU
Mytus calvilli		S	VU
M. petusis		S	VU
Giptothorax sp.	Vantuzlu yayın	S	VU
Aphanius asipimatus		S	VU
Gambusia affinis	Sivrisinek balığı	S	VU
Liza abu Kefal G DD			
Mustacembellus simack	Tatlısu yılanbalığı	S	VU
Amfibiler (Çift yaşamlılar)			
Hyla arborea	Yeşil kurbağa	S	
Rana ridibunda	Su kurbağası	S	
Sürüngenler			
Mauremys c. caspica	Su kaplumbağası	S	
Rafetus euphraticus	Fırat kaplumbağası		EN
Yılanlar			
Natrix tessellata	Su yılanı	S	

Kuşlar:

Nesli Tükenme Tehlikesi Altındaki Türler

Cygnus cygnus (Ötücü Kuğu)
Pandion haliaetus (Balık Kartalı)
Grus grus (Turna)
Ceryle rudis (Alaca Yalıçapkını)
Otis tarda (Toy)

Büyük Tehdit Altındaki Kuş Türleri

Podiceps cristatus (Tepeli batağan)
Podiceps grisegena (Kızılboyunlu batağan)
Egretta alba (Büyük akbalıkçıl)
Bubulcus ibis (Sığır balıkçılı)
Tadorna ferruginea (Angıt)
Buteo rufinus (Kızıl şahin)
Neophron percnopterus (Küçük akbaba)
Ammoperdix griseogularis (Kum kekliği)
Haplopterus spinosus (Mahmuzlu kızkuşu)
Gelochelidon nilotica (Gülen sumru)
Remiz pendulinus (Çulhakuşu)
Podiceps nigricollis (Karaboyunlu batağan)
Phalacrocorax carbo (Karabatak)
Ardea purpurea (Erguvani balıkçıl)
Egretta garzetta (Küçük ak balıkçıl)

Circus macrourus (Bozkır delicesi)
Hieraetus pennatus (Küçük kartal)
Gypus fulvus (Kızıl akbaba)
Alectoris chukar (Kımalı keklik)
Charadrius dubius (Küçük halkalı cılıbit)
Chlidonias leucopterus (Akkanatlı sumru)
Streptopelia turtur (Üveyik)
Tyto alba (Peçeli baykuş)
Caprimulgus europaeus (Çobanaldatan)

Tehdit Altındaki Kuş Türleri

Tachybaptus ruficollis (Küçük batağan)
Ardeola ralloides (Alacabalıkçıl)
Ixobrychus minutus (Küçük balaban)
Plegadis falcinellus (Çeltikçi)
Ardea cinerea (Gri balıkçıl)
Nycticorax nycticorax (Gece balıkçılı)
Ciconia ciconia (Leylek)
Anas strepera (Boz ördek)
Anas clypeata (Kaşıkğaga)
Circus aeruginosus (Saz delicesi)
Circus pygargus (Çayır delicesi)
Pernis apivorus (Arı şahini)
Himantopus himantopus (Uzunbacak)
Athene noctua (Kukumav)
Anthus campestris (Kır incirkuşu)
Anas querquedula (Çıkırıkçın)
Circus cyneus (Gökçe delice)
Buteo buteo (Şahin)
Falco subbuteo (Delice doğan)
Tringa totanus (Kızılacak)
Glareola pratincola (Bataklık kırlangıcı)
Dendrocopos syriacus (Alaca ağaçkakan)
Calandrella rufescens (Bozkır toygarı)
Troglodytes troglodytes (Çitkuşu)
Luscinia megarhynchos (Bülbül)
Emberiza hortulana (Kirazkuşu)
Oenanthe oenanthe (Kuyrukkakan)
Emberiza melanocephala (Karabaşlı kirazkuşu)

Potansiyel Tehlike Altındaki Kuş Türleri

Anas platyrhynchos (Yeşilbaş)
Anas penelope (Fiyu)
Aythya nyroca (Pasbaş patka)
Accipiter nisus (Atmaca)
Coturnix coturnix (Bildircin)
Vanellus vanellus (Kızkuşu)
Sterna albifrons (Küçük sumru)
Apus apus (Ebabil)
Motacilla cinerea (Dağ kuyruksallayanı)
Cettia cetti (Kamışbülbülü)
Carduelis carduelis (Saka)
Anas acuta (Kılkuyruk)
Netta rufina (Macar ördeği)
Aythya fuligula (Tepeli patka)
Milvus migrans (Kara çaylak)
Falco tinnunculus (Kerkenez)
Gallinula chloropus (Sutavuğu)

Sterna hirundo (Sumru)
Columba palumbus (Tahtalı)
Merops apiaster (Arikuşu)
Delichon urbica (Ev kırlangıcı)
Motacilla alba (Ak kuyruksallayan)
Carduelis chloris (Florya)
Emberiza schoeniclus (Bataklık kirazkuşu)
Anser albifrons (Sakarca)
Tringa ochropus (Yeşil düdükçün)
Gallinago gallinago (Çulluk)
Tringa nebularia (Yeşilbacak)
Limosa limosa (Çamur çulluğu)
Larus genei (İncegagalı martı)
Tringa stagnatilis (Bataklık düdükçünü)
Larus ridibundus (Karabaş martı)

D.3. Ormanlar ve Milli Parklar

D.3.1. Ormanlar

Ormanların Ekolojik Yapısı:

Diyarbakır Havzası, Basra Körfezi'nden başlayıp Toros eteklerine kadar uzanan ve Güneydoğu Toroslar yayını çizerek Amanos dağları ve Lübnan yolu ile Filistin'e ulaşan "Verimli Hilal" in kuzey ucunda yer alır. Havza; Karacadağ, Mardin Eşiği ve Toros dağları arasında bir step adacığın görüntüsündedir. Bu step adacığının çerçevesini orman tahripleri sonucunda çıplak kalmış sahalar veya bodur meşe toplulukları meydana getirmiştir. Bu nedenledir ki, Diyarbakır bölgesi bitki örtüsü ve orman yönünden çok fakir bir durumdadır. Step kenarında yer alan meşeler bölgede Akdeniz iklimine yaklaşan karasal bir iklim tipi hüküm sürdüğü için kurakçıl orman karakterindedir.

Tabii ormanın alt sınırı Diyarbakır Havzasının kuzeybatı ucu ile Mardin Eşiğinin dış eteklerinde diğer bölgelere göre biraz daha yüksektir. Dicle ile Hazro ilçeleri arasında çizilecek bir hattın kuzeyinde ise yer yer, nispeten az tahrip edilmiş meşe toplulukları yer almaktadır. Yabanî meyve ağaçları ise Dicle nehri yakınlarında bulunur. Meşe türleri arasında en yaygın olanı mazi meşesidir (Quercus infectoria). Bununla beraber Quercus brantii, Quercus vesca gibi türlere de rastlanmaktadır. Havzayı kuzey ve kuzeydoğudan kuşatan Bitlis-Hakkâri Toroslarında da başlıca ağaç türlerini meşeler (Quercus iberica, Quercus castaneafolia, Quercus infectoria vb) oluşturmaktadır. Kışların uzun sürdüğü yüksek kısımlarda meşelerin yerini soğuğa karşı daha dayanıklı olan ardıçlar yer almaktadır. Kuytu ve sulak vadi tabanlarında ise söğüt, çınar, ceviz, kavak ve menengiç gibi ağaç türlerine rastlanır. Bu dağlık sahada ormanın üst sınırı tahribatın olmadığı yerlerde 2400 m'ye kadar çıkmakta ve bu sınırın üzerinde de Astragalus ve Acanthalimon'un geniş çapta yayıldığı alpin kat yer almaktadır.

İlin önemli bir bölümünü oluşturan steplerde yağış az, bağıl nem düşük ve kurak dönem çok uzundur. Bu durum bitki yaşamı için önemli bir engel oluşturur. Havzadaki step bitkilerinin başlıcaları Verbascum, Astragalus, Delphinium, Eryaglum, Euphorbia, Gentiana, Silene, Trifolium, Bromus, Thymus, Achillea ve Convulvulus'ların çeşitli türleridir.

Doğal orman alt sınırının Siirt civarında 700 m'ye, batıda ise Ergani'nin güneyindeki kalker topografya üzerinde 800 m'ye kadar inmesi stepin çekirdek sahasını az çok belirtmektedir.

Çeşitli nedenlerle orman alanları gittikçe daralmış, ortaya çıkan step alanı ise genişlemiştir. Bitki örtüsü aşırı otlatma sonucu ortadan kalkmış, toprağın ince taneli üst tabakası aşınarak verimi düşmüştür.

İlin Orman Envanteri:

Diyarbakır'da orman varlığı çok zayıftır. En çok dikkati çeken orman ağacı meşelerdir. Meşeler içinde mazı meşesi (*Quercus infectoria*) önemlidir. Yüksek kesimlerde aşırı soğuklara dayanıklı ardıçlar ön plana geçer. Orman değilse de çalılık ya da bozuk baltalık olarak yer yer menengiç ağaçları görülür.

Diyarbakır'ın il genelindeki orman alanının genel alana oranı %23,3'tür. Bu oran ülke genelindeki arzulanan %25 oranına çok yakındır. Ancak yöremizde var olan ormanlar çoğunlukla bozuk karakter taşıyan ormanlar olduğundan rehabilitasyon zarureti vardır. Diyarbakır Orman İşletme Müdürlüğü'nün saha döküm verileri şöyledir;

Normal koru: -

Bozuk koru: -

Normal baltalık: 78.400 ha

Bozuk baltalık: 291.593 ha

Açıklık alan: 1.138.143 ha

Genel alan: 1.508.136 ha

İl ormanlarında normal koruluk yoktur. Meşe dışında, ormanların ana ağaç yapısını ardıç, karaçam, söğüt, çınar, ceviz, kavak ve menengiç gibi türler oluşturmaktadır.

Orman Kadastro ve Mülkiyet Konuları:

Diyarbakır Havzası yaklaşık olarak 6.000 yıldan daha eski bir zamandan beri yerleşim sahasıdır. Diyarbakır'a yerleşen ilk insanlar kendilerine tarım arazisi temin etmek, yakacak ihtiyaçlarını karşılamak ve hayvanlarını otlatmak için meşe ormanlarını tahrip etmiştir. Bunun en canlı örneğini Ergani-Dicle yolu üzerine görmek mümkündür. Yol boyunca uzanan bağlar, meşe çalılıkları arasında küçük parseller biçiminde yer alır ve insanın doğal bitki örtüsü üzerinde yol açtığı değişikliği yansıtır.

Diyarbakır ili stepleri büyük ölçüde doğal değil, antropojendir (insanın olumsuz etkileri sonucunda ortaya çıkmıştır.) Özellikle dağlık alanlarda ve tepelik yörelerde rastladığımız, ağacın hiç olmadığı, çalının bile bulunmadığı yerler insanın doğaya verdiği zararların sonucunda bu duruma gelmişlerdir. Bugünkü Ergani ve dolayları, Karacadağ, Güneydoğu Toroslar geçmişte büyük ölçüde ormanlarla kaplıydı. Ormanların hiç tükenmeyeceği sanılarak ağaçsız Arap çöllerine, Musul'a, Bağdat'a yüzyıllar boyunca odun ve tomruk taşındı. Ormanlar yakılarak tarlalar elde edildi. Diyarbakır'da sayısı pek çok olan hamamlar dağlardaki ormanların tüketilmesinde önemli rol oynadı. Yüz yıl kadar önce kuzey yamaçları ormanlarla kaplı olan Karacadağ'da bugün bu ormanlardan eser kalmamıştır. Doğal bozkır bulunmayan Diyarbakır ilinde antropojen bozkırlar da 1950'li yıllarda başlayan tarımda makineleşme sonucu tahıl yetiştirilen ekeneklere dönüştürülmüştür.

İlimiz topraklarında yağış rejiminin düzensiz oluşu, bitki örtüsünün zayıflığı, mera hayvancılığının yaygın oluşu, mevcut meralarda aşırı otlatma nedeniyle, zayıf olan bitki örtüsünün daha da zayıflaması neticesinde erozyon meydana gelmektedir. Erozyonu önlemek

için yukarı orman sahalarının su toplama havzalarında bozuk ormanları ıslah etmek, istinat duvarları ile orman rejimine alınan su toplama havzalarında doğal dengeyi sağlamak gerekir. Bu amaca yönelik olarak 1987 yılında Karakaya Erozyon Kontrol Projesi ile 5.144 ha saha yapılmıştır. Bu projede 1.650 ha sahada çalışmalar sonuçlandırılmıştır. Bu proje Diyarbakır iline 140 km uzakta, Çüngüş ilçesi dâhilinde yürütülmüştür. Amacı Fırat nehri üzerinde kurulmuş olan Karakaya baraj havzasını yeşil örtü ağaçlandırma ve kuru duvar tesisleriyle korumaktır. İlimizde orman alanlarının genişletilmesi amacıyla çalışmalar yürütülmektedir.

D.3.2. Milli Parklar

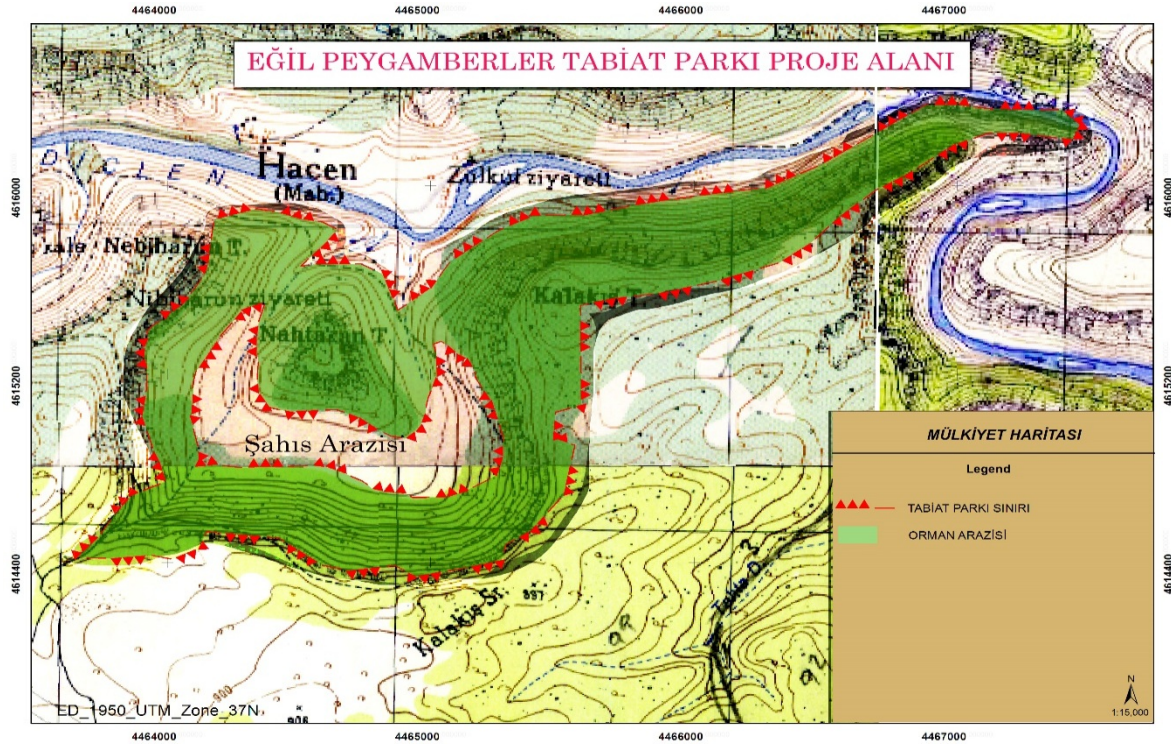
İlimizde bir tabiat parkı (Eğil Peygamberler Tabiat Parkı) bulunmakta olup milli park, tabiat anıtı ve yaban hayatı geliştirme sahası bulunmamaktadır.

D.3.3. Tabiat Parkları

Eğil Peygamberler Tabiat Parkı:

Eğil İlçesinde yer alan Peygamberler Tabiat Parkı Projesi ile ilgili Ön Etüt Raporu hazırlanmış ve proje Bakanlığımız tarafından onaylanarak 1.340 dekarlık alan 28.06.2017 tarihinde Tabiat Parkı olarak ilan edilmiştir.

Planlanan Tabiat Parkı Diyarbakır'a 50 km mesafede bulunan Eğil ilçemizde, Dicle baraj gölü kenarında yer almaktadır. Türkiye'nin 214. tabiat parkı olarak ilan edilmiştir. Söz konusu Tabiat Parkı yapımı tamamlanmış bulunmaktadır.

Eğil Peygamberler Tabiat Parkı Proje Alanı

Tabiat Parkı'nın yanında Peygamber kabirlerinin bulunması ziyaretçi potansiyelini yükseltmektedir. Tabiat Parkı alanı yakınındaki sit alanı olan ve koruma altında bulunan alanlarda Asur Kalesi ve kaya mezarları bulunmaktadır. Ayrıca çevresinde bulunan alanlarda sportif olta balıkçılığı, jet ski, yamaç paraşütü, tabiat yürüyüşü gibi etkinlikler yapılabilmektedir.

Resim D.1 - Peygamberler Tabiat Parkı Giriş kapısı (Foto: Necmettin ASLAN)

Resim D.2 - Peygamberler Tabiat Parkı Genel Manzarası (Foto: Necmettin ASLAN)

D.4. Çayır ve Mera

İlimizde çayır ve meralar toplamı 1.593.720 dekarlık alanı kaplamaktadır. Bunun en büyük bölümü Çınar, Ergani ve Merkez ilçelerinde bulunmaktadır. İlimizde çayır ve meralar yeterli değildir. Ekilen yem bitkileri ise çok sınırlıdır. Büyük boyutlarda bozulmuş olan bölgemiz meralarının ıslahı teknik çalışmalarla çok zordur. Tek çözüm ise ekstansif hayvancılıktan entansif hayvancılığa geçmektir. Yapılan çalışmalarla yem bitkilerin ıslahı ve ekiminde nisbî bir başarı sağlanmış olmakla beraber yeterli değildir.

Çizelge D.53 - Diyarbakır ili çayır / mera ve orman varlığı

(Kaynak: Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, 2019)

İLÇELER	BUCAK SAYISI	MEZRA SAYISI	KÖY SAYISI	ÇAYIR / MERA ALANI	ORMAN ALANI
BAĞLAR	3	228	141	170.765	79.598
KAYAPINAR				130.774	
SUR				40.062	
YENİŞEHİR				66.856	
BİSMİL	3	86	108	149.698	---
ÇERMİK	2	38	75	58.137	184.000
ÇINAR	2	77	86	159.073	445.000
ÇÜNGÜŞ	1	32	37	40.616	160.000
DİCLE	1	54	27	9.852	394.930
EĞİL	1	23	23	109.807	128.212
ERGANİ	2	101	78	454.313	250.000
HANİ	1	36	18	6.443	291.000
HAZRO	1	38	24	17.895	105.000
KOCAKÖY	1	11	10	1.372	48.190
KULP	4	119	50	45.112	730.000
LİCE	2	109	56	7.490	653.000
SİLVAN	1	70	77	125.461	231.000
TOPLAM	25	1.022	810	1.593.726	3.699.930

NOT: İl Çevre Durum Raporunun E Bölümünde toplam mera ve çayır alanı 159.372 hektar olarak verilmiştir. İlçe detayında ise yukarıda görüldüğü gibi il genel toplamı 131.109 hektardır. Bu açıklığın nedeni ise ilimizde yürütülen Arazi Topluşturması Uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Uygulama tamamlandığında çayır mera alanlarının ilçe dağılımı toplamı da 159.372 hektar civarında olacaktır.

D.5. Sulak Alanlar

Sulak alanlar, doğal ya da yapay, sürekli ya da geçici, durgun ya da akar, tatlı, acı ya da tuzlu bütün sular ile bataklık, sazlık, ıslak çayır ve turbalıkları kapsamaktadır.

İlimizde bu kapsamda değerlendirilebilecek önemli akarsular, göletler ve baraj gölleri mevcuttur. Bu rezervuarlarla ilgili koruma ve yönetim planlama çalışmaları devam etmektedir.

Bağlar:

Alatosun Göleti, Ekince Göleti, Eşikdüzü Göleti, Karahan-1 Göleti, Karahan-2 Göleti, Kırkkoyun Göleti

Bismil:

Arıkgöl, Bazya Gölü, İbrahim Gölü, İkizgöl, Keşki Göl, Puro Gölü, Sabun Gölü, Sinanköy Göleti, Soğan Gölü, Kara Göl, Üçtepe Göleti, Çakıllı-1 Göleti, Çakıllı-2 Göleti, İsalı Göleti, Ziyaret Gölü

Bismil Sabun Gölü (Foto: Mehmet TERECİ)

Çermik:

Halilan Göleti

Çınar:

Ayveri Göleti, Bayırkonağı Göleti, Beneklitaş Göleti, Beşpınar Göleti, Çeltikaltı Göleti, Kılıçkaya Göleti, Kurik Göleti, Künreş Göleti, Ortaviran Göleti, Ovabağ Göleti, Sırmkesen Göleti,

Çınar Beneklitaş Göleti (Foto: Mehmet TERECİ)

Ergani:

Alitaş Göleti, Demirli Göleti, Develi-1 Göleti, Develi-2 Göleti, Güzelyurt Göleti, İncehıdır Göleti

Hazro:

Düzevler Göleti

Kayapınar:

Gözegöl Göleti, Kaldırım Göleti, Kaynaklar Göleti

Kulp:

Özbek Göleti, Uzunova Göleti

Sur:

Kabaklı Göleti, Karabaş Göleti, Kozan Göleti, Kurtkayası Göleti, Tekevler Göleti, Güvercinevler Göleti

Görüldüğü gibi Diyarbakır İl'inde çoğu yapay olmak üzere çok sayıda göl ve gölet bulunmaktadır. Irmakların ve çayların üzerinde yapılmış ve yapılmakta olan barajlarla birlikte Diyarbakır yakında çok önemli bir 'Göller Yöresi' olmak durumundadır. Devegeçidi Baraj Gölü İlin ilk yapay su birikintisidir. Karakaya Baraj Gölü, Atatürk Baraj Gölü, Kral kızı Baraj Gölü, Dicle Baraj Gölü, Göksu Baraj Gölü bunların en önemlileridir. Barajlar İl ekonomisine büyük yararlar sağlayacaktır. Baraj gölleri de halkın eğlence, dinlence gereksinimini karşılayacak ve turizm, Rekreatyonel hareketler canlılık kazanacaktır. Baraj göllerinin oluşturduğu bu geniş su yüzeyleri buharlaşmayı arttıracığı için iklim özelliklerinde değişimler de beklenebilir.

İlimizde mevcut olan göletlerin toplam rezervuar alanları yaklaşık olarak 1.800 hektardır.

Bismil Ziyaret Gölü:

Bismil – Batman yolunun 22. Kilometresinde bulunan ve çok sayıda türde su kuşununun konaklama, barınma ve üreme yeri olarak kullandığı Ziyaret Gölü'nün "Mahalli Öneme Haiz Sulak Alan" olarak ilan edilmesi için çalışmalar devam etmektedir. Ziyaret Gölü'nün (sulak alan tampon bölge sınırı baz alınarak oluşturulmuştur) tescile esas sınırları içeren alan büyüklüğü 2.352 hektardır.

Bismil Ziyaret Gölü (Foto: Mehmet TEREÇİ)

Dicle Nehri:

Türkiye’de doğup birçok kolları olan ve Irak topraklarına geçip orada Fırat’la birleşerek Şattülarap’ta Basra Körfezi’ne dökülen nehirdir. Nehir ana kaynaklarını Doğu Anadolu dağlarından ve dipten sızma yoluyla Elâzığ yakınlarındaki Hazar (Gölcük) gölünden alır. Türkiye’nin önemli akarsularındandır. Doğu Anadolu dağlarından çıkar, Basra Körfezi’ne dökülür. Toplam uzunluğu 1.900 km’dir. Türkiye topraklarında kalan bölümün uzunluğu ise 523 km’dir. En önemli kolları Batman ile Garzan, Botan, Habur, Büyük Zap ve Küçük Zap ’tır. Debisi ortalama 360 m³/sn dir. Eylül ayı ortalarında 55 m³/sn ile en küçük, şubat sonunda 2.263 m³/sn akımı ile büyük değişiklik gösterir. Akarsuda genellikle yaz sonu kuraklığı ve sonbahar başı yağış noksanlığı nedeniyle su azalır. Buna rağmen kış sonu yağışı ile ilkbahar başındaki karların erimesinden oluşan su ile kabarır.

Barajlar:

Atatürk Barajı	: 2.452 ha (81.700 ha)
Batman Barajı	: 3.100 ha
Devegeçidi Barajı	: 3.214 ha
Dicle Barajı	: 2.650 ha
Dibni Barajı	: 4.160 ha
Dilaver Barajı	: 71 ha
Ergani Barajı	: 89 ha
Göksu Barajı	: 390 ha
Ilisu Barajı	: 3.750 ha
Karakaya Barajı	: 1.868 ha (29.800 ha)
Kale Barajı	: 960 ha
Kıbrıs Barajı	: 152 ha
Kralkızı Barajı	: 6.000 ha
Kolludere Barajı	: 273 ha
Lice-Hani Barajı	: 340 ha
Oyuklu Barajı	: 45 ha
Silvan Barajı ve ara depolar	: 20.758 ha
Pamuk Çay Barajı	: 450 ha

Dicle Barajı:

Diyarbakır ili sınırları içerisinde Eğil ilçesinin 7 km güneydoğusunda Dicle nehrinin ana kollarından olan Maden ve Dibni Çaylarının birleştiği Dicle Nehri’nin meydana getirdiği mevkiinden 800 m ve Kral Kızı Barajı aksının 22 km menbasında, 640 talveg kotunda inşa edilmiştir.

Kralkızı Barajı:

Diyarbakır’a 81 km mesafede olan Kral Kızı Barajı Diyarbakır il sınırları içinde Dicle Nehrinin ana kollarından olan Maden Çayı üzerinde; Dicle ilçesinin 6 km güney batısında 707 m talveg kotunda kaya dolgu tipinde, temelden yüksekliği 126 m olan barajın göl hacmi 1.919,6 hm³ ve maksimum gölalanı 57,7 km² dir.

Göksu Barajı:

Diyarbakır'da, Göksu Çayı üzerinde, sulama amacıyla 1987-1991 yılları arasında inşa edilmiş bir barajdır. Kaya gövde dolgu tipi olan barajın gövde hacmi 1.632.000 m³, akarsu yatağından yüksekliği 52,00 m., normal su kotunda göl hacmi 62,00 hm³, normal su kotunda göl alanı 390 ha'dır. Baraj 3.582 hektarlık bir alana sulama hizmeti vermektedir.

Deve geçidi Barajı:

Diyarbakır'da, Deve geçidi Çayı üzerinde, sulama amacıyla 2009- 2010 yılları arasında inşa edilmiş bir barajdır. Kaya gövde dolgu tipi olan barajın gövde hacmi 3.240.000 m³, akarsu yatağından yüksekliği 32,80 m, normal su kotunda göl hacmi 202,32 hm³, normal su kotunda gölalanı 3.214 ha'dır. 10.600 hektarlık bir alana sulama hizmeti vermektedir.

Çay ve Dereler (168 Adet) :

Affan Dere	Devegeçidi Çayı	Koceran Dere	Pilur Dere
Akçay Deresi	Diyalesark Dere	Kolik Çayı	Pırnasan Deresi
Ambar Çayı	Dizyare Dere	Kolkaynağı Deresi	Ramtıkpınar Deresi
Amero Deresi	Durbıpınar Deresi	Kollu Dere	Safia Çayı
Anbar Dere	Düzalan Deresi	Kopazı Deresi	Salat Çayı
Ankolik Deresi	Elifuşağı Çayı	Köpekli Dere	Sardık Dere
Arkbaşı Dere	Eskiharozlu Dere	Köşe Dere	Sarıçoban Çayı
Armino Dere	Geliçukurun Dere	Koskar Çayı	Sarım Çayı
Aşağımirzebegan Deresi	Gemigeldano Çayı	Koti Deresi	Savur Çayı
Aşağıtali Deresi	Germik Deresi	Köy Deresi	Serelkân Deresi
Askar Deresi	Gevrikırı Çayı	Köyaltı Deresi	Serince Dere
Avanak Deresi	Gökçe Çay	Köyüstü Deresi	Sevikaynağı Deresi
Aydınlık Çayı	Göksu Çayı	Kozan Deresi	Seyhan Çayı
Ayrancı Dere	Gonca Dere	Kulek Dere	Şeyhan Deresi
Ayşe Deresi	Gözün Deresi	Kulp Çayı	Şeyhgür Çayı
Bağdere	Gürlek Deresi	Kumluk Dere	Silvan Çayı
Bağlıca Çayı	Güzeld Deresi	Kurt Dere	Silvin Çayı
Baharlı Dere	Hacıhamza Dere	Kurtoğlu Çayı	Sinan Çayı
Başköy Çayı	Hacıhamza Deresi	Kurtoğlu Deresi	Sinani Dere
Batman Dere	Halitharabesi Deresi	Kuru Çay	Sip Dere
Belhan Dere	Ham Deresi	Kuru Dere	Sıra Dere
Berkilin Çayı	Hanpazar Deresi	Kuruçay Deresi	Şirilakan Dere
Beybulak Dere	Harabegiremir Deresi	Kuyusırtı Dere	Söğütlük Deresi
Boğaz Dere	Harem	Maden Çayı	Sorkan Deresi
Borazlı Dere	Haydarlı Dere	Mağarayolu Deresi	Sorkanyolu Deresi
Bursuverg Dere	Hazro Çay	Malatya Çayı	Talori Deresi
Büyükçay Dere	Hazro Deresi	Mamoza Deresi	Taşdirek Dere
Buzya Deresi	Horhor Deresi	Mastek Çayı	Tatlıçay Dere
Çağlayan Çayı	İnci Çayı	Melkis Dere	Tektük Dere
Çağlayan Dere	İncir Dere	Mergi Deresi	Türkyolu Dere
Çağturan Dere	Işılğan Dere	Metro Deresi	Tuzla Dere
Çakalisi Deresi	Kağnikunecika Deresi	Meydanlı Deresi	Uğur Dere
Çanak Dere	Kağoikuşka Deresi	Nurhan Deresi	Vayso Deresi

Çaydutu Deresi	Kaleiçi Deresi	Ocrkamireşu Deresi	Yakupkaynak Deresi
Çelebiyan Çayı	Kapuzlu Dere	Of Deresi	Yalaza Dere
Cem Dere	Kara Çay	Ören Çayı	Yalnızpınar Deresi
Çengerli Deresi	Kara Dere	Pamuk Çayı	Yenibardak Çayı
Çermik Çayı	Karabadran Deresi	Pamuklu Çayı	Yorulmaz Dere
Çiçekközü Dere	Karizirkan Deresi	Pamukluk Deresi	Zarköy Deresi
Değirmen Deresi	Kemberli Dere	Peksemet Dere	Zavik Çayı
Değirmenlerin Dere	Kırkpınar Deresi	Pestil Deresi	Ziku Dere
Derik Deresi	Koçalı Dere	Pi Deresi	Zilla Dere

D.6. Tabiat Varlıklarını Koruma Çalışmaları

D.6.1. Tabiat Anıtları

İlimiz sınırları içerisinde kayıtlara ve korumaya alınan tabiat anıtı bulunmamaktadır.

D.6.2. Tabiatı Koruma Alanları

Ergani İlçesi Hilar Köyü Harabe/ Hilar Mağaraları ve Kayalıkları

Kocaköy ve Hani İlçe Sınırları içerisindeki Ambar Vadisi

Silvan ilçesi Hasuni Mağaraları

D.6.3. Anıt Ağaçlar

SIRA NO	DOSYA NO	ANIT AĞACIN ADI	KARAR TARİHİ VE NOSU	KURULUN ADI
1	21.00/345	Çakmakaş köyü Avludere (Aguludere) köşkü bahçesi içinde Çınar Ağacı	21.12.1996/1922	Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü
2	21.14-01	Kulp İlçesi Kaynak Köyü 1 Adet Meşe ağacı	22.05.2015/6009	Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu
3	21.13-11	Kocaköy ilçesi 2 adet Meşe ağacı	26.10.2015/187 29.11.2018/289 (Düzeltilme Kararı)	Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu
4	21.04-01	Çüngüş İlçesi Karakaya Mahallesi Mevkiinde 1 adet Ceviz Ağacı	28.12.2016/245	Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu

İlimiz Tescilli Ağaçlarımız şöyledir

Diyarbakır ili Çakmaktaş köyü Avludere (aguludere) Köşkü Çınar ağacı 21.12.1996 tarih ve 1922 sayılı karar ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğüne tescil edilmiştir. Yaklaşık 300 yaşında 22 m. boyunda ve 3,5 m. gövde ve 20 m. tepe çapına sahiptir.

Diyarbakır Kulp İlçesi Kaynak köyü Meşe ağacı – İran Menşeiili Palamut Meşesi (*Quercus brantii*) olduğu, ağacın yaklaşık 220 yaşında 14 metre boyunda ve 130 cm gövde ve 15 m tepe çapına sahiptir.

Diyarbakır İli Kocaköy İlçesi Meşe Ağacı - İran Menşeiili Palamut Meşesi (*Quercus brantii*) olduğu, ağacın yaklaşık 170 yaşında, 8,5 m. Boyunda, 92 cm. gövde ve 12 m. tepe çapına sahiptir.

Diyarbakır İli Kocaköy İlçesi Meşe Ağacı - İran Menşeiili Palamut Meşesi (*Quercus brantii*) olduğu, ağacın yaklaşık 260 yaşında, 11 m. Boyunda, 115 cm. gövde ve 14,5 m. tepe çapına sahiptir.

Diyarbakır İli, Çüngüş İlçesi, Karakaya Mahallesi Mevkii Adi Ceviz - Junglans Regia ağacı olduğu, ağacın yaklaşık 250 yaşında, 8 m. Boyunda, 350 cm. gövde ve 8 m. tepe çapına sahiptir.

D.6.4. Özel Çevre Koruma Bilgileri

İlimiz sınırları içerisinde koruma ve kayıt altına alınan özel çevre koruma alanı bulunmamaktadır.

D.6.5. Doğal Sit Alanları

17.08.2011 tarihli ve 28028 sayılı Resmî Gazete de yayımlanan 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 51.maddesi ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu'na eklenen Ek Madde-4 ile "tabiat varlıkları ve doğal sit alanları" ile ilgili görev ve yetkiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na devredilmiştir. Bu çerçevede, Diyarbakır Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğümüze devrolunan ve tescil edilen, tescilli Doğal Sit Alanları ve Tabiat Varlıkları aşağıda verilmiştir.

Çizelge D.54 – Diyarbakır ili Tescilli Doğal Sit Alanları (DÇŞİM, 2019)

SIRA NO	DOSYA NO	SİT ALANININ ADI	KARAR TARİHİ VE NOSU	KURULUN ADI
1	21.13./06	Kocaköy ve Hani İlçe Sınırları içerisindeki Ambar Vadisi (1. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı, kapladığı alanın tamamı yaklaşık: 131,34 ha)	30.04.2009/2206	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü

2	21.07./06	Ergani ilçesi Hilar köyü Harabe/Hilar Mağaraları ve Kayalıkları (1. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit alanı, kapladığı alanın tamamı yaklaşık: 62,14 ha)	10.02.1990/390	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü
3	21.07./09	Ergani İlçesi Belediye binası ile Halk Eğitim Merkezi çevresi Çınar Ağaçları (5 adet) ve Yeşil Alanlar (Kapladiğı alanın tamamı yaklaşık: 3,78 dönüm)	23.10.1993/1362	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü
4	21.12./13	Silvan ilçesi Hasuni Mağaraları (1. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı, kapladığı alanın tamamı yaklaşık: 142,50 ha)	08.12.1990/640	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü
5	21.02./05	Çermik İlçesi Termal Kaplıcaları ve Çevresi (2. Derece Doğal Sit Alanı, kapladığı alanın tamamı yaklaşık: 133,24 ha)	23.10.1993/1361	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü

D.7. Sonuç ve Değerlendirme

İlimizde sınırları Eğil ilçesinde bulunan Eğil Peygamberler Tabiat Parkı 'Korunan Alan' statüsü kazanmıştır. Ancak ilimiz sınırları içerisinde; milli parklar, tabiat anıtı ve yaban hayatı geliştirme sahası bulunmamaktadır

Kaynaklar

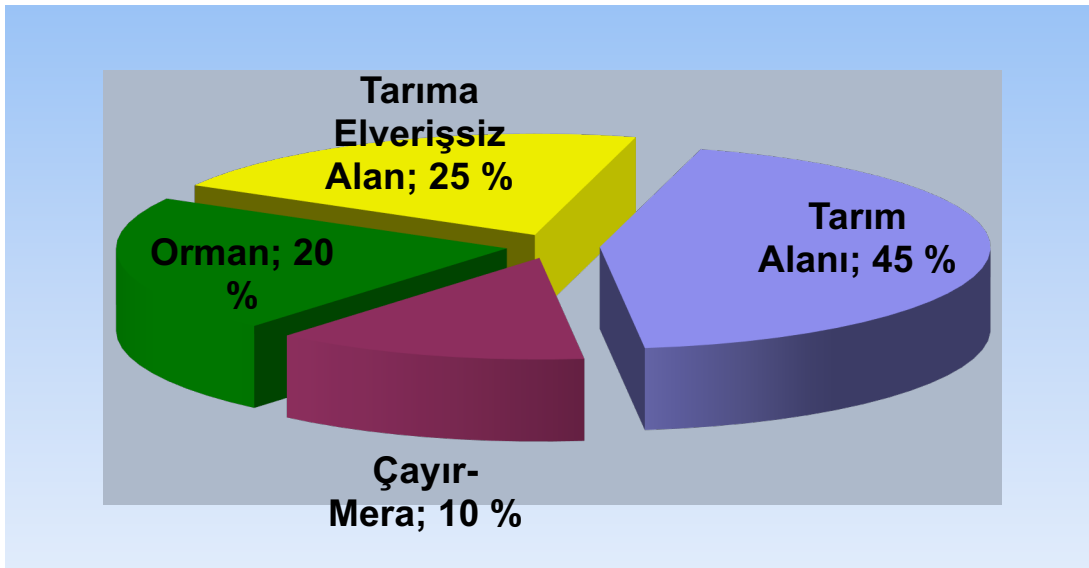
<http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar/milli-parklar>
<http://www.turkiyesulakalanlari.com/>
<http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar/ta>
<http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar/tabiat-parklari>
<http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar/tp>
<http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar/tp3>
<http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar/tp4>
<http://www.milliparklar.gov.tr/resmiistatistikler>

E. ARAZİ KULLANIMI

E.1. Arazi Kullanım Verileri

İlimizin arazi kullanımını büyük ölçüde tarım alanları oluşturmaktadır. Ormanlık alanlar arazilerin yaklaşık %20 sini oluşturmakta olup geriye kalan kısmı çayır- mera ve tarıma elverişsiz alandır.

CİNSİ	MİKTARI (HA.)	%
Tarım Alanı	695.923	45
Çayır-Mera	150.674	10
Orman	323.460	20
Tarıma Elverişsiz Alan	385.470	25
TOPLAM	1.555.527	100

Grafik E.24 - Diyarbakir ilinde 2019 yılı arazi kullanım durumuna göre arazi sınıflandırması

(<https://corinecbs.tarimorman.gov.tr>, 2019)

Çizelge E.55 - Diyarbakır ilinde arazi kullanım sınıflandırması

(https://corinecbs.tarimorman.gov.tr, Corine, 2019)

	ALAN BÜYÜKLÜĞÜ									
	1990		2000		2006		2012		2018	
Arazi Sınıfı	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
1) Yapay Alanlar	12.602,73	0,83	14.729,96	0,97	17.417,09	1,15	18.858,14	1,24	24.334,35	1,61
2) Tarımsal Alanlar	870.918,02	57,12	865.446,3	56,76	925.640,50	61,11	925.355,13	61,09	923.875,26	60,97
3) Orman ve Yarı Doğal Alanlar	626.620,37	41,10	625.400,21	41,02	552.189,44	36,45	551.786,3	36,43	546.973,38	36,1
4) Sulak Alanlar	426,56	0,03	426,56	0,03	634,95	0,04	821,3	0,05	855,56	0,06
5) Su Yapıları	14.157,87	0,93	18.722,42	1,23	18.953,36	1,25	18.014,46	1,19	19.317,40	1,27
TOPLAM	1.524.725,55	100,00	1.524.725,45	100,00	1.514.835,34	100,00	1.514.835,3	100,00	1.515.355,95	100

E.2. Mekânsal Planlama

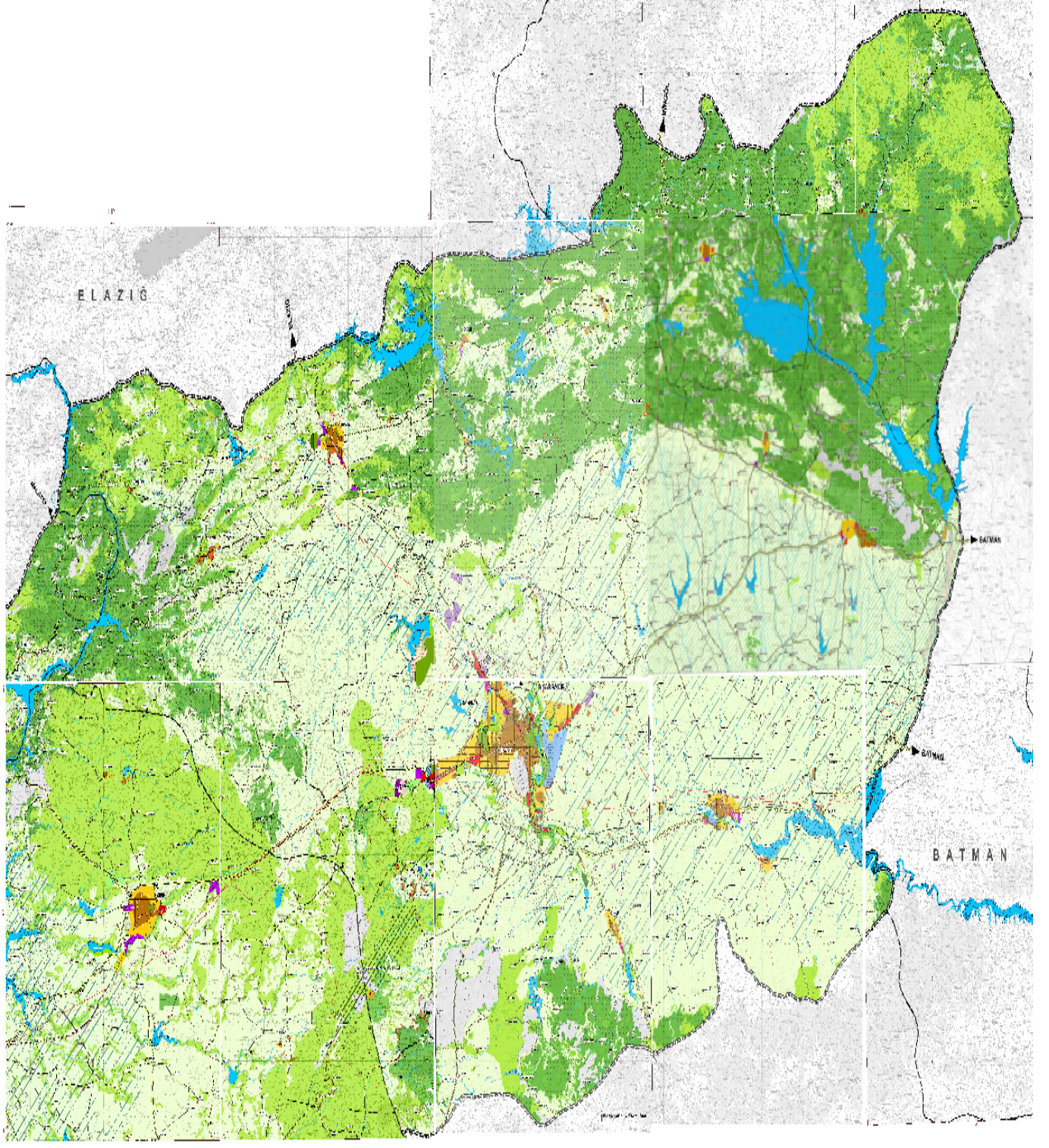
E.2.1. Çevre Düzeni Planı

30.10.2012 tarihinde onaylanan Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Paftaları, Plan Hükümleri ve Plan Açıklama Raporunun 2. askı sonrası itiraz onayı; 644 sayılı KHK'nın 7. maddesi ve 11.11.2008 tarihli ve 27051 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmelik uyarınca 28.02.2013 tarihinde yapılmıştır.

28.02.2013 tarihinde onaylanan Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Paftaları, Plan Hükümleri ve Plan Açıklama Raporunun 3. askı sonrası itiraz onayı; 644 sayılı KHK'nın 7. maddesi ve 11.11.2008 tarihli ve 27051 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmelik uyarınca 02.04.2014 tarihinde yapılmıştır.

02.04.2014 tarihinde onaylanmış olan Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın L44, M40, M41, M45 ve PlanHükümleri-5 paftaları, askı sürecindeki itirazların değerlendirilmesi sonrasında 06.04.2015 tarihinde onaylanmıştır.

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır illerinden oluşan planlama bölgesini kapsayan anılan 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda; plan kararları oluşturulurken, öncelikle, GAP'ın öngördüğü gelişme aksları ve senaryoları korunmuştur. GAP Master Planı'nda tanımlanan ana gelişme güzergâhlarında yer alan, Diyarbakır ve Şanlıurfa, kentsel gelişmenin yoğunlaştığı bölgesel merkezler olarak ön plana çıkmaktadır. İl merkezleri dışında, bu hatlar üzerinde yer alan ilçe merkezlerinin öncelikli ve ağırlıklı olarak geliştirilmesi kararlaştırılmış, böylelikle kentsel altyapının verimli ve kolay biçimde oluşturulması hedeflenmiştir. Diğer yandan, ana gelişme aksları üzerinde belli bölgelerde kentsel kullanımların yoğunlaştırılması, Planlama Bölgesi'nin çok büyük bir kısmını kaplayan mutlak tarım, sulama ve arazi toplulaştırma alanlarına yönelik kentsel baskının azaltılmasını, koruma-kullanma dengesi çerçevesinde, nüfusun ve bölgeye nüfus getirecek kullanımların bu alanlarda toplanmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Harita E.2 – Diyarbakir ilinin Çevre Düzeni Planı
(www.csb.gov.tr, 2019)

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda 2019 yılında Bakanlığımız tarafından Diyarbakır ili sınırları içerisinde 1. No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 102. maddesi uyarınca bir tane plan değişikliği yapılmıştır.

Diyarbakır İli, Bismil İlçesi, Tezekli Mahallesi, 135, 167, 492 numaralı adaların 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planında kentsel gelişme/kentsel yerleşme alanı olarak düzenlenmesine yönelik talebin değerlendirilmesi sonucunda üniversite alanı olarak ayrılan alandaki talep konusu kısım özel mülkiyete tabi parsellerden oluştuğundan ve Dicle Üniversitesi Rektörlüğünce bahse konu alanda üniversiteye ait herhangi bir projenin bulunmadığı ve üniversite tarafından kamulaştırma işlemi yapılmayacağı belirtildiğinden, alandaki alt ölçekli planlama çalışmalarını ve buna dayalı uygulamaları yönlendirmek üzere; Diyarbakır İli, Bismil İlçesi sınırları içerisinde, karayolu ile üniversite alanı arasında kalan ve üniversiteye tahsisli olmadığı anlaşılan yaklaşık 10 ha'lık alan ile karayolunun doğusunda bulunan yaklaşık 15 ha'lık alanın ÇDP'nin arazi kullanım kararlarındaki bütünlüğün korunarak sürekliliğinin sağlanması amacıyla, alandaki mevcut arazi kullanım durumu da göz önünde bulundurularak, toplam 25 ha'lık alan kentsel yerleşik alan olarak düzenlenen, Adıyaman-Şanlıurfa- Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı (M45 pafta) plan değişikliği 05.07.2019 tarihinde onaylanmıştır.

E.3. Sonuç ve Değerlendirme

İlimizin arazi varlığının büyük kısmını Tarım ve Orman Arazileri oluşturduğu görülmektedir. İlimizin onaylanmış üst kademe mekânsal plan olarak Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı bulunmaktadır.

Kaynaklar

Tarım ve Orman Bakanlığı (<https://corinecbs.tarimorman.gov.tr/>)
Diyarbakır Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü

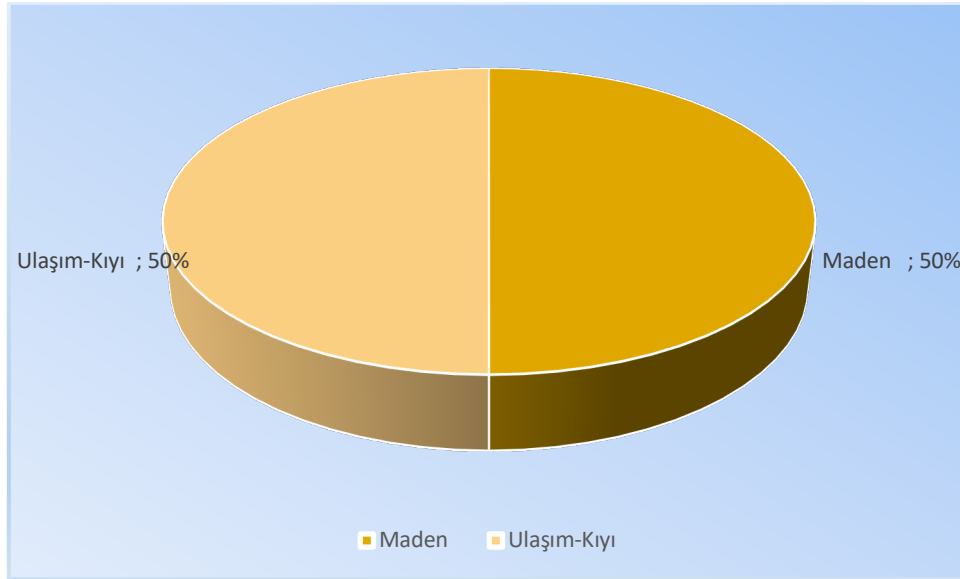
F. ÇED, ÇEVRE İZİN VE LİSANS İŞLEMLERİ

F.1. Çevresel Etki Değerlendirmesi İşlemleri

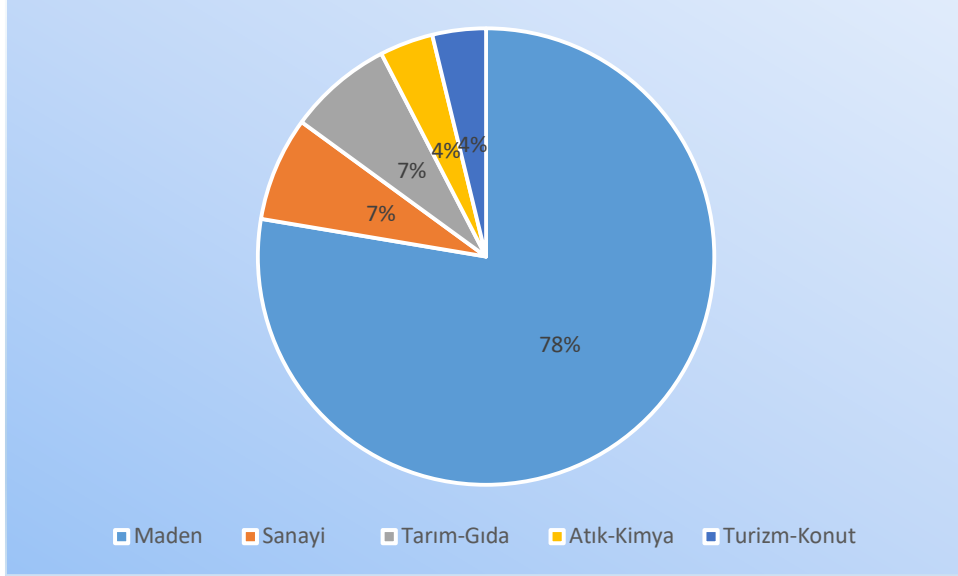
2019 yılı içerisinde Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği kapsamında İl Müdürlüğümüz tarafından verilen ÇED Kararları aşağıda verilmiştir.

Çizelge F.56 - Diyarbakır İlinde Bakanlık merkez ve ÇŞİM tarafından 2019 yılı içerisinde alınan ÇED Olumlu ve ÇED Gerekli Değildir Kararlarının Sektörel Dağılımı
(e-ÇED Yazılımı, 2019)

Karar	Maden	Enerji	Sanayi	Tarım-Gıda	Atık-Kimya	Ulaşım-Kıyı	Turizm-Konut	TOPLAM
ÇED Gerekli Değildir	21	-	2	2	1	-	1	27
ÇED Gereklidir	1	-	-	-	-	-	-	1
ÇED Olumlu Kararı	1	-	-	-	-	1	-	2
ÇED Olumsuz Kararı	-	-	-	-	-	-	-	-

Grafik F.25 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇED Olumlu Kararı alınan projelerin Sektörel dağılımı
(e-ÇED Yazılımı, 2019)

Grafik F.26 - Diyarbakir ilinde 2019 yılında ÇED Gerekli Değildir Kararı alınan projelerin Sektörel dağılımı
(e-ÇED Yazılımı, 2019)

Çizelge F.57 - Diyarbakir ilinde Bakanlık merkez ve ÇŞİM tarafından 2014-2019 yılları arasında verilen muafiyet kararlarının Sektörel dağılımı
(e-ÇED Yazılımı; Nisan 2019)

Maden	Enerji	Sanayi	Tarım-Gıda	Atık-Kimya	Ulaşım-Kıyı	Turizm-Konut	TOPLAM
98	255	352	276	91	15	108	1195

Çizelge F.58 - Diyarbakir ilinde 2014-2019 yılları arasında verilen iade/iptal kararlarının Sektörel dağılımı
(e-ÇED Yazılımı; Nisan 2019)

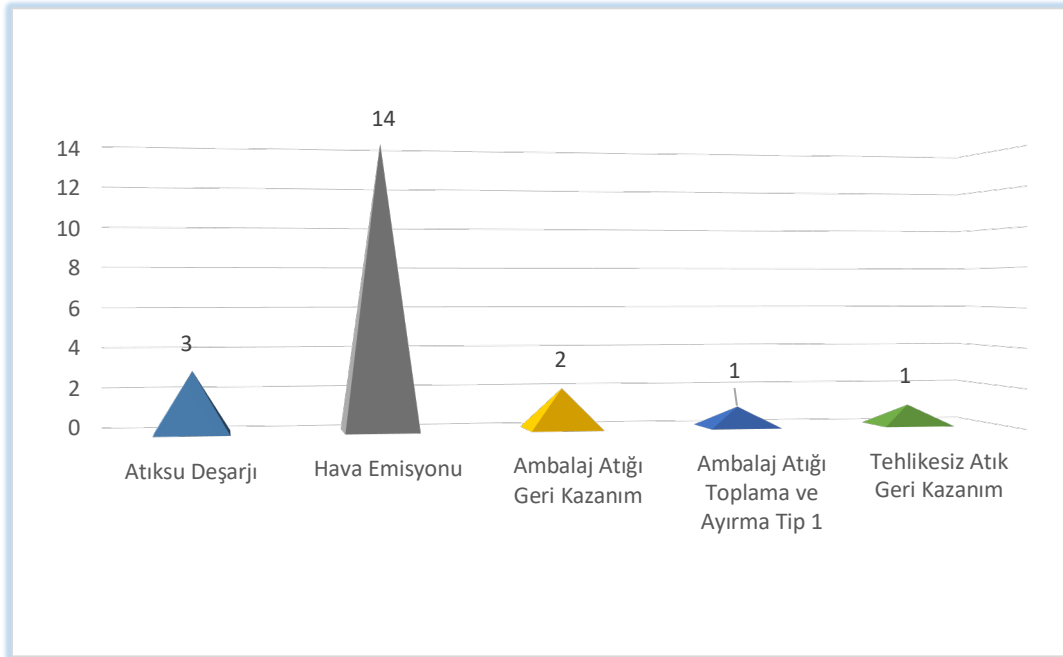
Maden	Enerji	Sanayi	Tarım-Gıda	Atık-Kimya	Ulaşım-Kıyı	Turizm-Konut	TOPLAM
-	-	3	-	-	-	-	3

F.2. Çevre İzin ve Lisans İşlemleri

Çizelge F.59 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında Bakanlık Merkez teşkilatı ve ÇŞİM tarafından verilen Geçici Faaliyet Belgesi ve Çevre İzin/Çevre İzin ve Lisansı Belgesi sayıları

(e-İzin Yazılımı, 2019)

	EK-1	EK-2	TOPLAM
Geçici Faaliyet Belgesi	1	13	14
Çevre İzin/Çevre İzin ve Lisans Belgesi	-	19	19
Çevre İzni Muafiyet Sayısı	-	2	2
TOPLAM	1	34	35

Grafik F.27 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında verilen Çevre İzin/ Çevre İzin ve Lisans Belgelerinin konularına göre dağılımı

(e-izin yazılımı, 2019)

F.3. Sonuç ve Değerlendirme

İlimizde, 2019 yılı içerisinde 2 adet projeye ÇED olumlu kararı, 27 adet projeye de ÇED Gerekli Değildir kararı verilmiştir. ÇED Gerekli Değildir kararı verilen projelerin buyuk kısmını yine madencilik sektörü oluşturmaktadır. İlimizde evre izni verilen tesislerin önemli miktarını madencilik, atık yönetimi ve sanayi sektörü oluşturmaktadır.

Kaynaklar

Diyarbakır evre ve şehircilik İl Müdürlüğü

e-ÇED Yazılımı

e-İzin Yazılımı

G. ÇEVRE DENETİMLERİ VE İDARİ YAPTIRIM UYGULAMALARI

G.1. Çevre Denetimleri

Bu rapor kapsamında denetim faaliyetleri değerlendirilirken, gerçekleştirilen denetimler planlı (rutin) ve ani (plansız-rutin olmayan) denetimler olarak ikiye ayrılmıştır. Planlı denetimler, bir ya da çok yıllık bir program çerçevesinde İl Müdürlüğü tarafından haberli veya habersiz olarak gerçekleştirilen denetimlerdir. Plansız denetimler ise;

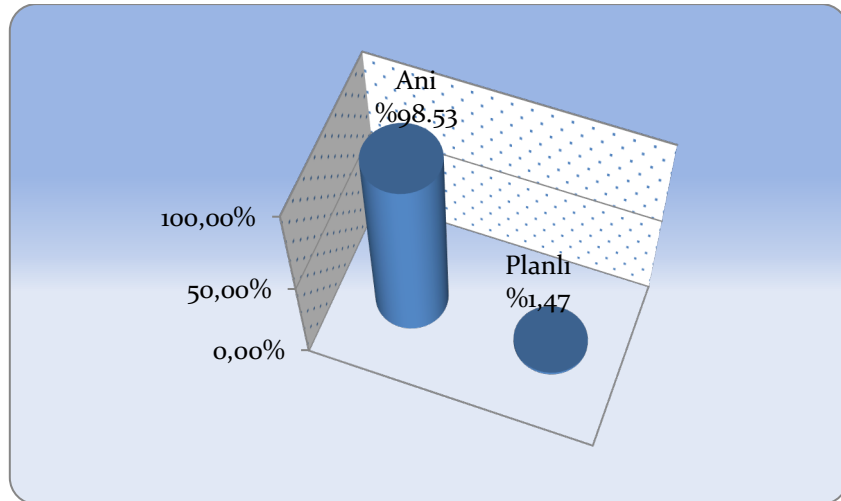
- İzin yenileme prosedürünün bir parçası olarak,
- Yeni izin alma prosedürünün bir parçası olarak,
- Kaza ve olaylar sonrasında (yangın ve aniden ortaya çıkan kirlilikler gibi),
- Mevzuata uygunsuzluğun fark edildiği durumlarda,
- Bakanlık ya da ÇŞİM tarafından gerek görülen durumlarda,
- İhbar veya şikâyet sonrasında

Ani olarak gerçekleşen ve herhangi bir programa bağlı kalınmaksızın ÇŞİM tarafından yapılan denetimlerdir.

Çizelge G.60 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇŞİM tarafından gerçekleştirilen denetimlerin sayısı

(e-denetim yazılımı, 2019)

Denetimler	Toplam
Planlı denetimler	7
Plansız (ani/şikâyet) denetimler	470
Genel Toplam	477

Grafik G.28 - Diyarbakır ilinde ÇŞİM tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen planlı ve ani çevre denetimlerinin dağılımı

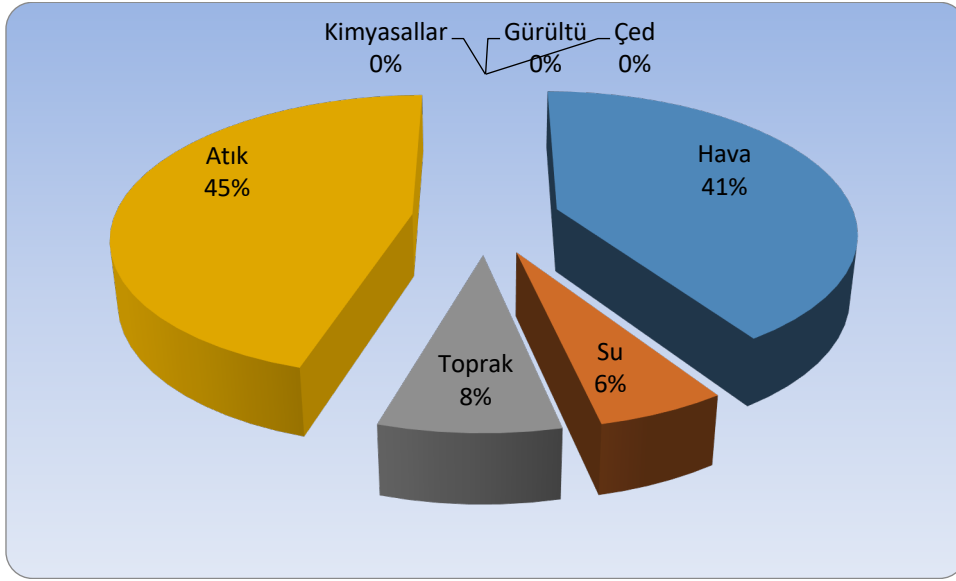
(e-denetim yazılımı, 2019)

G.2. Şikâyetlerin Değerlendirilmesi

Çizelge G.61 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇŞİM'e gelen tüm şikâyetler ve bunların değerlendirilme durumları

(Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2019)

Şikâyetler	Hava	Su	Toprak	Atık	Kimyasallar	Gürültü	ÇED	TOPLAM
Şikâyet sayısı	35	5	7	39	0	-	-	86
Denetimle sonuçlanan şikâyet sayısı	35	5	7	39	0	-	-	86
Şikâyetleri denetimle sonuçlanma (%)	100	100	100	100	100	-	-	100

Grafik G.29 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇŞİM gelen şikâyetlerin konulara göre dağılımı

(Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2019)

G.3. İdari Yaptırımlar

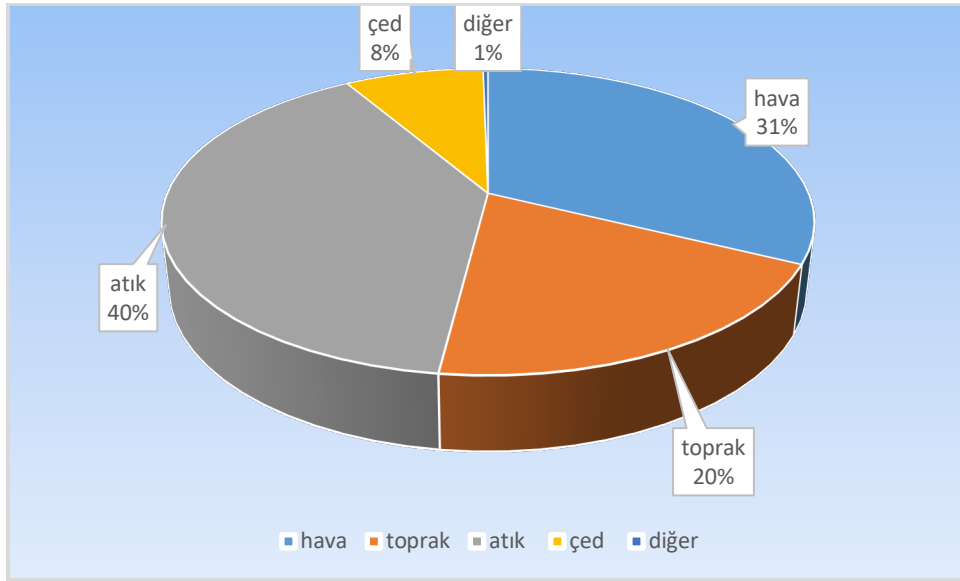
Çizelge G.62 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇŞİM tarafından uygulanan ceza miktarları ve sayısı

(e-denetim yazılımı, 2019)

	Hava	Su	Toprak	Atık	Kimyasallar	Gürültü	ÇED	Diğer	TOPLAM
Ceza Miktarı (TL)	118.080,36	-	72.197	144.394	-	-	30.075	1.082	119.409,026
Uygulanan Ceza Sayısı	51	-	1	2	-	-	1	1	56

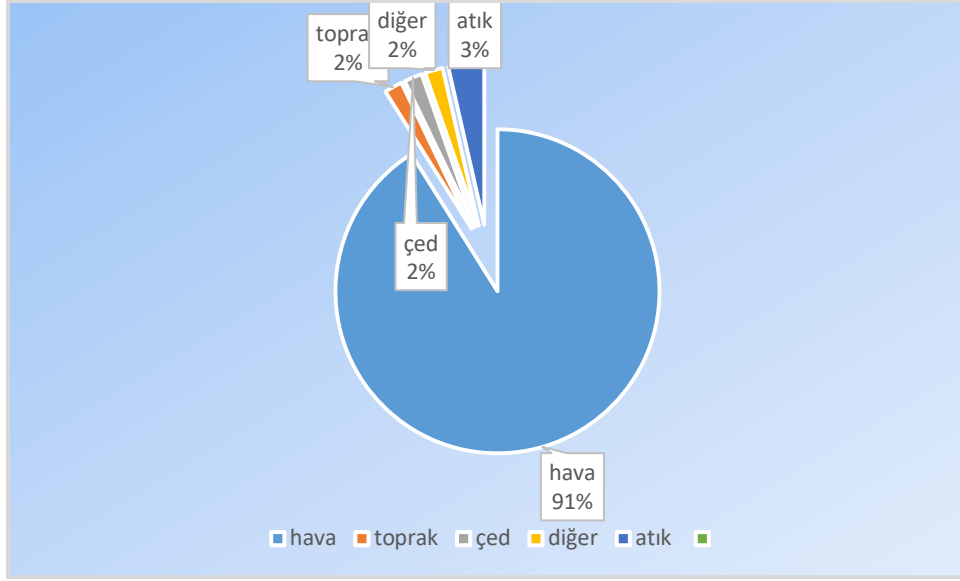
1-Anız yakma fiilinden dolayı kesilen cezalar

2-Bilgi belge sunmamak ve Kaçak malzeme alımından kaynaklı kesilen ceza miktarları

Grafik G.30 - Diyarbakır ilinde 2019 yılında ÇŞİM tarafından uygulanan idari para cezaları miktarının konulara göre dağılımı

(e-denetim yazılımı, 2019)

Grafik G.31 - Diyarbakir ilinde 2019 yılında ÇŞİM tarafından uygulanan idari para cezaları sayısının konulara göre dağılımı
(e-denetim yazılımı, 2019)

G.4. Çevre Kanunu Uyarınca Durdurma Cezası Uygulamaları

İlde tesislere verilen herhangi bir faaliyeti durdurma/kapatma kararı bulunmamaktadır.

G.5. Sonuç ve Değerlendirme

İlimizde Çevre Kanunu kapsamında toplam 477 adet denetim yapılmış olup, bu denetimlerin çoğunluğunu ani denetimler oluşturmaktadır. İl Müdürlüğüne gelen şikâyet konularını öncelikli olarak hava, atık ve toprak kirliliği konuları oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra hava, toprak, gürültü, ÇED ve Anız yakılması gibi konularda toplam 62 adet idari yaptırım kararı uygulanmıştır.

Kaynaklar

Diyarbakir Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
e-Denetim Yazılımı

H. ÇEVRE EĞİTİMLERİ

İl Müdürlüğümüzce, 5 Haziran Dünya Çevre Günü, Milli Eğitim Müdürlüğü ile koordineli olarak 5 okulda çevre bilincinin oluşturulması için öğrencilere kısa sunumlar ve konuşmalar yapılmıştır. Günün anısına öğrencilere Çevre ve Şehircilik Bakanlığı logolu tişört ve şapkalar dağıtılmıştır.

Bakanlığımız ile Adalet Bakanlığının yapmış olduğu protokol çerçevesinde her ay denetimli serbestlik kapsamında 1'er saatlik çevre eğitimleri düzenlenmektedir.

Kaynaklar

Diyarbakır Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü